

Західноукраїнський національний університет
Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій

*Міжнародна міждисциплінарна
наукова конференція*

*«УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ:
ІСТОРИЧНІ УРОКИ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ»*

Збірник матеріалів

18 березня 2021

Тернопіль

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій

партнери

Вармінсько-Мазурський університет (Польща)
Люблінський католицький університет імені
Івана Павла II (Польща)
Батумський державний університет імені
Шота Руставелі (Грузія)
Католицький університет в Ружомберку (Словаччина)
Національний авіаційний університет (Україна)

Збірник тез доповідей
Міжнародної міждисциплінарної
наукової конференції

«УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ:
ІСТОРИЧНІ УРОКИ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ»

18 березня 2021 року

Тернопіль

WEST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
Center for Strategic Analysis and International Studies

partners

University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)
The John Paul II Catholic University of Lublin (Poland)
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Catholic University in Ružomberok (Slovakia)
National Aviation University (Ukraine)

The book of abstracts
of International Interdisciplinary Scientific Conference

**«UKRAINE IN THE INTERNATIONAL AREA:
HISTORICAL LESSONS, MODERNITY AND
PROSPECTS»**

March 18, 2021

Ternopil, Ukraine

УДК 94:321.342

ББК 66.011.4

З 90

Збірник тез доповідей Міжнародної міждисциплінарної наукової конференції «Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи» (18 березня 2021 р., Тернопіль, ЗУНУ). Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. с.

Збірник тез укладено за матеріалами доповідей на Міжнародній міждисциплінарній науковій конференції «Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи», яка відбулася 18 березня 2021 року в місті Тернопіль на базі Західноукраїнського національного університету. Організатор форуму – Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій.

За зміст наукових публікацій, рівень стилістичного оформлення текстів, достовірність наведених фактологічних і статистичних даних, дотримання стандартів академічної доброчесності повну відповідальність несуть автори.

Відповідальний за випуск та редактор видання А.В. Грубінко

Collection of Abstracts of the International Interdisciplinary Scientific Conference «Ukraine in the international area: historical lessons, modernity and prospects» (March 18, 2021, Ternopil, Ukraine). Ternopil: V. Hnatyuk TNPUPublishing House, 2021. p.

The collection of abstracts was compiled on the basis of reports at the International Interdisciplinary Scientific Conference «Ukraine in the international area: historical lessons, modernity and prospects», which took place on March 18, 2021 in Ternopil on the basis of West Ukrainian National University. The forum is organized by the Center for Strategic Analysis and International Studies.

Authors of the reports are fully responsible for the content of scientific publications, the level of stylistic design of texts, the accuracy of the given factual and statistical materials, compliance with the standards of academic integrity.

ISBN 974-136-1189-49-2

© ЗУНУ, 2021

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ, ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Горобець О.О.

Безпекові загрози для світових судноплавних маршрутів
у контексті мілітаризації північного морського шляху 7

Грубінко А.В.

Політика кібербезпеки Європейського Союзу 11

Котик Ю.В.

Актуальність економічної парадипломатії в умовах
глобалізації 18

Мартинов А.Ю.

Посилення ролі аналітичних структур у процесі формування
зовнішньої політики ФРН 21

Подковенко Т.О.

Європейські стандарти кібербезпеки 26

Чижовська Н.І.

Соматичні права людини: міжнародно-правова регламентація..30

Шевчук В.В.

Сінгапурська конвенція: теоретико-правові аспекти 35

Maja Ściechowicz

Międzynarodowa przestępczość transgraniczna – wybrane
aspekty przemytu towarów 38

Mariam Baladze

Legal grounds of using armed forces in modern
international law 50

Natia Kakaladze, Teona Mosidze

Georgian way to join EU- priorities and challenges 53

Daniel Zero

Legal dilemmas in light of threats from the Global Networks 59

СЕКЦІЯ 2

УКРАЇНА В РЕАЛІЯХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Дідушин В.В.

Законодавство України про захист і збереження культурної спадщини

.....63

Кокітко І.В.

Правовий звичай як джерело права в Україні та світі 66

Прийдун С.В.

Позиція України щодо агресії РФ проти Грузії у 2008 р. 71

Хоменко П.П.

До питання історії російсько-польських взаємовідносин в міжнародній політиці кінця XVIII століття 76

Штокалюк Д.З.

Етнопсихологічний аспект у гібридній війні РФ проти України 81

Majer Anna

Wykonywanie kar izolacyjnych - system penitencjarny w Polsce i na Ukrainie 85

Khoperia Margarita

Civil rights in constitutions of Poland and Ukraine – differences and similarities 92

СЕКЦІЯ 3

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ДВОСТОРОННЬОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ СПІВПРАЦІ ТА В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Жоу Янджі

Співпраця Китаю та України у контексті проекту «Один пояс –
один шлях» 97

Знак В.М.

Україна – НАТО: основні етапи і проблеми співпраці 101

Куценко К.Д.

Загальна характеристика правових засад діяльності
апарату суду 104

Росінець С.С.

Участь України в правовому напрямку діяльності ООН 108

Сергєєва А.О.

Україна в мондіальному світі XXI століття: інституціональна
історія ГУАМ (1997-2021 рр.) 112

Madej Bartłomiej

Rola krajowych i międzynarodowych organizacji
Pozarządowych w zwalczaniu przestępczości przeciwko
środowisku naturalnemu 116

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ, ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Горобець О.О.

*аспірант відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України*

БЕЗПЕКОВІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ СВІТОВИХ СУДНОПЛАВНИХ МАРШРУТІВ У КОНТЕКСТІ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ПІВНІЧНОГО МОРСЬКОГО ШЛЯХУ

Від безперервності та безпеки морських перевезень у значній мірі залежать стабільність як світової, так і національних економік. Окремі країни прагнуть встановити контроль над стратегічними морськими шляхами, що призводить до їх милітаризації. Південнокитайське море, від Сінгапуру та Малаккської протоки до Тайванської протоки, є одним з найважливіших енергетичних та торговельних шляхів світу. Близько 25% світової торгівлі, 25% морських перевезень сирої нафти та половина поставок зрідженого природного газу проходить через Південнокитайське море. Для Китаю Південнокитайське море та прилеглі протоки важливі ще й тим, що близько 60% його експорту пролягає через цей шлях [1].

Китай має претензії на більшу частину акваторії Південнокитайського моря. Це може бути обґрунтовано не стільки багатством природних ресурсів, скільки можливістю контролю за цим регіоном на противагу США та союзним державам. Пекіном на частині коралових островів у Південнокитайському морі було побудовано військові бази, що може бути використано в майбутньому для контролю за регіоном, навіть якщо міжнародне право не на боці Піднебесної. У 2016 році Міжнародний трибунал ООН з морського права відхилив претензії Пекіна на акваторію. Проте в КНР таке рішення не визнали, і продовжили свою політику, яка призводить до погіршення відносин з США. У 2019 році

держсекретар США Майк Помпео заявив, що претензії Китаю на майже 90% акваторії Південнокитайського моря є незаконними [2].

Контроль над ще одним водним транспортним маршрутом прагне встановити Росія. Північний морський шлях є найкоротшим судноплавним маршрутом між Азією та Європою. Поки інтенсивність проходження суден не порівнюється до основних світових морських шляхів, але його милітаризація Росією вже відбувається. Як і в ситуації з Південнокитайським морем, мова йде в першу чергу не про природні ресурси, видобуток яких поки обмежений складністю регіону, а про контроль над проходженням суден та недопущенням присутності інших країн поряд з кордонами. Контроль над природними ресурсами, може бути забезпечений у довготривалій перспективі, за умови кліматичних змін. На російському арктичному шельфі сконцентрована п'ята частина світових вуглеводнів.

Через танення полярної криги в Арктиці поступово з'являється більше торговельних та військових кораблів. За умови взаємодії з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Північної Європи, Північний морський шлях може значно заощаджувати витрати палива. Саме тому до північного шляху все більше привертається увага світової спільноти.

Проте швидкого збільшення транзитних перевезень через Північний морський шлях не відбулось у тій кількості, яку очікували у Москві. Відповідно до цього корегувалась й російська політика по відношенню до північного шляху вздовж її кордонів. Інтерес до Північного морського шляху виник тоді, коли широко відомою стала інформація про швидке танення криги в Арктиці. У 2008 р. в РФ було розроблено документ «Основи державної політики Російської Федерації в Арктиці на період до 2020 року і подальшу перспективу», який затверджено російським президентом Д. Медведєвим. Згідно з цим документом, до національних інтересів РФ в Арктиці входило використання Північного морського шляху в якості національного транспортного шляху, а також для міжнародних перевезень [3].

У 2013 році в РФ було розроблено правила судноплавства Північним морським шляхом, направлені на залучення на рівних правах зацікавлених перевізників. Поступово бачення перспектив використання Північного морського шляху корегувалось у бік розвитку судноплавства для обслуговування масштабних проектів по видобутку ресурсів. Також збільшилась увага до нарощування російської військової компоненти в регіоні. Простір для роботи вздовж Північного морського шляху не російськими судноплавними компаніями почав звужуватись.

Починаючи з 2015 року, з погіршенням відносин між Росією та Заходом, законодавчо було прийнято нові правила користування Північним морським шляхом, які обмежували можливості його використання для міжнародних компаній. Тепер природні ресурси, видобуті вздовж Північного морського шляху, могли транспортуватись лише на кораблях під російським прапором до першого пункту призначення [4].

Продовженням такої тенденції стали заходи із збільшенням контролю над Північним морським шляхом з боку РФ. У 2019 році російським урядом були прийняті правила проходу іноземних кораблів Північним морським шляхом. Для проходу військового корабля вздовж цього шляху інша сторона повинна повідомити Росію за 45 діб, і на борту корабля повинен знаходитись місцевий лоцман. Москва залишає за собою право відмовити у проходженні Північним морським шляхом будь-якому судну. У випадку несанкціонованого проходу російська сторона може вдатись до знищення іноземного корабля [5].

Подібні дії Росією вже були апробовані під час інциденту, що стався у 2018 році у Керченській протоці. Тоді кораблі ВМС України здійснювали перехід з Чорного до Азовського моря. В районі керченської протоки їх зупинив російський танкер, що перегородив прохід під побудованим окупаційною владою керченським мостом. Українські кораблі зазнали нападу від сил ВМФ РФ та Берегової охорони прикордонної служби ФСБ РФ. В подальшому три українські судна захопили росіяни. Агресивні дії російського флоту проти українських кораблів були здійснені всупереч Конвенції ООН з морського права та Договору між Україною та Росією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки [6]. Не дивлячись на засудження світовою спільнотою таких дій РФ, вона декларує готовність до подібних дій на маршруті Північного морського шляху [7].

Стримати РФ від контролю за проходженням кораблів вздовж Північного морського шляху може загроза втратити потенційні прибутки в разі відмови міжнародних транспортних компаній користуватись цим шляхом, наприклад, в разі антиросійських санкцій США. Крім цього, очікуваної наповненості Північного морського шляху так і не відбувається. Компанія «Востокуголь» відмовилась від розробки вугільних родовищ на Таймирі через нерентабельність. Це могло б завантажити товарообіг на 30% від загальної завантаженості [8]. Більшість перспективних нафтових і газових родовищ не розробляються через високу собівартість видобутку, і може пройти не одне десятиріччя, поки їх розробка стане рентабельною. Тому російське керівництво не знаходить кращого варіанту, ніж

продовжувати мілітаризацію регіону, зокрема, у напрямку розбудови військової інфраструктури - військових аеродромів, портів, частин протиповітряної оборони вздовж усього Північного морського шляху.

Поки ж РФ може втрапити у пастку витрачання колосальних бюджетних коштів на підтримання та дотації як збройних сил в Арктиці, так і функціонування інфраструктури Північного морського шляху. Експертні оцінки перспектив цього шляху доволі стримані. На думку професора Інституту економіки морських перевезень та логістики у Бремені Буркхарда Лемпера, Північний морський шлях може бути рентабельним за умови вивезення ним видобутих в Арктиці природних копалин. Проте міжнародні транзитні перевезення цим шляхом доволі проблемні. У зимовий період необхідно залучати супроводження криголамів, яке забезпечує російська компанія «Росатом». Це підвищує вартість та час транзиту через меншу швидкість при проходженні з криголамами [9]. Тому навіть коротший північний шлях може збільшити час перебування корабля на маршруті. У такому ракурсі, найближчими десятиліттями південні морські шляхи все ще залишаться основними транспортними артеріями для транзиту з Азії в Європу і навпаки.

Список використаних джерел

1. The South China Sea is an important world energy trade route // U.S. Energy Information Administration. April 4, 2013. URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671>
2. Pamuk H., Mohammed A., Lun Tian Y. U.S. rejects China's claims in South China Sea, adding to tensions // Reuters. July 13, 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-maritime-idUSKCN24E2OU>
3. Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу // Российская газета. 27 березня 2009 URL: <https://rg.ru/2009/03/30/arktika-osnovy-dok.html>
4. Moe A. A new Russian policy for the Northern sea route? State interests, key stakeholders and economic opportunities in changing times // The Polar Journal. Volume 10, 2020 - Issue 2: Northern Sea Route: Between international law, national interests and geopolitics. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2154896X.2020.1799611>
5. Козаченко А., Степовой Б., Байназаров Э. Холодная волна: иностранцам создали правила прохода Севморпути // Известия. 6 березня 2019. URL: <https://iz.ru/852943/aleksei-kozachenko-bogdan-stepovoi-elnar-bainazarov/kholodnaia-volna-inostrantcam-sozdali-pravila-prokhoda-sevmorputi>
6. Socor V. Kerch Strait Incident: Ukraine Wins Court Ruling Against Russia //

The Jamestown Foundation. Eurasia Daily Monitor Volume: 16 Issue: 79. May 30, 2019. URL: <https://jamestown.org/program/kerch-strait-incident-ukraine-wins-court-ruling-against-russia/>

7. Иванов В. Россия не намерена сдавать Арктику // Независимая газета. 11 березня 2019. URL: https://www.ng.ru/armies/2019-03-11/8_7527_regulations.html
8. «Востокуголь» уходит с Таймыра // Коммерсантъ. 03 лютого 2020. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4242213>
9. Гурков А. Немецкий эксперт: Северный морской путь для контейнеровозов невыгоден // DW. 23 жовтня 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/jekspert-severnoj-morskoj-put-dlja-kontejnerovozov-nevygoden/a-55360337>

Грубінко А.В,
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії
держави і права, директор Центру
стратегічної аналітики та
міжнародних студій Західноукраїнського
національного університету*

ПОЛІТИКА КІБЕРБЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стрімке поширення Інтернету на рубежі ХХ – ХХІ ст. призвело до значного збільшення користувачів глобальної мережі. Їх кількість уже перевищила 50% світового населення. Поряд з позитивними моментами за останнє десятиліття почали проявлятися негативні аспекти користування Інтернетом, такі як кіберзлочинність. В глобальній мережі, де люди працюють, отримують знання, спілкуються один з одним або просто розважаються, вони в той же час піддаються різним загрозам. Зазнають нападів особисті комп'ютери, сервери установ, акаунти, електронна пошта та інші засоби комунікацій. Метою таких нападів (кібератак) є отримання інформації або нанесення різного виду шкоди – фінансової, матеріальної, моральної або політичної. Кібератаки часто є частиною сценаріїв політичних і військових криз та конфліктів.

Для Європейського Союзу політика кібербезпеки набула комплексного стратегічного виміру досить пізно. У 2001 р. Європейська комісія представила перший документ «Мережева та інформаційна безпека: пропозиція щодо підходу до європейської політики», в якому окреслено європейський підхід до проблеми інформаційної безпеки [1]. Атаки на інформаційні системи можуть мати серйозні наслідки у національному масштабі, наприклад, збої в роботі систем комунікацій, витік конфіденційної інформації тощо. У березні 2004 р. створено Агентство Європейського Союзу з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), яке активно співпрацює з Європолем, Європейським центром кіберзлочинності, іншими спеціалізованими структурами ЄС.

У лютому 2005 р. Рада ЄС прийняла Рамкове рішення 2005/222/JHA про напад на інформаційні системи, встановивши мінімальні правила щодо визначення кримінальних злочинів і санкцій. У травні 2007 р. Європейська комісія представила документ «На шляху до загальної політики щодо боротьби з кіберзлочинністю», в якому висвітлено основні напрями політики ЄС у протидії кіберзлочинності [2]. До кіберзлочинності було включено три категорії злочинів: а) традиційні форми злочину (шахрайство і підробки в електронних комунікаційних мережах та інформаційних системах); б) публікація протизаконного контенту в електронних медіа (дитяча порнографія, матеріали із закликами до расової ненависті тощо); в) специфічні злочини в електронних мережах (атаки на інформаційні системи, хакерство тощо). У березні 2009 р. опубліковано повідомлення Європейської комісії «Захист Європи від широкомасштабних кібератак та зривів: підвищення готовності, безпеки та стійкості», в якому визначено проблеми, що потребують негайного реагування ЄС [3].

Практичне формування автономної кіберполітики ЄС розпочалося лише після затвердження в лютому 2013 р. Стратегії кібербезпеки «Стратегія кібербезпеки Європейського Союзу: відкритий та безпечний кіберпростір». З тих пір розпочався інтенсивний розвиток політики ЄС щодо кіберпростору в усіх його вимірах: цифрова економіка; мережева та інформаційна безпека; боротьба з кіберзлочинністю; спільна зовнішня політика і політика безпеки; кіберзахист [4, р. 12]. Це стосується співпраці ЄС з іншими суб'єктами безпеки, насамперед з НАТО.

Відомі резонансні події навколо і в середині ЄС, такі як втручання Росії у вибори в США у 2016 році та інших країнах, Brexit і невизначеність щодо майбутнього трансатлантичних відносин після обрання Дональда Трампа на пост президента Сполучених Штатів посилили дебати про зміцнення незалежності ЄС у сфері безпеки і оборони, розширення його

стратегічної автономії. Тому прийнята Глобальна стратегія зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу 2016 року відобразила еволюцію підходу об'єднання до кібербезпеки. Визнаючи, що інформаційні технології стали основою для функціонування і добробуту європейських суспільств, ЄС зробив кібербезпеку одним із своїх основних пріоритетів у сфері безпеки [5]. У липні 2016 р. прийнята чергова Директива ЄС «Щодо заходів щодо високого загального рівня безпеки мережевих та інформаційних систем у всьому Союзі», яка сформувала єдині правила та вимоги в сфері кібербезпеки для країн-членів.

Серед основних загроз національним кіберпросторам країн-членів ЄС передбачено: а) кібершпигунство за підтримки або з відома держави щодо інших держав та корпорацій, яке має на меті заволодіння державними або промисловими таємницями, персональними даними або іншою цінною інформацією; б) використання Інтернету у терористичних цілях (з метою пропаганди, збору коштів і вербування прихильників); в) кіберзлочинність (викрадення персональних даних та відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом).

Агенція Європейського Союзу з кібербезпеки за підсумками аналізу даних за 2019 – 2020 рр., подала перелік 15 основних видів кібератак (у порядку за кількістю проявів) [6, с. 6]. Серед суб'єктів кібератак Агенція Європейського Союзу з кібербезпеки виділила представників організованої злочинності (60% кількості кібератак), держави (14%), інсайдерів (10%), системних адміністраторів (8%), користувачів (4%), інших (2%) [7, р. 11]. Такі дані свідчать про системний характер організації і здійснення кіберзлочинності на міжнародному рівні.

Національне законодавство країн, як правило, регулює питання: захисту персональних даних (Нідерланди, Естонія, Швеція, Фінляндія, Іспанія); захисту електронної комерції та безпеки електронних транзакцій та платіжних інструментів (Польща, Естонія, Італія); безпеки важливих об'єктів інфраструктури та інформаційних систем (Франція) [8, р. 3]. Кіберстратегія багатьох європейських держав допускає не тільки оборонні, а й наступальні дії в кіберпросторі.

Політика ЄС у сфері кібербезпеки, незважаючи на явний прогрес, досягнутий за останні роки, все ще має ряд проблем функціонування. Насамперед їй не вистачає необхідного узгодження. Це проявляється як на регулятивному, так і на інституційному рівнях. ЄС зустрівся з проблемою нестачі кваліфікованих фахівців у сфері ІКТ, особливо експертів у сфері кібербезпеки. У традиційному вимірі (так звана «жорстка сила») повна стратегічна автономія ЄС, пов'язана з наявністю власних можностей кіберзахисту, залишається нереалізованою. Держави-члени

визнають необхідність зміцнення своїх ресурсів, але не хочуть ділитися своїми можливостями. До того ж потенціал окремих держав дуже різноманітний. У сфері можливостей кіберзахисту європейські держави надають перевагу співпраці і поділу завдань між ЄС і НАТО, в той час як дії ЄС розглядаються значною мірою як доповнюючі.

ЄС все ще істотно відстає за обсягом фінансування кібербезпеки насамперед від світового лідера США. Загальні витрати на кібербезпеку в ЄС у відсотках до ВВП становлять близько 0,1%. У США цей показник у 2019 р. становив 0,35% (включно з приватним сектором) [4, р. 22]. Витрати на кібербезпеку не легко виділити із загальних витрат державного бюджету, але попередні дослідження показують, що їх рівень (у перерахунку на відсоток ВВП) в Європі є низьким та неоптимальним, у порівнянні з іншими світовими гравцями, насамперед США.

На рівні ЄС інвестиції в кібербезпеку спрямовуються через різні програми спільного бюджету: у період 2014-2020 рр. близько 600 млн. євро було інвестовано в проекти з кібербезпеки та кіберзлочинності в рамках програми «Горизонт 2020»; Європейські структурні та інвестиційні фонди (ESI) передбачають внесок до 400 млн. євро для інвестицій у довірчу діяльність та кібербезпеку; за період 2014-2017 рр. від Connecting Europe Facility було інвестовано близько 30 млн. євро. Для порівняння в США уряд лише в рамках бюджету 2017 р. виділив понад 19 млрд. дол. на забезпечення політики кібербезпеки [9].

Водночас, як зазначає Й. Голслах, головна проблема полягає не в тому, що Європа не здатна здійснювати інновації або не має інфраструктури, а в тому, що головну слабкість і далі становить створення великих брендів. Серед десяти найбільших у світі інтернет-компаній, виробників комп'ютерної техніки, ІКТ немає жодної європейської [10, р. 445-446].

Основна увага в структурах ЄС приділяється питанням організаційно-управлінського забезпечення кібербезпеки і значно менше уваги надається практичним аспектам розробки систем захисту та протидії кібератакам. Такий дисбаланс в системі фінансування конкретних напрямів кіберполітики становить одну з головних причин слабкості позицій ЄС у міжнародній системі кібербезпеки, де домінують США та Китай.

Співпраця НАТО-ЄС у сфері кіберзахисту розвивається практично без перерви та позбавлена політизації. Реалізація Спільної декларації НАТО-ЄС, підписаної в червні 2016 року під час саміту Альянсу в Варшаві у сфері кібербезпеки відбувається гармонійно. ЄС спрямований більшою мірою на так звану «м'яку безпеку», тому надає пріоритет таким

напрямам діяльності: а) посилення зовнішнього виміру політики ЄС у сфері кібербезпеки; б) підвищення стійкості мереж і систем ІКТ до кіберзагроз; в) розробка можливостей та інструментів для реагування на кібератаки; ефективна співпраця у боротьбі з кіберзлочинністю; г) просування стандартів та цінностей в кіберпросторі. Прогрес в цих галузях визначатиме потенціал ЄС у сфері кібербезпеки та його становище на світовій арені. Однак в найближчі роки державам об'єднання потрібно буде зробити усвідомлені і скоординовані дії, підтримані відповідним рівнем фінансування.

Виникнення згаданих нових кіберзагроз національній та міжнародній політиці, потреба розширення сфер дії правил кібербезпеки в рамках самого ЄС стали причинами подальшого вдосконалення нормативної бази кіберполітики ЄС, зокрема, розробки проекту нової Стратегії кібербезпеки ЄС, представленого публічно 16 грудня 2020 року. Символічно, що за тиждень до цієї події, 9 грудня 2020 року зазнало кібератаки Європейське агентство лікарських засобів, яке в тому числі займається сертифікацією вакцин від COVID-19. Документ передбачає режим санкцій проти окремих країн, які загрожують кібербезпеці ЄС (визнані такими, зокрема, Росія, Китай, Північна Корея), посилення кіберрозвідки, створення спільних структур енергетичної та військово кібербезпеки у рамках постійної структурної співпраці в ЄС (PESCO), проєктів у боротьбі з кіберзлочинами на Західних Балканах, у країнах Східного партнерства та Південного сусідства ЄС. Окрім раніше затверджених сфер дії внутрішніх правил кібербезпеки ЄС (охорона здоров'я, банківська справа, питне водопостачання та енергетична інфраструктура) Європейська Комісія пропонує додати держуправління, харчовий сектор і фармацевтичне виробництво [11]. Таким чином, в ЄС намагаються діяти відповідно до вимог часу та адекватно відповідати на нові виклики і загрози у сфері кібербезпеки.

Прикладом розвитку згаданого механізму PESCO в рамках політики кібербезпеки стала ініціатива уряду Литви щодо заснування Кібернетичних сил ЄС швидкого реагування (Cyber Rapid Response Team, CRRT), створених у березні 2020 року за участю представників шести європейських держав [12]. Міжнародна команда швидкого реагування перебуває в режимі очікування на декількох фізичних сайтах і готова негайно відреагувати на кібератаку в разі її виникнення. Результати цього пілотного міжнародного проєкту повинні бути поширені на весь Європейський Союз і скласти основу багатонаціональних Кібернетичних сил ЄС.

Висновки. Європа зацікавлена в комплексній розробці політики кібербезпеки ЄС. Транскордонний характер кіберзагроз призводить до того, що стійкість ЄС в цьому питанні прямо впливає на його безпеку. Поточний напрям розвитку потенціалу ЄС та особливо тісна співпраця з НАТО дають шанси уникнути складних політичних дилем. Євроатлантичне співтовариство зацікавлене в тому, щоб не допустити фрагментації кіберпростору і зберегти його відкритий, вільний та універсальний характер в умовах сучасних комплексних викликів міжнародній безпеці, зокрема, поширенню кіберзлочинності в усіх її різновидах.

Офіційні дані Агенції Європейського Союзу з кібербезпеки засвідчують, що серед переліку видів кібератак зростає кількість порушень недоторканості приватної сфери. Це ставить на порядок денний діяльності структур ЄС і держав-членів необхідність розробки системи захисту прав людини у сфері кібербезпеки. Одним з її базових елементів повинно стати оновлене законодавство, зокрема, нова Стратегія кібербезпеки ЄС.

В Євросоюзі не зупиняються на досягнутому та постійно прагнуть розвивати можливості протистояння і попередження кіберзагрозам з метою досягнення стратегічної автономії організації. Головним фактором подальшого підвищення якісних показників виконання програм ЄС з кібербезпеки стане досягнення більшої згуртованості та взаємосумісності ресурсів і дій окремих держав-членів об'єднання. Також ЄС потрібно подолати надмірну тягу до бюрократизації і дисбаланс у фінансуванні програм організаційно-управлінського забезпечення кіберполітики та практичної розробки систем захисту, попередження і відбиття кібератак. Від реального посилення вказаного другого сегмента програм буде залежати місце ЄС в мабутній системі світової кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach. COM(2001)298 final. Brussels, 6.6.2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0298:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the Committee of the Regions. Towards a general policy on the fight against cyber crime. COM(2007) 267 final. Brussels, 22.5.2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:>

- 0267:FIN:EN:PDF (дата звернення: 03.02.2021).
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection «Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience». COM(2009) 149 final. Brussels, 30.3.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0149:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 05.02. 2021).
  4. Challenges to effective EU cybersecurity policy Briefing Paper March 2019. European Union, 2019. 72 p.
  5. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. June 2016. Brussels, 2016. 56 p.
  6. The year in review. From January 2019 to April 2020. ENISA Threat Landscape. 2020. 24 p.
  7. Main incidents in the EU and worldwide. From January 2019 to April 2020. ENISA Threat Landscape. 2020. 25 p.
  8. Zakonodavstvo ta strategii y sferi kiberbezpeky krayin Yevropeyskogo Soyuzu, SSHA, Kanady ta inshyh. Informatsiyina dovidka, pidgotovlena Yevropeyskym informatsiyino-doslidnytskym tsentrom na zapyt narodnogo deputata Ukrayiny. Kyiv: Infotsentr, Yevropeyskyy informatsiyino-doslidnytskyy tsentr, Laboratoriya zakonodavchyyh initsiatyvs, 2016. 37 p.
  9. Cybersecurity. State of federal it report. Public release version 1.0. *Policy Papers*. URL: <https://www.cio.gov/assets/resources/sofit/02.05.cybersecurity.pdf> (дата звернення: 03.02.2021).
  10. Holslag J. The Power of Paradise. How Europe Can Lead the Asian Century. 2014. 606 p.
  11. Joint communication to the European Parliament and the Council. Resilience, Deterrence and Defence: Building strong cybersecurity for the EU. Brussels, 13.9.2017. JOIN(2017) 450 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017JC0450> (дата звернення: 03.02.2021).
  12. Shaping Europe's digital future. Policy. Cybersecurity. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/cybersecurity> (дата звернення: 05.02.2021).

Котик Ю.В.
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

АКТУАЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Виходячи з праксеологічної теорії міжнародних відносин, система взаємодії між державами формується з трьох складових: співробітництва, боротьби та суперництва, які представлені у всіх напрямках життєдіяльності суспільства і фундаментальному – економічному, зокрема [1, с. 9]. Саме взаємодія трьох вказаних факторів визначають природу міжнародних економічних відносин та впливають на мету і завдання зовнішньополітичного і економічного курсу держави і її економічну дипломатію. Водночас, в умовах глобалізації: прискореного соціально-економічного розвитку, інтернаціоналізації економіки, поглиблення взаємозалежності між національними економіками та появою нових суб'єктів економічної діяльності а, головне недержавних акторів, з'являються нові загрози і виклики, загострюються суперечності у вирішенні яких традиційно приймають участь не лише держави а і їх місцеві інституції, регіональні та територіальні об'єднання, як сили швидкого і ефективного реагування. Саме економічний регіоналізм постає ефективним механізмом реалізації державних та приватних інтересів на міжнародній арені в ХХІ ст. Тому економічна парадипломатія, як його координуюча та представницька ланка, є один з ключових інструментів створення сприятливого політичного клімату, сприяння торгівлі та інвестиційним надходженням, з мінімізації ризиків транскордонних трансакцій, розвитку енергетичних мереж та транспортних систем з метою поглиблення взаємодії регіонів та вирішення загальнонаціональних інтересів. Виокремленню «пара дипломатії», як суспільно-політичного явища, що активно впливає на розвиток держав, ми завдячуємо американським вченим П. Солдатосу та І. Духачеку . Водночас, на нашу думку, вдалим у практичному розумінні дефініції «парадипломатія» є трактування Н. Корнаго, а саме це «участь субнаціональних влад у міжнародних відносинах шляхом встановлення формальних та неформальних постійних або ситуативних контактів з іноземними офіційними та приватними суб'єктами з метою просування

соціально-економічних або культурних питань, а також інших питань в межах їх конституційної компетенції» [2]. Оскільки політична складова є прерогативою, насамперед, зовнішньополітичних відомств держави, то економічна спільним полем діяльності з регіональними державними органами влади та приватними суб'єктами господарювання. Тому для визначення форм економічної парадипломатії цілком прийнятна загальна класифікація запропонована І Духачеком [3]: поділу на дві складові транскордонну регіональну та трансрегіональну мікродипломатію, що представлені взаємовигідними відносинами між регіонами сусідніх держав, які мають безпосередній кордон або опосередкований та глобальну парадипломатію, що визначається контактами з віддаленими країнами та їх різними суб'єктами. У XXI ст. розуміння економічної парадипломатії вийшло за межі європейського та американського практикуму та набуло світового масштабу в умовах глобалізації.

Зарубіжні науковці звертають увагу на наявності хвилеподібного розвитку мікродипломатії. Перша, з початком 1980-х рр., пов'язана з просуванням місцевої владою провідних держав інтересів комерційних суб'єктів підвладної території та створення сприятливих умов для сприяння експорту та залучення іноземних інвестицій. Друга хвиля, що розпочалась з 1990-х рр., зумовлена юридично-правовою імплементацією механізмів, що регулюють діяльність органів місцевої влади у координації суб'єктів господарювання, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Сьогодні, триває третя хвиля розвитку макродипломатії, характерними ознаками якої є перегляд участі у зовнішній політиці держави, ролі та баченні у вертикально-горизонтальній побудові та удосконаленні і розширенні форм та заходів у боротьбі в просуванні національних інтересів в умовах глобалізації.

Становлення постбіполярної системи міжнародних відносин зумовило зміцнення, спочатку, акторів «середньої сили» а надалі прискорило процеси регіоналізації, що стало наслідком виникнення та зростання ролі міждержавних організацій, на кшталт ЄС та субнаціональних утворень у міжнародних відносинах. Так, у США, враховуючи особливості адміністративно-політичного устрою, важливою умовою для залучення ІПП є створення мікроклімату для успішної діяльності компаній на місцевому рівні, що надає можливість експортерам отримати позитивну фінансово і маркетингову інформацію для роботи у регіоні. Національні організації США, на кшталт, Національна асоціація виробників, Національна рада з питань зовнішньої торгівлі, Організація за міжнародне інвестування активно співпрацюють з недержавними організаціями. Сьогодні всі американські штати мають свої стратегічні

торгівельні програми, хоча ще у 1970-х рр. лише 15 [2]. Прикладом успішного розвитку транскордонної регіональної парадипломатії слугує регіональна співпраця країн-членів ЄС. Вона представлена трьома напрямками. Перший, найстаріший, взаємодією органів місцевої влади, громадських організацій та суб'єктів господарської діяльності на прикордонних територіях. Єврорегіон «Регіо Паміна», створений у 1988 році, об'єднав німецькі землі Рейнланд-Пфальц, Баден-Віртенберг а та французький Ельзас, з метою обміну інформацією та проведенням консультацій з усіх транскордонних питань: територіального планування, транспорту, економіки, узгодження планів і спільних заходів [4]. Другий напрям це співпраця між євро регіонами країн членів ЄС з їх сусідами, що до товариства не входять. Так, «євро регіон «Буг», засновниками якого стали Польща, Україна і Білорусь, сприяє вирішенню міжнаціональних питань [5]. І третій напрям представлений об'єднаннями, створеними за межами ЄС країнами Східної Європи, на кшталт «Дніпро», створений у межах прикордонних областей України, Росії та Білорусі для розвитку наукових, соціально-економічних, екологічних та культурних зв'язків [6].

Актуальність питання розвитку економічної парадипломатії демонструє дискусія між провідними фахівцями науки, дипломатами та експертами України, Молдови, Грузії та Білорусі що відбулась з 12 по 15 січня 2021 р. в рамках проекту «Як працює та де буксує економічна дипломатія України у відносинах з сусідами» [7].

Отже, процес глобалізації сприяє формуванню двох взаємопов'язаних складових у міжнародних економічних відносинах: зростанню впливу провідних акторів на світове господарство та водночас поглибленню мікроекономічної взаємодії суб'єктів політичного, економічного та культурного характеру.

Список використаних джерел

1. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
2. Турчин Я. Б., Івасечко О. Я. Дипломатія без дипломатів: концептуальні засади парадипломатичної діяльності. URL::https://chtyvo.org.ua/authors/ivasechko_Olha/Dyplomatiia_bez_dyplomativ_kontseptualni_zasady_paradyplomatychnoi_diialnosti
3. Duchacek I. The Territorial Dimension of the Politics: Within, Among and Across Nations / I. Duchacek. – Boulder : Westview Press, 1986. 328 p.
4. Eurodistrikt Regio Pamina URL: <https://www.rmtmo.eu/de/politik/akteure/eurodistrikte/articles/eurodistrikt-regio-pamina-611.html>

5. Федорова И. Л. Еврорегион «Буг»: факторы развития трансграничного культурного туризма. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/evroregion-bug-factory-razvitiya-transgranichnogo-kulturnogo-turizma/viewer>.
6. Прикордонне співтовариство Єврорегион «Дніпро». *Сіверські партнери: журнал Чернігівської регіональної торгово-промислової палати*. 2004. № 2. С. 8-9 URL: <http://libryansk.ru/prikordonne-spvtovaristvo-evroregon-dnpro.20109/>.
7. Тиждень економічної дипломатії: як працює і де буксує Україна у відносинах з сусідами / ГО Рада зовнішньої політики «Українська призма» 12-15січня 2020 р. URL: <https://niss.gov.ua/news/novininisd/ekonomichna-diplomatiya-yak-pracyue-i-de-buksue-ukraina-u-vidnosinakh-z-susidami>.

Мартинюк А.Ю.

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
історії міжнародних відносин і
зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України*

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ АНАЛІТИЧНИХ СТРУКТУР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРН

Сучасне міжнародне середовище дедалі частіше нагадує красу броунівського руху. Суперечливі процеси глобалізації, частково призупинені пандемією коронавірусу, ще більше ускладнили умови формування зовнішньої політики навіть найбільш впливових національних держав. Суттєвий вплив на цей процес має достовірне знання та ефективні комунікації. «Знання і системні комунікації, – зазначав Елвін Тоффлер, – не є ані нейтральними до влади, ані такими собі «антисептичним засобом» проти неї. Либонь кожен факт, використаний у бізнесі, політичному житті й буденних людських взаєминах, походить з інших фактів або припущень, що були сформульовані, умисно чи ні, попередньою структурою влади. Отже, кожен факт має власну історію влади і т.зв. «прийдешнє влади» – незначний або потужний вплив на майбутній її розподіл» [1]. Ми є свідками того, як справдився ще один прогноз Е.Тоффлера про те, що «контроль над знанням являє собою єство завтрашньої всесвітньої боротьби за владу в кожній людській

установі» [2]. Нації формуються і функціонують у своєму інформаційному просторі. Причому інформація залишається головним ключем до влади. Адже неправильне уявлення про конкурентів часто створює кризи, ніж це робить реальна політика. Точна інформація необхідна як в процесі прийняття зовнішньополітичних рішень, так і для реалізації вже прийнятих рішень. Міністерство закордонних справ Ізраїлю створило власну розвідку – відділ досліджень (дипломатична розвідка), що пізніше був реорганізований у центр досліджень і планування МЗС Ізраїлю.

На основі точних дипломатичних донесень приймаються правильні рішення. Німецька дипломатія виконує головну функцію, збільшує кількість союзницьких держав, оскільки діє послідовно, прагматично, системно, не нехтуючи жодною дрібницею. Дипломатія є мистецтвом дати можливість іншій країні врахувати ваші інтереси [3]. Якщо намагатися змінити ворожу позицію, слід спочатку її досконало знати. Розрізняти факти самі по собі від їхнього сприйняття. Чим більше знання про партнера, тим більше можливостей впливати на нього [4]. Непевна зовнішня політика є наслідком незнання власних можливостей, а самовпевнена політика має за основу нерозуміння можливостей опонентів [5]. Розвиток дипломатичних технологій превентивного врегулювання криз та конфліктів обумовлюється важливістю переговорних технологій. Переговори є процесом двосторонньої комунікації, спрямований на досягнення компромісу. В такому разі до уваги беруться інтереси (справжні мотиви), а не конфронтаційні позиції (конкретні вимоги). Важливо постійно тримати у полі зору ієрархію власних інтересів, аби в процесі торгів не поступити суттєвими власними інтересами заради несуттєвих тактичних переваг. Неможливо реалізувати власні інтереси, абсолютну нехтуючи інтересами опонента. Знаючи альтернативи можна послідовно захищати власні інтереси. Для отримання справедливого результату має бути певний стандарт. Мають бути вироблені стандарти допустимої поведінки, визначені інтереси та запропоновані варіанти. Нічого остаточно не погоджено, допоки все не погоджено. Погроза негативна. Краще показати, що буде, якщо не буде досягнуто угоди [6].

Важливою складовою аналітичного забезпечення зовнішньополітичної діяльності в умовах глобалізації є діяльність неурядових організацій. У ФРН враховано досвід двох світових війн та проведено диверсифікацію аналітичних центрів, які дають рекомендації, виходячи з дослідження різноманітної інформації. Між різними інформаційними та аналітичними центрами встановлено горизонтальні зв'язки. Така мережа дає можливість максимально якісно та всебічно

аналізувати факти сучасних міжнародних відносин та розробляти оптимальні рекомендації для дій.

Міністерство закордонних справ ФРН активно співпрацює з німецькими інформаційними гігантами. Найбільший у Європі німецький медіа концерн «Bertelsmann AG» через акціонерний капітал «Deutsche Bank» та «Siemens» знаходиться у власності військового концерну «EADS». Голова наглядацької ради «Deutsche Bank» одночасно є членом наглядової ради «Bertelsmann AG».

Окрім Сполучених Штатів, Німеччина є єдиною країною світу, чиї «внутрішньополітичні» партійні фонди виконують надзвичайно важливі функції у німецькій зовнішній політиці. У 1996 р. тодішній президент ФРН Р.Герцог назвав політичні фонди «унікальними інструментами» німецької зовнішньої політики. Вони фінансуються з державного бюджету. Зовнішньополітичні проблеми займають важливе місце у дослідницькій діяльності більшості політичних фондів. Делеговані представництва працюють у країнах Азії, Африки, Латинської Америки, а також у нових демократіях Східної та Південно-Східної Європи. Суттєва увага приділяється накопиченню та аналізу інформації про зовнішню політику країн перебування. Німці намагаються впливати на тих, хто в країнах перебування приймає рішення, зокрема, активно взаємодіють з працівниками засобів масової інформації. Слід зазначити, що німецькі політичні фонди насамперед відіграють двоєдину стратегічну роль, тобто є активними іміджмейкерами Німеччини за кордоном та об'єктивними інформаторами німецької політичної та економічної еліти із питань становища в країнах, де зазначені фонди діють. Крім того, фонди як громадські структури відіграють не менш важливу роль своєрідного каналу громадської дипломатії, яка іноді може робити відвертіші заяви та активніше діяти, ніж офіційна дипломатія. Причому відчутні переваги такої форми ведення зовнішньої політики ФРН відчула вже на початку 50-х років, коли відновились діяльність партійних фондів.

Увага науковців головним чином концентрується на масштабних проблемах, внаслідок чого діяльність німецьких «тихих» інститутів, яка є настільки важливою, що навіть не потребує зайвої нав'язливої реклами, опиняється на периферії. Але такий стан речей не відповідає значенню німецьких партійних фондів у реалізації зовнішньополітичного курсу країни, особливо щодо країн, які не є членами Європейського Союзу, або належать до групи держав, що розвиваються з перемінним успіхом.

Впродовж 90-х рр. ХХ ст. зазначені фонди відкрили свої представництва у Москві, що засвідчило пріоритетне значення Росії для німецьких інтересів на пострадянському просторі. Водночас цими

фондами охоплюється майже весь політичний та ідеологічний спектр пострадянської Росії, де вони діють досить активно. Головним завданням німецьких партійних фондів вважається експорт німецької політичної культури. Причому за кордоном зазначені політичні фонди не конкурують між собою, а, навпаки, координують свою діяльність. Працюючи на створення засад демократії і структур правової держави у всьому світі, Фонди, поряд із міністерством закордонних справ, належать до найефективніших інструментів зовнішньої політики Німеччини. Вони сприяють тому, що зовнішня політика вже не спирається на силу у розумінні XIX ст., а набуває рис того, що називають «soft power», сила аргументів. Тому не дивно, що інші провідні країни світу заздять нам через те, що у нас є така інституція, як політичні Фонди. Маючи статус неурядових організацій, зазначені політичні структури одночасно є суб'єктами та інструментами німецької зовнішньої політики. Вони виконують функції зовнішньополітичного консалтингу, а також ролі своєрідних «неформальних комунікаторів» між німецькою елітою та правлячими групами країни перебування і виконують роль випереджального діагностика проблем у разі їхнього виникнення. Крім того, якщо уряд ФРН з дипломатичних міркувань не може безпосередньо фінансувати певні проекти офіційно, аби не наразитись на звинувачення у втручанні до внутрішніх справ, то цю роль на себе перебирають фонди: Friedrich Ebert Stiftung (фонд соціал-демократів), Konrad Adenauer Stiftung (фонд християнських демократів), Friedrich-Naumann-Stiftung (фонд ліберальної партії Вільні демократи), Rosa Luxemburg Stiftung (фонд Лівіої партії) Hanns Seidel Stiftung (фонд баварського християнсько-соціального союзу), Heinrich-Böll-Stiftung (фонд партії зелених). Власного фонду не має лише партія «Альтернатива для Німеччини». Зазначені фонди плідно взаємодіють із благодійними фондами німецького великого транснаціонального капіталу, такими як Fritz Thyssen Stiftung, Robert Bosch Stiftung, Herbert-Quandt-Stiftung, Alfried Krupp von Bohlen und Halbach-Stiftung, Bertelsmann Stiftung, BMW Stiftung Herbert Quandt, Volkswagen Stiftung, Dräger-Stiftung.

Німецьке експертне співтовариство займає активну позицію, впливає на прийняття рішень. Це цільова публіка, спроможна кваліфіковано тлумачити певні зовнішньополітичні питання та реально впливати на рішення. До цього кола входять особи, які працюють у державних структурах, дослідницьких установах, університетах, журналісти, які пишуть на зовнішньополітичні теми, хоча й безпосередньо не впливають на прийняття відповідних рішень. Часто експерти, які працюють над виробленням рішення, під тиском оперативного реагування, в умовах

неповної інформації, керуючись власними уявленнями про національні інтереси та цілі зовнішньої політики, цінностями та емоціями. Тактичні погляди на проблеми мають високу динаміку хоча вони й залежать від ціннісних зовнішньополітичних орієнтирів та принципів.

Важливим результатом роботи аналітичних структур є прогнозування основних тенденцій розвитку сучасних міжнародних відносин. Алгоритм аналізу є універсальним. Досліджуються сильні та слабкі характеристики партнерів, їхні реальні можливості. Формується чітке усвідомлення німецьких інтересів та інтересів партнерів, без чого неможливо досягнути прийнятних компромісів. На цій основі можна формулювати реалістичні цілі. Угоди виконуються доти, доки зберігаються базові параметри, які, власне, спричинили до появи відповідної угоди. Головним досягненням німецької зовнішньої політики є злагоджена робота всіх органів влади, об'єднаних єдиною зрозумілою стратегічною метою.

Консультації в процесі підготовки зовнішньополітичних рішень з політичними партіями, неурядовими організаціями, експертним співтовариством, бізнесовими організаціями забезпечує громадський консенсус щодо німецької зовнішньої політики, що сприяє її ефективній реалізації.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання. Багатство. Сила. К., 2003. с.37.
2. Там само. с.40.
3. Volger Rittberger. German Foreign Policy since Unification. Theories and Case Studies. Manchester. 2001. с.34.
4. Enrico Brandt, Christian Buck (Hrsg.). Auswärtiges Amt. Diplomatie als Beruf. Opladen. 2002. s.48.
5. Rainer Baumann, Volker Rittberger, Wolfgang Wagner. Macht und Machtpolitik. Neorealistische Außenpolitiktheorie und Prognosen über die deutsche Außenpolitik nach der Vereinigung // Zeitschrift für internationale Beziehungen. – 1999. №2. s.245-286.
6. Bierling Stephan. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen. Akteure. Entscheidungen. München. 1999. s.366.

*Подковенко Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Західноукраїнського
національного університету*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Однією з найважливіших змін у сучасному середовищі безпеки є поява нової сфери діяльності держави, різноманітних організацій та громадян, якою є кіберпростір. Ця зміна змушує нас бути готовими до загроз, з якими ми раніше не мали справи. Як наголошує Д. Хом'яков, практика показала, що мережа Інтернет використовується не лише для задоволення потреб людей у спілкуванні й обміні інформацією, а також може використовуватися зловмисниками для спричинення шкоди як приватним особам, так і корпораціям, так і державам. З огляду на це гостро постає питання вживання саме кібербезпекових заходів для захисту інформаційних мереж держави та її громадян [1, с.234]. У той же час досвід показує, що сучасні проблеми, які пов'язані із якісним забезпеченням безпеки у кіберпросторі не мають кордонів. Однак кожна держава вирішує ці питання в основному самостійно, тому в багатьох випадках усіх застосовуваних засобів буває недостатньо або вони є низько ефективними. Окрім того, існують ще й великі «білі плями» як у нашому розумінні кібербезпеки, так і в належній державній політиці та технічних можливостях щодо якісного врегулювання цього питання. Саме тому, досвід та тісна співпраця держав-членів Європейського Союзу при вирішенні питання щодо забезпечення кібербезпеки є неоціненним і для українського суспільства.

Практично у кожній сфері життя ми стикаємося з цифровим збором та обробкою даних, контролем цифрових пристроїв та єдиними ІТ-системами, а також доступом до певних систем через Інтернет, ми маємо справу з абсолютно новою категорією безпеки. Ця цифрова безпека, відома як кібербезпека. Про її зростаючу важливість найкраще свідчить той факт, що на саміті НАТО у Варшаві в липні 2016 року кіберпростір став однією із сфер договірної відповідальності, включаючи зобов'язання щодо колективної оборони згідно зі ст. 5 Північноатлантичного договору від 4 квітня 1949 року.

Варто зазначити, що Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність (Будапешт, 23 листопада 2001 р.) було започатковано розвиток у сфері боротьби з міжнародною та національною кіберзлочинністю. Дана

Конвенція була ратифікована Україною 7 вересня 2005 року. Як зазначається у преамбулі, «Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це прописано у Конвенції, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва» [2]. При цьому особлива увага звертається на потребу досягнення паритету правоохоронних інтересів і поваги до фундаментальних прав людини таких, як право кожного на свободу поглядів, право на свободу слова, включаючи право на пошук, отримання і передачу будь-якої інформації та ідей, незважаючи на кордони, права на повагу до приватного життя, а також права на захист особистої інформації.

Положення Конвенції передбачають впровадження кримінальної відповідальності на національному рівні за такі групи злочинів:

- правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями);

- комп'ютерні правопорушення (підробка та шахрайство із застосуванням комп'ютерів);

- правопорушення, пов'язані зі змістом (правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією);

- правопорушення віднесені до порушення авторських та суміжних прав[2].

У 2013 році було прийнято Стратегію ЄС з кібербезпеки: відкритий, надійний і безпечний кіберпростір (Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Security Cyberspace), яка ставить за мету гармонізацію підходів до кібербезпеки у всіх державах-членах ЄС. З огляду на зазначене стратегія переслідує наступні цілі: 1) досягнення кіберстійкості; 2) суттєве скорочення кіберзлочинності; 3) розробка політики кібероборони, пов'язаної зі Спільною політикою безпеки і оборони (CSDP); 4) розвиток виробничих і технологічних ресурсів для кібербезпеки; 5) створення узгодженої міжнародної політики кіберпростору для ЄС і просування основних цінностей ЄС [3].

Стратегія кібербезпеки ЄС стала першим всеохоплюючим документом ЄС у даній сфері. Документ охоплює усі аспекти кіберпростору: внутрішній ринок, правосуддя, внутрішню та зовнішню політику. Разом із Стратегією була розроблена та прийнята законодавча пропозиція про посилення безпеки інформаційних систем ЄС.

Пріоритетами міжнародної політики ЄС у кіберпросторі, як їх визначає Стратегія, є:

- Свобода та відкритість: стратегія визначає принципи користування основоположними правами людини та громадянина у кіберпросторі;
- Застосування законодавства ЄС у кіберпросторі у тій самій мірі, як і у фізичному світі. Відповідальність за безпеку кіберпростору лежить на усьому глобальному суспільстві: від пересічних громадян до держав;
- Розвиток потенціалу кібербезпеки через співробітництво з міжнародними партнерами та організаціями, приватним сектором та громадянським суспільством [4, с. 30].

Також питання, пов'язані з кібербезпекою регулюються Директивою 2016/1148 про заходи для забезпечення високого рівня безпеки мережевих та інформаційних систем у всьому Союзі від 6 липня 2016 року (NIS Directive), прийнятою Європарламентом, яка встановлює вимоги безпеки в таких критично важливих сферах як банківська, енергетики, транспорту, охорони здоров'я, інфраструктури фінансового ринку та цифрової інфраструктури, а також вимоги безпеки у сферах онлайн-послуг (торгових майданчиків, пошукових систем, хмарних технологій тощо) [5].

Зазначена Директива покладає на держави-членів ЄС, зокрема, такі обов'язки:

- 1) прийняття внутрішньодержавних стратегій NIS, які визначають стратегічні цілі у сфері кібербезпеки;
- 2) формування національного органу, на який будуть покладені обов'язки щодо реалізації та контролю за дотриманням NIS Directive;
- 3) створення Computer Security Incident Response Teams, відповідальної за інциденти та загрози, які виникають у сферах, визначених директивою [6].

Директива заклала єдині правила та вимоги у сфері кібербезпеки для всіх держав ЄС, але, у той же час, залишила за кожною державою-членом право вживати власних заходів щодо подальшої імплементації норм цієї Директиви в національне законодавство [7]. Досягнення високого загального рівня безпеки мережевих та інформаційних систем стало пріоритетним завданням Європейського Союзу.

Підтвердженням подальшої актуальності розвитку кібербезпеки в Європейському Союзі є також Розпорядження (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради про захист фізичних осіб при обробці персональних даних та про вільне переміщення таких даних (Journal of Law EU L 119/1), що вносить низку ключових змін у сферу захисту персональних даних.

Таким чином, закони та норми, що стосуються повсякденного життя, стосуються і кіберпростору. Відповідно до цього, щоб зберегти віртуальний простір відкритим та вільним, ті самі стандарти, принципи та цінності, які ЄС підтримує в реальному світі, повинні застосовуватись до онлайн-середовища. У кіберпросторі основні права людини, цінності демократії та верховенство права повинні бути захищені. Наша свобода, а отже, і наше процвітання все більше залежать від швидкого, ефективного та результативного обміну інформацією. Засобом обміну інформацією є Інтернет, який завдяки інноваціям зберіг свою ключову роль у підтримці приватного сектору та громадянського суспільства. Однак свобода в Інтернет-середовищі вимагає безпеки та захисту. Кіберпростір повинен бути захищений від інцидентів, зловмисних дій та зловживань, а державні адміністрації країн-членів ЄС відіграють важливу роль у забезпеченні вільного та безпечного кіберпростору. Вони мають низку завдань: забезпечення доступу та відкритості, повага та захист основних прав в Інтернеті та підтримка їх надійності та сумісності.

Список використаних джерел

1. Хом'яков Д.В. Система здійснення нормативно-правового регулювання кібербезпеки у США. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С.234-237.
2. Про кіберзлочинність. Конвенція Ради Європи від 21 листопада 2001 року. Ратифікація від 7 вересня 2005 року, підстава - 2824-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
3. Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace: adopted by the European Commission on 7 February 2013 / European Union URL: <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/eu-cybersecurity-plan-protect-open-internet-and-online-freedom-and-opportunity-cybersecurity>.
4. Законодавство та стратегії у сфері кібербезпеки країн Європейського Союзу США, Канади та інших. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28982.pdf

5. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 6 липня 2016 року про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_013-16
6. Найман Н. Безпечне інформаційне суспільство по-європейськи. URL: <http://jurblog.com.ua/2017/05/standarti-es-u-sferi-kiberbezpeki-konfidentsiynosti-ta-hmarnih-tehnologiy-bezpechne-informatsiynе-suspilstvo-po-evropeyski/>
7. Бойко В., Василенко М., Кухаренко С. Кібербезпека в ЄС та країнах-членах: генезис та проблеми її підвищення. URL: http://www.academy.ssu.gov.ua/ua/page/page_1581426437.htm

Чижовська Н.І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В.М.*

СОМАТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ

Постановка проблеми. З плином часу людство все більше розвивається у найрізноманітніших сферах. Починаючи з ХХ ст. стрімко і небувало почав зростати розвиток науки, техніки, медицини, інженерії. У зв'язку із науково-технічним прогресом і застосуванням новітніх технологій для людей з'явилися невідомі раніше своєрідні перспективи, пов'язані зі змінами свого тіла, що зумовили виникнення нового покоління прав людини – соматичних (від грец. soma – тіло).

Оскільки соматичні права людини знаходяться на межі науки і моралі, навколо них не вщухають палкі дискусії, а їх правове врегулювання не є до кінця визначеним. Тому сьогодні одним із найактуальніших питань є питання про нормативне закріплення соматичних прав і їх подальше вивчення.

Стан наукового дослідження теми. Проблему соматичних прав людини досліджували такі науковці, як А.А. Абашидзе, В.В. Завальнюк, М.О. Лаврик, І.Я. Сенюта, О.Е. Старовойтова, Ю.І. Турянський, А.О. Фальковський, Р.М. Хажинський, Ю.Н. Храмова, О.Р. Шишка та ін.

Метою публікації є розкриття особливостей міжнародної регламентації соматичних прав людини.

Виклад основного матеріалу. Соматичні права людини або, як їх ще називають, біологічні права, являють собою права людини на самостійне розпорядження своїм тілом. Потреба виникнення таких прав була зумовлена можливістю змінювати своє тіло та можливістю самостійно приймати рішення про настання своєї смерті або смерті інших людей. За М.А. Лавриком, до цих прав можна віднести право на смерть, право людини щодо її органів і тканин, сексуальні та репродуктивні права, право на зміну статі, на клонування, на медичне вживання психотропних або наркотичних речовин [1, с. 28-29].

Соматичні права не є зовсім новітнім явищем для світової спільноти, щодо них вже прийнято чимало міжнародних і внутрішньодержавних актів, які регулюють маніпуляції над людським тілом. Та у зв'язку з протилежними поглядами науки і моралі щодо цього питання, єдиної думки і єдиного нормативного закріплення соматичних прав все ще нема.

Для науки такі речі як клонування, дослідження над ембріонами, трансплантація є способами просунути вперед, але для моралі і релігії це неприпустимо, що і викликає труднощі у регулюванні цих процесів на законодавчому рівні. Адже, з одного боку, законодавство не може гальмувати науку, проте, з іншого боку, воно повинно ґрунтуватися на нормах моралі і гуманізму.

На сьогодні ці питання врегульовуються кожною державою відповідно до своїх конституцій, в залежності від впливу релігії та власне думки правлячої верхівки. Більшість демократичних держав, спираючись на те, що соматичні права людини ґрунтуються на незалежному виборі індивіда та пов'язані з автономією кожної особи, все ж надають дозвіл на зміну статі, штучне запліднення, пасивну евтаназію, аборт, клонування і навіть маніпуляції з ембріонами. Однак, як стверджує Р.М. Хажинський: «Заохочення до подальшого розвитку соматичних прав може в майбутньому стати загрозою для існування людського роду загалом, тому на сьогодні як на міжнародно-правовому, так і на регіональному рівні, зокрема на європейському, в рамках Ради Європи та Європейського Союзу існують нормативно-правові обмеження соматичних прав людини» [2, с. 25].

Забезпечують міжнародне регулювання соматичних прав найвпливовіші міжнародні організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, ЄС тощо. Вони вирішують ці питання шляхом прийняття різноманітних рекомендацій, рішень та конвенцій, що базуються на принципах поваги до життя, здоров'я, гідності та індивідуальності людей, переваги добробуту окремої людини над інтересами суспільства чи науки, рівного ставлення, мінімальних ризиків, інформованості особи про дослідження, які над нею проводяться [3, с. 174].

Фундаментальним документом у галузі соматичних прав вважають Конвенцію про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини, прийняту Радою Європи в 1997 році. Як зазначають С.М. Мустафаєва і С.С. Дерев'яно: «У цій Конвенції прописані основні положення біотехнологічної галузі, наприклад, право на визнання переважання інтересів і благ окремої людини над інтересами суспільства або науки. Конвенція передбачає участь і держав, що не входять до Ради Європи» [4, с. 47].

У 1998 році Рада Європи прийняла до цієї Конвенції Додатковий протокол про заборону клонування людини у зв'язку з клонуванням у 1997 році першої істоти, стверджуючи, що створення генетично ідентичних істот являє собою зловживання біологією та медициною.

У Другому Додатковому протоколі до цієї Конвенції про трансплантацію органів та тканин людини від 2002 року роз'яснено значення терміну «трансплантація» та затверджено, що орган або тканина можуть бути видалені в живого донора тільки після того, як відповідна особа надасть вільну згоду на це в письмовій формі. Також вона може в будь-який момент скасувати свою згоду.

У Третньому Додатковому протоколі від 2005 року йдеться про етичний бік майбутніх медичних досліджень у всіх галузях медичних знань.

Як універсальна організація, ООН також зайнялася регулюванням соматичних прав, зокрема такого суперечливого явища як клонування. Так, у 1997 року ЮНЕСКО (спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) прийняла Декларацію про геном людини та права людини, суть якої — не допустити практики, що суперечить людській гідності, а саме, практики клонування в цілях відтворення людської особи. Крім того, Декларація ООН про клонування від 2005 року підкреслює, що застосування досягнень біологічних наук повинно мати за мету полегшення страждань і зміцнення здоров'я особи й людства в цілому.

Варто зазначити, що кожний різновид соматичних прав по-різному закріплений у міжнародно-правовому законодавстві. Так, відповідно до Конвенції Ради Європи і Декларації ООН, згадуваних вище, клонування людини є забороненим, а трансплантація органів і тканин навпаки є дозволеною і визнаною, за умови вільної згоди донора, закріпленої у письмовій формі.

Якщо ж розглядати право на смерть, то у міжнародних документах немає точного дозволу чи заборони на нього, тому це питання вирішується кожною країною окремо. В загальному, пасивну евтаназію, що передбачає відключення від апаратів або припинення вживання ліків, які підтримують людське життя, більшість держав легалізували. Активна ж евтаназія, що передбачає введення лікарських засобів, які викликають смерть, є, як правило, забороненою. Документом на регіональному рівні тут є резолюція ПАРЄ від 2012 року про «Захист прав та гідності людини з урахуванням раніше висловлених побажань пацієнта», в якій зазначається, що евтаназія, як умисне вбивство, повинна бути заборонена.

Щодо репродуктивних прав, то їм на міжнародному рівні приділяється доволі значна увага. Зокрема, відповідно до Резолюції Всесвітньої Асамблеї ООН з охорони здоров'я від 1995 року, охорона репродуктивного права була визначена ВООЗ як пріоритетна галузь. У 2001 році було прийнято Європейську регіональну стратегію ВООЗ в галузі охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, у 2004 — Стратегію в галузі репродуктивного здоров'я з метою пришвидшення прогресу в напрямку досягнення міжнародних цілей і завдань, а у 2007 — Стратегічний підхід ВООЗ до посилення заходів політики і програм в галузі сексуального і репродуктивного здоров'я [6, с. 34]. Ці документи закріплюють за людиною такі права, як вільний доступ до послуг з охорони сексуального і репродуктивного здоров'я, право на сексуальну освіту, на повагу фізичної недоторканості, свободу у виборі партнера, самостійне прийняття рішення мати дітей або ні, і коли тощо.

У цілому, всі міжнародно-правові документи, визначаючи статус соматичних прав, формулюють для біологічних досліджень принцип, відповідно до якого, вони мають забезпечувати розвиток суспільства і прогрес науки, але в жодному разі не повинні порушувати положення про те, що цілями біомедичних досліджень є виключно покращення здоров'я людини та людства. Рішення про проведення досліджень особа повинна приймати свідомо, повністю розуміючи наслідки такої зміни, а всі дослідження повинні проводитися лише компетентними спеціалістами, які мають відповідну кваліфікацію [3, с. 175].

Права четвертого покоління, до яких і належать соматичні права, є відносно новими та перебувають в стадії активного розвитку [7, с. 43]. Кожна держава задля гарантування загальної безпеки і суспільного блага повинна віднайти баланс і гармонію між науковим поступом та традиційними цінностями суспільства, і нормативно врегульовувати нові суспільні відносини, що виникають з розвитком науки і техніки.

Висновки. Для досягнення блага людства, необхідне окреслення меж дозволеного міжнародними актами, які будуть загальнообов'язковими для всіх держав. На даний момент єдиної структурованої і точно визначеної системи, де закріплено соматичні права людини з усіма їхніми нюансами немає через зіткнення протилежних поглядів науки і моралі щодо них. Однак міжнародними організаціями вже закріплено низку фундаментальних документів, що стосуються соматичних прав, а світовою спільнотою розроблено лінію дієвих принципів, що регулюють захист прав людини у цілому і направляють біомедичні дослідження на збереження та відновлення нормального людського життя з беззаперечним дотриманням принципу гуманізму.

Список використаних джерел

1. Хажинський Р. М. Соматичні права людини в конституційному праві України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 2/1 (18). С. 28-30.
2. Хажинський Р. М. Соматичні права людини: зарубіжний та вітчизняний досвід правової регламентації. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. № 4. С. 23-32.
3. Ксьондзик К. Принципи міжнародно-правового захисту соматичних та репродуктивних прав людини. *«Шевченківська весна»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ, 2 квіт. 2015 р. Київ, 2015*. С. 173-177.
4. Мустафаєва С.М., Дерев'янка С.С. Концепція соматичних прав людини та її загальна характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 47-49.
5. Хажинський Р.М. Міжнародне правове регулювання забезпечення соматичних прав людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 70. С. 210-216.
6. Полховська І. К. Репродуктивні права людини: окремі проблемні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 33-35.

7. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти/ Васильків І.Д., Кравчук В.М., Сливка О.А, Танчин І.З., Тимошенко Ю.В., Хлипавка Л.М. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.

Шевчук В.В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Подковенко Т.О.*

СІНГАПУРСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Міжнародний комерційний арбітраж традиційно вважається одним із найбільш популярних та ефективних способів вирішення транскордонних комерційних спорів. Однак у сучасних умовах він поступово втрачає свою затребуваність. Як зазначає К. Партасидес, розгляд в міжнародному арбітражі “далекий від того, щоб бути швидким, недорогим і простим” [1, с. 18]. Саме тому, пошук ефективних та справедливих механізмів вирішення спорів залишається невід’ємною частиною розвитку міжнародної комерційної діяльності.

Однією з таких альтернатив є медіація, яка володіє цілим рядом переваг у порівнянні з вирішенням споріву державному суді чи міжнародному комерційному арбітражі. Будучи менш формалізованим (навіть у порівнянні з арбітражем), більш бюджетним та швидшим способом вирішення конфліктів, до того ж дозволяє зберегти ділові відносини між сторонами, медіація отримує все більшого поширення у світі [2].

Розвиток національного законодавства провідних країн світу та прийняття і вдосконалення міжнародних правових актів у сфері медіації є яскравим тому прикладом. Важливим кроком у розвитку інституту медіації стало підписання 7 серпня 2019 року в Сінгапурі Конвенції ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» (United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation). Україна стала однією з 46 країн – членів ООН, що підписали Конвенцію. Серед інших держав, які підписали Конвенцію – США, Китай, Південна Корея, Індія, Бруней, Білорусь, Грузія.

Сінгапурська Конвенція, на думку експертів, спрямована на розвиток глобальної комерційної системи та міжнародної торгівлі заохочує застосування медіації при вирішенні комерційних спорів. Як впливає з тексту Конвенції, її основною ціллю є створення максимально простого і ефективного механізму виконання міжнародних угод, досягнутих в результаті медіації, з одночасним збереженням властивій даній процедурі гнучкості. На думку розробників Конвенції, це призведе до зниження ймовірності звернення сторін до судового чи арбітражного розгляду після проведення медіації і, як наслідок, підвищить привабливість даного способу вирішення транскордонних комерційних спорів. Також, варто зазначити, що положення Конвенції узгоджуються з положеннями Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації 2018 року.

Відповідно до ст. 1 Сінгапурської Конвенції вона застосовується до угоди, що є результатом медіації, та укладена в письмовій формі сторонами для вирішення комерційного спору («медіаційна угода»), який на момент його укладення є міжнародним, оскільки: (а) щонайменш, дві сторони медіаційної угоди здійснюють комерційну діяльність у різних державах; або (б) держава, в якій сторони медіаційної угоди здійснюють комерційну діяльність, є відмінною від: (і) держави, в якій виконується істотна частина зобов'язань згідно з медіаційною угодою; або (ii) держави, з якою найбільш тісно пов'язаний предмет медіаційної угоди [3].

Важливою особливістю даного документа є той факт, що він забезпечує лише рамкову основу для приведення у виконання медіаційних угод, досягнутих в результаті посередництва, при цьому не маючи на меті узгодження внутрішнього законодавства держав в цій галузі, і не зачіпає правила проведення процедури посередництва [4, с. 110]. Безпосередній механізм приведення у виконання медіаційної угоди в Сінгапурській конвенції не прописаний. Таким чином, відповідно до положень ст. 3 Сінгапурської конвенції кожен її учасник виконує медіаційну угоду згідно зі своїми правилами медіаційної процедури і на умовах, викладених у Сінгапурській конвенції [3].

Особливостями Сінгапурської Конвенції є те, що вона буде застосовуватися до міжнародних угод про комерційне врегулювання, укладеними в результаті медіації. Положення Сінгапурської конвенції не будуть застосовуватися до міжнародних угод про врегулювання, які підлягають виконанню в якості судового рішення, а також до угод про врегулювання спорів, укладеними в особистих, сімейних або домашніх цілях, а також до сімейного, спадкового та трудового права.

Окрім того, положення ст. 4 Конвенції передбачають певні вимоги до угоди за результатами медіації. А саме, для приведення у виконання медіаційної угоди сторона повинна подати до суду: угоду за результатами медіації, підписану сторонами; підтвердження того, що угоду укладено в результаті медіації (підпис медіатора на угоді; документ про факт проведення медіації, підписаний медіатором; засвідчення установи, яка адмініструвала процес медіації, або інші докази про ведення медіації) [3].

Сінгапурська конвенція фактично є першим договором в Україні про примусове виконання посередницьких угод і, в певному сенсі, першим договором, який надає силу міжнародного права контрактам. Сінгапурська конвенція та Типовий закон підтверджують важливість комерційного посередництва на міжнародному рівні. Крім їхніх наслідків на практиці, документи повинні узаконити міжнародне посередництво серед скептиків та заздалегідь зрозуміти його особливості. Незалежно від того, чи це означає «стан душі в Україні», ці події представляють важливий крок у сприянні медіації відповідно до визнання Генеральною Асамблеєю ООН «значення медіації як методу мирного врегулювання спорів, що виникають у контексті міжнародних комерційних відносин».

Таким чином, підписання Україною Сінгапурської Конвенції повинно стати потужним поштовхом для поліпшення авторитету та визначеності до процесу медіації як альтернативного способу вирішення спорів на відміну від суду та арбітражу[5]. Для України важливим етапом для забезпечення дієвості положень Сінгапурської конвенції є розробка відповідних змін до чинного законодавства та прийняття закону «Про медіацію», черговий проект якого знаходиться на розгляді у Верховній Раді України. Це зробить медіацію у комерційних спорах швидшим та зручнішим способом вирішення комерційних міжнародних спорів та стане пристосованішим до усіх потреб бізнесу.

Список використаних джерел

1. Redfern A. Law and Practice of International Commercial Arbitration. London, 2004. 599 с.
2. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. 2013. URL: file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%A2%D0%94%D0%9F/appol_2013_49_30.pdf
3. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. URL: http://www.uncitral.org/pdf/english/commission/sessions/51stsession/Annex_I.pdf
4. Подковенко Т. Сінгапурська конвенція як новий вектор розвитку інституту медіації. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах*

модернізації суспільства: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р. Том 2. С.108-110.

5. Маслянюк О. Сінгапурська Конвенція про медіацію: перспективи запровадження в Україні. *International Electronic Scientific Journal "ScienceOnline"*. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2020/04/Maslyanko.pdf>

Maja Ściechowicz

Uniwersytet Gdański

Wydział Prawa i Administracji

studentka 4 roku Prawa (Polska)

MIĘDZYNARODOWA PRZESTĘPCZOŚĆ TRANSGRANICZNA – WYBRANE ASPEKTY PRZEMYTU TOWARÓW

Przemyt, zwłaszcza na granicy polsko-ukraińskiej jest stałym elementem związanym z przekraczaniem granicy. Przemyt dotyczy zarówno rzeczy materialnych takich jak papierosy, narkotyki czy broń palna, ale również dotyczy on ludzi. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie aspektów oraz skali problemu, jakim jest przemyt towarów, takich jak narkotyki i broń. Autorka skupi się w głównej mierze na uregulowaniach prawnych dotyczących odpowiedzialności karnej za przemyt towarów, jak również jego roli w działalności zorganizowanych grup przestępczych. Ponadto, odniesie się do stosowanych metod w trakcie tego procesu. W autorskiej tabeli przedstawi analizę statystyk dotyczących tego zjawiska w latach 2015-2019. Narkotyki to współcześnie jedno z najpoważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego państw, jak i światowy problem zdrowotny w walce od uniezależnienia od narkotyków oraz przestępczości narkotykowej [15, s. 99]. Narkobiznes generuje poważne zagrożenia dla stabilności ekonomicznej państwa. Jednym z głównych problemów ekonomicznych jest znaczący wzrost wydatków budżetowych na zwalczanie produkcji, przemytu i dystrybucji narkotyków co wymaga poważnych wydatków budżetowych [12, s. 53]. Międzynarodowi eksperci obliczyli, że przed 2013 r. Ukraina stanowiła 5-6% europejskiego handlu narkotykami, który szacowano na około 2 miliardy dolarów rocznie. Natomiast już w 2013 r. eksperci stwierdzili, że liczba ta dwukrotnie wzrosła: do 10%, czyli 4-5 miliardów dolarów [30]. Jeżeli chodzi o przemyt broni na Ukrainie tego rodzaju tzw. czarny rynek jest niezwykle

rozwinęty – według FAN ukraińscy oficerowie sprzedają sprzęt wojskowy pod pretekstem odpisania go jako złom [1].

PRZEMYT, NARKOTYKI, BROŃ PALNA

Pojęcie przemyt według słownika PWN opisane jest jako nielegalne przenoszenie, przewożenie przez granicę państwa towarów, dewiz bez poddania ich kontroli i oczeniu lub przenoszenie, przewożenie przez granicę przedmiotów zakazanych [25]. Natomiast według Encyklopedii PWN pojęcie przemyt opisywane jest jako, kontrabanda, szmugiel, przestępstwo polegające na uchylaniu się od kontroli celnej przy przeprowadzaniu przez granicę państwa (przywozie lub wywozie) ludzi, zwierząt, towarów [26].

Granice Polski stanowią także zewnętrzną granicę Schengen, a przy tym przez jej położenie geograficzne odbywa się wzmożony tranzytowy ruch towarowo-osobowy zarówno drogami lądowymi, powietrznymi jak i morskimi, który stanowi sprzyjające warunki do wykorzystania terytorium naszego kraju przez międzynarodowe grupy przestępcze do przemytu i tranzytu narkotyków [8, s. 27]. Proceder przemykania narkotyków jest, mimo coraz lepszych kontroli, wciąż bardzo popularny. Przemycnikom ciągle opłaca się przenosić narkotyki i środki odurzające przez granice państwowe. Zapotrzebowanie na te niebezpieczne dla zdrowia ludzkiego środki niestety wciąż rośnie [15, s. 99].

Narkotyk jest to pojęcie potoczne, jest on uważany za środek odurzający, którego głównym efektem jest obniżenie wrażliwości ośrodkowego układu nerwowego. W zależności od rodzaju narkotyku i jego dawki, może się ono objawiać uspokojeniem, pobudzeniem, zmniejszeniem bólu, euforią czy halucynacjami. Narkotyki mogą być pochodzenia naturalnego lub syntetycznego. Wielokrotne i regularne stosowanie narkotyków powoduje nawracający głód narkotyczny, będący przyczyną narkomanii, czyli uzależnienia od narkotyków [28]. W świetle Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o Przeciwdziałaniu Narkomanii [23] znaczenie słowa narkotyk jest zaczerpnięte z czterech różnych źródeł, są nimi jednolita konwencja narodów zjednoczonych o środkach odurzających, decyzja ramowa rady z dnia 25 października 2004 r., środki pochodzenia naturalnego lub syntetycznego, oraz inne środki które są objęte wykazem środków odurzających.

Odpowiedzialność karna za przemyt narkotyków uregulowana jest w art. 55 wyżej wymienionej ustawy tj. § 1. Kto, wbrew przepisom ustawy, dokonuje przywozu, wywozu, przewozu, wewnątrzspółnotowego nabycia lub wewnątrzspółnotowej dostawy środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej, podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 5.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej albo czyn ten został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Jeżeli chodzi o pojęcie broń palna to najprościej można je określić jako rodzaj broni miotającej, która do napędu pocisków wykorzystuje energię gazów powstających podczas spalania ładunku miotającego (napędowego) [27]. W rozumieniu ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji [22] wedle art. 7 bronią palną jest każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego. Natomiast w rozumieniu ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym [24] broń palna – jest to broń, w której do miotania pocisku lub substancji drażniących, innych substancji aktywnych lub nabojów pirotechnicznych lub do wytwarzania efektów dźwiękowo-wizualnych jest wykorzystywana energia produktów powstałych w wyniku reakcji chemicznej ładunku miotającego.

Broń jest dostępna zarówno dla przestrzegających prawa obywateli Ukrainy, ale i w rękach samozwańczych, nacjonalistycznych batalionów, mafii i handlarzy bronią. Broń pojawiła się w rękach ludzi na skutek starć na w Majdanie oraz w rezultacie wojny w Donbasie. Wówczas to opróżniano wojskowe magazyny i broń mógł dostać praktycznie każdy kto chciał. Eksperci twierdzą, że aktualnie Ukraina to najtańszy rynek broni w Europie i można tam kupić dosłownie wszystko. Nielegalna broń sprzedawana jest także za granicę, w tym do Polski [19].

Jeżeli chodzi o regulacje związaną z przewozem przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przywozem z zagranicy i wywozem za granicę broni i amunicji oraz zasady posiadania broni i amunicji przez cudzoziemców to należy posiłkować się przepisami ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji gdzie art. 34 stanowi w pkt 1. Przewóz broni i amunicji przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może nastąpić na podstawie zaświadczenia wydanego przez właściwego konsula Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do obywateli państwa członkowskiego Unii Europejskiej, którzy posiadają Europejską kartę broni palnej.

SPOSOBY PRZEMYCANIA NARKOTYKÓW I BRONI PALNEJ

Główna trudność organizatorów przemytu polega na skierowaniu towarów z miejsc produkcji do miejsc konsumpcji, z uniknięciem ryzyka zatrzymania bądź też aresztowania [13, s.72]. Z informacji publikowanych przez Policję i Służbę Celną czy Straż Graniczną wynika, że grupy przestępcze najczęściej wykorzystują następujące metody [4, s. 236]:

- przemyt mrówkowy – charakteryzuje się wysyłaniem dużej liczby kurierów z drobnym ładunkiem narkotyków ukrytych w odzieży lub na ciele, najczęściej drogą lotniczą,

- przemyt etapowy – jest to przemyt skomplikowany, organizowany określoną drogą dla zmylenia organów kontrolnych, odbywa się przeważnie drogą lądową lub lotniczą [11].

Sprawcy przemytu narkotyków mają wiele sposobów na skuteczne ukrycie nielegalnego towaru. Poniżej przedstawiono przykładowe skrytki wykorzystywane do tego rodzaju przemytu:

- człowiek;

- połykanie, umieszczanie w naturalnych zagłębieniach ciała, przyklejanie do ciała, np. przewoźnik połyka dziesiątek małych kuleczek zawierających drogę narkotyki, których opakowania stanowią warstwy nieprzepuszczalnego materiału plastycznego (prezerwatywy lub palce chirurgicznych rękawic gumowych). Następną metodą polega na ukrywaniu, podobnie opakowanych narkotyków w pochwie lub kanale odbytowym. Średnia pojemność tych miejsc wynosi 150 do 200 gramów [14, s. 7].

- bagaż – walizki, torby, przewożone przedmioty;

- środki transportu – samoloty, samochody, pociągi, statki, Z praktyki wiadomo, że fracht i przesyłki towarowe służą do masowego przewozu narkotyków. Jest on głównie wykorzystywany do przemytu przez międzynarodowe organizacje przestępcze. Metoda ta ogranicza do minimum ryzyko wykrycia przemytu [13, s. 72].

- przesyłki pocztowe, Pocztą są tłoczone stożki w ziplock tj. woreczek strunowy, przewijane taśmą klejącą i taśmą malarską, w kilku workach u góry, aby nie było zapachu. Są one wkładane do kieszeni szortów lub używanych kurtek. Wysyłając, towar pocztą, deklaruje się że to tylko ubrania [2];

- przemyt narkotyków związany z wykorzystywaniem Internetu

Jeżeli chodzi o broń to co do zasady 1. Dopuszcza się przesyłanie broni lub amunicji za pośrednictwem operatorów świadczących usługi pocztowe, o ile świadczą oni tego rodzaju usługi.

2. Przesyłanie broni lub amunicji za pośrednictwem innych podmiotów niż określone w ust. 1 jest zakazane.

Jednakże jako, że Ukraina nie jest członkiem Unii Europejskiej to przywóz broni reguluje art. 37 wspomnianej ustawy tj. 1. Przywóz broni i amunicji, z

państw niebędących państwami członkowskimi Unii Europejskiej, przez obywateli polskich wymaga uprzedniego wydania zaświadczenia przez właściwego konsula Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1, przekraczając zewnętrzną granicę Unii Europejskiej, zobowiązane są do pisemnego zgłoszenia właściwemu organowi celnemu przywozu broni i amunicji. Organ ten niezwłocznie przekazuje informacje zawarte w zgłoszeniu właściwemu organowi Policji.

3. Jeżeli osoby, o których mowa w ust. 1, nie posiadają pozwolenia na broń, są obowiązane niezwłocznie złożyć przywożoną broń i amunicję do depozytu właściwego organu celnego, a także, w terminie 14 dni od dnia przywozu broni na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wystąpić do właściwego organu Policji z wnioskiem o wydanie pozwolenia na broń.

W przemyśle broni można natomiast wyróżnić kilka interesujących sposobów związanych z transportem i rekonesansem. Broń palna jest przemykana głównie drogami w różnego rodzaju pojazdach (takich jak samochody osobowe, autobusy lub pojazdy dostawcze używane przez firmy kurierskie). Pierwszy sposób, wykorzystywany przez przemytników, polega na użyciu dwóch pojazdów, z których jeden pełni funkcję rozpoznawczą w stosunku do pierwszego, a jego głównym zadaniem jest informowanie pojazdu z kontrabandą o ruchach i pozycji straży granicznej. Drugi sposób wykorzystuje przygotowanie bagażu niewzbudzającego podejrzeń, który można w sposób bezpieczny przewieźć pociągiem pasażerskim. Ze względu na niewielkie rozmiary broni palnej czy amunicji częstą metodą przemytu jest ukrywanie ich w bagażniku, za fałszywą ścianą, a nawet w oponach lub zbiorniku paliwa pojazdów, które należy odpowiednio przygotować [7]. Średniej wielkości zbiornik paliwa może pomieścić do 15 karabinów AK-47, wraz z magazynkami i amunicją. W pojazdach powszechną metodą jest przygotowanie ukrytych przedziałów, służących do przemytu broni i amunicji [18, s. 20]. Przemytnik broni ukrywa broń, którą przemyca, jako „części do maszyn” lub coś nieszkodliwego, co pozwala im na tranzyt celny przy niewielkiej, lub żadnej kontroli. Przemytnicy ukrywają też użytkownika końcowego (osobę lub organizację przyjmującą ostateczną dostawę) jako firmę, która jest ponad zarzutami, umożliwiając w ten sposób przybycie przesyłki, a następnie akceptację przez osoby udające, że są z tą firmą [31]. Do przemytu służą zarówno niewielkie samoloty, samochody terenowe lub ciężarówki. Często wykorzystuje się do tego celu także zwierzęta pociągowe, które szkolone są w taki sposób, by samodzielnie bez udziału osób towarzyszących, pokonać określoną trasę [18, s. 20].

Polska granica wschodnia wydaje się być w kontekście nagromadzenia broni bojowej na Ukrainie znacznie zagrożona przemytem. Można tu

wspomnieć choćby, że 31 marca 2017 r. na granicy wschodniej udaremniono próbę wywozu na teren Rzeczypospolitej Polskiej elementów działka przeciwlotniczego o kalibrze 30 mm na przejściu granicznym w Dorohusku, a w kwietniu br. na przejściu granicznym w Zosinie, Nadbużański Oddział Straży Granicznej zatrzymał osoby, które przemycały broń krótką oraz długą [29].

Zahamowanie wzrostu przemytu narkotyków i prekursorów na rynek wewnętrzny odbywa się poprzez regularną współpracę operacyjną na poziomie międzynarodowym i transgranicznym odpowiednich służb [18, s. 20]. W przedstawionych powyżej danych zebranych przez Nadbużański Oddział Straży Granicznej można zaobserwować pomiędzy rokiem 2015 a 2019 tendencję wzrostową ilości przemyconych narkotyków przez granicę. Dla 2015 r. wynosi to 0,53 kg i 53 sztuki przemyconych narkotyków, a w 2019 wyniosło to 97,09 kg i 1860 sztuk narkotyków. W przypadku wykrytych kilogramów najmniejsza ilość narkotyków przypada na rok 2015 i wynosi to 0,53 kg, natomiast największa ilość przypada na rok 2017 i wynosi 141,67 kg. Jeśli chodzi o sztuki to na rok 2018 przypada najmniejsza ilość tj. 2 sztuki tabletek ecstasy, a największa ilość przypada na rok 2016 i jest to 4027 sztuk przemyconych narkotyków. Pomiędzy rokiem 2015 a rokiem 2017 występuje tendencja wzrostowa o 141,14 kg, natomiast co do sztuk bazując na podstawie danych udostępnionych przez straż graniczną można jedynie podać pomiędzy rokiem 2015 i 2016, jest to tendencja wzrostowa i jest większa o 3974 sztuki. Pomiędzy rokiem 2017 a 2018 występuje tendencja spadkowa, natomiast już porównując rok 2018 i 2019 jest to tendencja wzrostowa. Najbardziej obiektywnym wskaźnikiem przy ocenie tendencji przemyconych środków odurzających przez granicę ukraińsko-polską jest marihuana ponieważ występuje ona w każdej statystyce przedstawionej w wyżej znajdującej się tabeli. Na podstawie tych danych można zaobserwować, od 2015 r. do 2019 r. wzrost przemyconych narkotyków przez granicę, gdzie na 2015 r. wносиło to 0,53 kg, a na 2019 r. - 8,08 kg Pomiędzy rokiem 2015 a 2017 jest to tendencja wzrostowa gdzie na 2015 r. wykryto 0,53 kg przemyconej marihuany, a w 2017 r. było już to 3,55 kg. W 2018 r. ilość ta spadła do 0,95 kg, by w 2019 osiągnąć pułap na wysokości 8,08 kg. Największy wzrost przemytu wystąpił pomiędzy rokiem 2018 (0,95 kg) a rokiem 2019 (8,08 kg), natomiast największy spadek pomiędzy rokiem 2017 (3,55 kg) a rokiem 2018 (0,95 kg).

- 2015-2016 Wzrost ilości przemyconych narkotyków w sztukach i kilogramach.

- 2016-2017 Wzrost ilości przemyconych narkotyków w kilogramach, co do sztuk brak danych.

- 2017-2018 Spadek ilości przemyconych narkotyków w kilogramach, oraz wzrost co do sztuk.
- 2018-2019 Wzrost ilości przemyconych narkotyków w kilogramach i sztukach.

Tabela 1. Statystyki dotyczące przemytu broni i amunicji na granicach polsko-ukraińskich w latach 2015-2016

Rok 2015		2016		2017		Rok 2018		Rok 2019	
Broń	2	Broń	2	Broń	13	Amunicja szt	247	Amunicja	69
Amunicja	22	Amunicja	26	Amunicja	561	Broń	3	Broń	5
						części do borni (lufy)	11	Tłumiki dźwięku	2
						Magazynek	1	Kusza	2
						Tłumik dźwięku	1	Części do haubic d-30 w tonach	0,6
						części do borni (sprzączki scorpion evo)	4		
						Magazynek (scorpion evo)	20		
						Lufa z komorą zamkową	1		
Całkowit a ilość za 2015	24	Całkowit a ilość za 2016	28	Całkowita ilość za 2017	574	Całkowita ilość broni za 2018	288	Całkowita ilość broni za 2019 + tony	78+0,6 tony

Tabela została utworzona przez autorkę na podstawie danych zebranych przez Nadbużański Oddział Straży Granicznej.

Porównując okres pomiędzy rokiem 2015 a 2019 można zaobserwować niewielki wzrost ilości przemyconej broni i amunicji, gdzie na rok 2015 ilość ta wyniosła 24 sztuki, natomiast na rok 2019 – 78 sztuk raz 0,6T części do haubicy D-30. Jeżeli porównamy oddzielnie dane lata zaobserwować można tendencję mieszaną dla poszczególnych lat. Pomiedzy rokiem 2015 a 2017 widzimy duży wzrost ilości przemyconej broni i amunicji, gdzie na rok 2015 ilość ta wynosiła 24 sztuki, a na 2017 – 574. Natomiast między rokiem 2017 (574 sztuki) a 2019 (78 sztuk i 0,6T) można zaobserwować spadek liczby przemyconej broni i amunicji. Największa ilość przemyconej broni i amunicji przypadła na rok 2017 w ilości 574 sztuk, a najmniejsza w 2015 gdzie liczba ta wyniosła 24. Największy wzrost przypada pomiędzy rokiem 2016 a 2017, wzrost ten wyniósł 546 sztuk. W przypadku spadku liczby wykrytego przemytu

broni i amunicji, przypada ona ona lata 2017-2018, gdzie liczba ta spada o 288 sztuk.

- 2015-2016 Wzrost ilości przemycanej broni i amunicji.
- 2016-2017 Wzrost ilości przemycanej broni i amunicji.
- 2017-2018 Spadek ilości przemycanej broni i amunicji.
- 2018-2019 Spadek ilości przemycanej broni i amunicji.

Podsumowując zebrane powyżej statystyki, można zaobserwować ogólną tendencję wzrostową liczby przemycanych towarów w postaci narkotyków oraz broni i amunicji na przełomach lat 2015-2019. Natomiast można w obu przypadkach przemycanych towarów zauważyć spadek wykrytych prób w latach 2017-2018. Jest to podyktowane poprzez spadek liczby osób które przekraczały granicę. Według danych pozyskanych od Wydziału Statystyki Turystyki, Sportu, Kultury i Dziedzictwa Narodowego GUS, podała że liczba cudzoziemców przekraczających granice w obu kierunkach w 2017 r. wyniosła 8476,9 tys., a w 2018 r. tylko 5280 tys. Drugą przyczyną spadku ilości wykrywanych narkotyków oraz broni spowodowała zmniejszona liczba kontroli cudzoziemców na granicach.

PRZEMYT NARKOTYKÓW I BRONI PALNEJ W TRANSGRANICZNEJ PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Rynki narkotykowe pozostają jednym z największych źródeł dochodów dla zorganizowanych grup przestępczych. Według szacunków z 2016 r. obywatele UE wydają rocznie ponad 24 miliardy euro (od 21 do 31 miliardów euro) na nielegalne narkotyki. Wpływ rynków narkotyków na społeczeństwo jest równie duży jak te liczby i nie ogranicza się do szkodliwych skutków zażywania narkotyków. Nielegalny handel narkotykami obejmuje udział w innych działaniach przestępczych i terroryzmie, wpływa na legalny biznes i całą gospodarkę, wywiera presję na instytucje rządowe i prowadzi do korupcji, a także wpływa na całe społeczeństwo [9, s. 7].

Autorka niniejszego tekstu porusza także problem transgranicznej przestępczości zorganizowanej między innymi dlatego, że jednym z jej elementów jest zjawisko przemytu narkotyków i substancji psychotropowych [4, s. 235]. Przestępczość narkotykowa od wielu lat podlega analizom i badaniom. Wynika z nich, że od połowy lat 60. XX wieku pewne symptomy tego zjawiska występowały już w Polsce, jednakże jego nasilenie oraz nieznanne dotąd przejawy i tendencje pojawiały się znacznie później. Zdominowały rynek narkotykowy dopiero na początku lat 90. Szczególnie wytwarzanie, handel i przemyt środków odurzających stały się ważnym elementem nielegalnego obrotu narkotykami oraz źródłem dochodu zorganizowanych struktur przestępczych w Polsce [17, s. 38].

Właściwym organem w zakresie wydawania pozwoleń na przywóz, wywóz lub tranzyt środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej w Polsce jest Główny Inspektor Farmaceutyczny. W razie stwierdzenia przez Służbę Celną przypadku przywozu, wywozu lub przewozu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub terytorium innego państwa środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej z naruszeniem przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. czyn taki jest kwalifikowany jako przestępstwo zagrożone karą grzywny i karą pozbawienia wolności, ścigane z urzędu (art. 55 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r.) [23].

Organizacje kryminalne rozrastały się za sprawą przemytu broni, nielegalnego handlu bronią i narkotykami, nadużyć finansowych na globalną skalę oraz prania wielkich sum pieniędzy [10, s. 115]. Przemyt narkotyków jest jednym z głównych kierunków działalności zorganizowanych grup przestępczych o charakterze transgranicznym. Ponadto zarówno zorganizowane grupy przestępcze jak i organizacje terrorystyczne aby funkcjonować, potrzebują znacznych środków finansowych. Pozyskują je między innymi z obrotu towarami pochodzącymi z przemytu głównie narkotyków, broni a obok nich także substancji psychoaktywnych, papierosów, alkoholu, towarów podrabianych, paliw i innych. Wykorzystują przy tym prosty mechanizm, łatwość dostępu oraz niską cenę zakupywanego towaru w kraju pochodzenia, przy stosunkowo wysokiej cenie zbytu i wysokiemu zapotrzebowaniu na dany towar w kraju docelowym [3, s. 92].

Nielegalny handel bronią jako aktywność grup i związków przestępczych, jest to często obszar współpracy gangów z organizacjami terrorystycznymi, które są odbiorcami pozyskanej nielegalnie broni. Warto w tym miejscu wskazać, że handel bronią to także tradycyjny obszar współpracy i przenikania się struktur przestępczości zorganizowanej i ugrupowań terrorystycznych. Nielegalny obrót bronią jest zwalczany najczęściej w ramach tzw. ofensywnych metod pracy operacyjnej nie tylko przez służby policyjne, ale obecnie także przez służby specjalne w ramach antyterroryzmu. W obu wypadkach sprawy te objęte są ochroną informacji niejawnych [5].

W związku z tym, że Ukraina nie jest członkiem Unii Europejskiej pomiędzy Polską a Ukrainą zastosowania ma umowa o współpracy w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej. Art 1 stanowi, że strony są zobowiązane do współpracy między organami ochrony bezpieczeństwa. Strony zobowiązały się również do zwalczania nielegalnego handlu bronią, amunicją, materiałami wybuchowymi i innymi niebezpiecznymi materiałami oraz nielegalnej ich produkcji, oraz zwalczania związanych z nielegalnym wytwarzaniem i obrotem środków narkotycznych, substancji psychotropowych i prekursorów [21]. W tym miejscu należy podkreślić, że na Polskę, znajdującą

się w Unii Europejskiej, nałożone są specjalne decyzje ramowe. Jedną z takiej decyzji jest Decyzja Ramowa Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 października 2004 r. [6] ustanawiająca minimalne przepisy określające znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu narkotykami. Na każde państwo nałożone są minimalne obowiązki jakie muszą wprowadzić do swojego systemu prawnego, są to między innymi; minimalna oraz górna granica kary, odpowiedzialności osób prawnych, oraz jurysdykcja i ściganie.

WNIOSKI

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na istotę i problem jakim jest aktualnie przemyt narkotyków i broni. Zjawisko to w ostatnich latach wykazuje tendencje wzrostową. Warto zauważyć, że nielegalna broń pozostaje w obrocie. Zaopatrują się w nią przestępcy, grupy przestępcze, a także terroryści [20]. Podkreślić należy ponownie, że zarówno przemyt narkotyków jak i broni jest źródłem dochodów i utrzymania grup przestępczych i terrorystycznych. Skuteczną metodą zmniejszenia ilości narkotyków oraz broni może okazać się coraz większa walka z przestępczością zorganizowaną. Można również zauważyć lepszą wykrywalność przemytu przez granicę, w związku z tym, skuteczniejsze metody wykrywania oraz przeszkolenia służb granicznych. Podkreślić należy, że przemyt narkotyków jest elementem znacznie większym i częstszym, niż przemyt broni, co słusznie zauważył ustawodawca, tworząc większą ilość przepisów dotyczących przemytu narkotyków.

Bibliografia

1. Апулеев И., *Украинская угроза: КГБ Белоруссии раскрыл поставки оружия в Россию*, https://www.gazeta.ru/army/2019/09/17/12655717.shtml?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.ru%2Fnews. (dostęp: 28.04.2020).
2. Балаева Т., *Купить каннабис в Украине можно в два клика — это легко и недорого, хоть и незаконно*. URL: <https://thebabel.com.ua/ru/texts/24920-shishki-po-novoy-pochte-prazdnichnye-akcii-i-skidki-kak-v-ukraine-rabotaet-chernyy-rynok-kannabisa-i-kto-s-nim-boretsya-> (dostęp: 28.04.2020).
3. Bąk T., *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3 (161).
4. Chackiewicz M., *Wybrane aspekty przestępczości transgranicznej na przykładzie przemytu narkotyków*, Кримінальне право та кримінологія, wyd. Київського університету права, 2015.
5. Chlebowicz P., *Nielegalny handel bronią*, <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/monografie/nielegalny-handel-bronia-369345917> (dostęp: 29.09.2020).

6. Decyzja Ramowa Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 października 2004 r. ustanawiająca minimalne przepisy określające znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu narkotykami, Dz.U.U.E.L.2004.335.8.
7. Dhondt, C., *Illegale wapenzwandel vanuit het voormalige Oostblok*, presentatie op de studiedag "Illegaal wapenbezit in België", Ghent 2017.
8. Dziemidowicz Z., *Zapobieganie narkomanii i zwalczanie przestępczości z nią związanej*, „Policyjny Biuletyn Szkoleniowy” 1995, nr 1-2.
9. Европейского центра мониторинга наркотиков и наркозависимости (EMCDDA), *Доклад о рынках наркотиков в ЕС*, wyd. Europol, Гаага 2016.
10. Galicki Z., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana – prawnomiędzynarodowe instrumenty zwalczania i zapobiegania*, I. ARTYKUŁY I ROZPRAWY.
11. Kirowicz R., *Stop! Urząd Celny: pojedynek na granicy*, Warszawa 2004.
12. Kubiak. K., *Przemyt narkotyków drogą morską jako zagrożenie bezpieczeństwa państwa: (na przykładzie Królestwa Hiszpanii)*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 1 (2006).
13. Laskowska K., *Nielegalny handel narkotykami w Polsce*, Białystok 1999.
14. Latka A., Bajorek R., *Narkotyki. Sposoby i metody przemycania*. Poradnik dla funkcjonariuszy celnych, Warszawa 1993.
15. Lewkowicz A., *Metody przemycania narkotyków oraz sposoby ich rozpoznawania*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 4 (162).
16. Malczewski, A. *Nielegalny rynek oraz redukcja podaży na narkotyki*, Warszawa 2010.
17. Rączkowski K., *Narkotyki organizacja, przestępczość i systemy przeciwdziałania*, Warszawa 2009.
18. Soboń M., *Problematyka proliferacji broni pokonfliktowej*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2018, vol. 12, nr 1.
19. Turczyn A. *Nawet 5 milionów nielegalnej broni palnej na Ukrainie, to nie jest w całości negatywne zjawisko. Trybun broni palnej*, https://trybun.org.pl/2019/03/15/nawet-5-milionow-nielegalnej-broni-palnej-na-ukrainie-to-nie-jest-w-calosci-negatywne-zjawisko/?fbclid=IwAR3i4UZy9n9pAkvvw8nuQ9m5c_Q6df03QGRaDHHp nScQHC5FpR3S2yjDIMg (dostęp: 27.04.2020).
20. Turczyn A., *Rośnie przemyt broni palnej, Trybut broni palnej*, <https://trybun.org.pl/2018/02/20/rosnie-przemyt-broni-palnej/> (dostęp: 27.04.2020).

21. Ukraina – Polska. Umowa o współpracy w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej, Kijów 03.03.1999 r. (Dz.U. z 2004. r Nr. 38, poz. 343).
22. Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz.U. z 2019 r., poz. 284).
23. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 2005 nr 179 poz. 1485.
24. Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U. z 2019 r., poz. 1214).
25. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/przemyt.html> (dostęp: 27.04.2020).
26. <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/przemyt.html> (dostęp: 27.04.2020).
27. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/bron-palna;3880971.html> (dostęp: 27.04.2020).
28. <https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/narkotyki> (dostęp: 27.04.2020).
29. <https://www.defence24.pl/kolejna-proba-przemytu-broni-z-ukrainy-do-polski> (dostęp: 28.04.2020).
30. https://lb.ua/society/2013/07/19/214248_narkotrafik_cherez_ukrainu_viros.html?fbclid=IwAR02T84wC4P1gpqrteybyqWNMo7r8IUDgYeXcO-St0YGkxHKzqD36iGXmn1Q (dostęp: 29.04.2020).
31. https://www.quora.com/How-exactly-does-a-person-smuggle-large-weapons-between-countries?fbclid=IwAR1gAuqlej1OY3AMjeUBDDCogBOVOOmzLT0l4qS0m_1yNUUOJbejLT-l6GQ (dostęp: 29.04.2020).

Mariam Baladze
Student at Batumi Shota Rustaveli
State University, Faculty of Law and
Social Sciences (Georgia)

LEGAL GROUNDS OF USING ARMED FORCES IN MODERN INTERNATIONAL LAW

Using armed forces is one of the most discussed and relevant issue in modern international law. What is the legal basis of using armed forces. This question has to be answered. Its regulation is essential for ensure universal piece and security.

My goal is to determine how imminent and lawful is using forces. Modern international law on using forces is based on Charter of the United Nations.

Ukraine was one of the founding members of the United Nations when it joined in 1945 as the Ukrainian Soviet Socialist Republic; along with the Byelorussian Soviet Socialist Republic, Ukraine signed the United Nations Charter when they were part of the Soviet Union. After the dissolution of the Soviet Union in 1991, the newly-independent Ukraine retained its seat [8].

Charter of the United Nations, Article 2 states that all members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations [1. Article 2, Part 4].

Article 51 provides for the right of countries to engage in self-defense, including collective self-defense, against an armed attack (including cyber attacks).

Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defense if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by members in the exercise of this right of self-defense shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action a it deems necessary in order to maintain or restore international piece and security [1. Article 51].

International law recognizes a right of self-defense, as the International Court of Justice (ICJ) affirmed in the Nicaragua Case on the use of force.

In order to lawfully exercise the right to self-defense, a state must be able to demonstrate that it has been a victim of an armed attack. The burden of

proof in such a case lies with the state seeking to justify the use of force in self-defense. Nevertheless, not all attacks will constitute an armed attack for the purposes of Article 51: only the most grave forms of attack will qualify [3. para.191].

Furthermore, the ICJ held in the Nicaragua Case (Merits) that 'self-defense would warrant only measures which are proportional to the armed attack and necessary to respond to it' [2. para. 176]. This statement sets out two important principles in international law concerning the use of force: the principle of proportionality and the principle of necessity. In this context, proportionality means that the response to an armed attack must be reflective of the scope, nature and gravity of the attack itself. On the other hand, the principle of necessity guards against the use of measures which are excessive and not necessary in response to an armed attack.

The so-called Caroline case established that there had to exist "a necessity of self-defense, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment of deliberation," and furthermore that any action taken must be proportional, "since the act justified by the necessity of self-defense, must be limited by that necessity, and kept clearly within it." These statements by Daniel Webster, the US Secretary of State to the British authorities are accepted as an accurate description of the customary right of self-defense [3: p.10].

The imminent threat is a standard criterion in international law, developed by Daniel Webster as he litigated the Caroline affair, described as being "instant, overwhelming, and leaving no choice of means, and no moment for deliberation." The criteria are used in the international law justification of preemptive self-defense: self-defense without being physically attacked first (see Caroline test). This concept was introduced to compensate the strict, classical and inefficient. Definition of self-defense used by Article 51 of the Charter of the United Nations, which states that sovereign nations may fend off an armed attack until the Security Council has adopted measures under Chapter VII of the United Nations Charter.

The Caroline affair has been used to establish the principle of "anticipatory self-defense" and is also now invoked frequently in the course of the dispute around preemptive strike (or preemption doctrine).

These additional criteria were most famously set out by the International Court of Justice (ICJ) in the 1986 Nicaragua merits decision:

The 'victim' state must declare itself to be the victim of an armed attack [2. para 195.].

The 'victim' state must request military aid in response [4. paras 165 and 199.].

The meaning of 'armed attack' causes significant controversy in international law. In the Nicaragua Case and in Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion ICJ Rep 2004, the ICJ rejected the idea that an armed attack may include 'not only acts by armed bands where such acts occur on a significant scale but also assistance to rebels in the form of the provision of weapons or logistical or other support' [3. para.195]. In other words, it is necessary to show that an armed attack is attributable to a state.

Humanitarian Intervention has been defined as a state's use of military force against another state, with publicly stating its goal is to end human rights violations in that state." This definition may be too narrow as it precludes non-military forms of intervention such as humanitarian aid and international sanctions. On this broader understanding, "Humanitarian intervention should be understood to encompass... non-forcible methods, namely intervention undertaken without military force to alleviate mass human suffering within sovereign borders." [6: p 253-274].

Humanitarian intervention is a concept that can allow the use of force in a situation when the UN Security Council cannot pass a resolution under Chapter VII of the Charter of the United Nations due to veto by a permanent member or due to not achieving 9 affirmative votes. Chapter VII allows the Security Council to take action in situations where there is a "threat to the peace, breach of the peace or act of aggression". However, any resolution to that effect must be supported by all five permanent members. The reference to the "right" of humanitarian intervention was, in the post Cold-War context for the first time invoked in 1990 by the UK delegation after Russia and China had failed to support a no-fly zone over Iraq. Therefore, in addition to humanitarian objectives the concept is designed to circumvent the UN Security Council by invoking a right. However, critics base their arguments on the 1648 treaty of Westphalia, which states the rights of sovereign nations to act freely within their own borders. This is upheld in the UN Charter of 1945, where in article 2(7) it is stated that "nothing should authorize intervention in matters essentially within the domestic jurisdiction of any state." Thus, because both proponents and opponents of humanitarian intervention have their legal grounds on the charter of the United Nations, there is still an ongoing controversy as to whether sovereignty or humanitarian causes should prevail. The United Nations has also continuously been involved with issues related to humanitarian intervention, with the UN intervening in an increased number of conflicts within the borders of nations [7].

References

1. Charter of the United Nations.
2. Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v United States of America) (merits) [1986] ICJ Rep 14.
3. Nicaragua Case.
4. Motala Z. and ButtleRitchie D, Self-defense in International Law, The United Nations and the Bosnia Conflict. University of Pittsburgh Law Review, Volume 57, 1995-1996.
5. Ibid, paras 165 and 199.
6. Scheffer, David J. "Towards a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention". University of Toledo Law Review. Vol 23. (1992).
7. To protect sovereignty or to protect lives? (2008, May 15). "The Economist".
8. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine_and_the_United_Nations.

Natia Kakaladze, Teona Mosidze
Students at Batumi Shota Rustaveli
State University, Faculty of Law and
Social Sciences (Georgia)

GEORGIAN WAY TO JOIN EU- PRIORITIES AND CHALLENGES

First of all, we want to highlight the fact that our country aims to get more and more closer to European Union since its independence. In the Soviet Union there was not ability to succeed and develop, because of this nowadays for Georgia it is very important issue to get familiar with European values, culture, economic, political and other fields in order to maintain state strong and competitive on international level.

As we know, Negotiations between Georgia and the EU on "Association Agreement" officially launched in July 2010 (while Deep and Comprehensive Free Trade Area Component – December 2011). Negotiations ended in 2013 In July. The negotiations process involved all relevant Ministries. The Agreement is very ambitious; it covers not only democracy, rule of law, human rights – as essential aspects, but also includes chapters on foreign and security policy. What makes the agreement economically important, is that the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA) part enables Georgia to reach very high level of economic integration with the EU. Based on the

agreement parties agree on creating Association Agenda with short-term priorities which then serves as a basis document for Georgian government to create annual action plan for implementation of the AA. Therefore, by offering the AA to Georgia the EU has created powerful tool, Georgia now has well-defined technical benchmarks for approximation with the EU *acquis communautaire*. Implementation of the Association Agreement requires significant commitment from Georgia and considerable administrative and financial resources.

Georgia's road in achieving considerably high level of integration with the EU has not been easy. Reforms undertaken have been directly linked to country's efforts to transition itself from the failing state of 90s to the up-and-coming democracy of the region. In Georgia's case the EU's conditionality principle has played an important role, however, for Georgia these reforms not only represent the way towards the EU but most importantly they represent the way towards better future. On the way of Europeanization Georgia has achieved two major success stories: signing the Association Agreement and receiving the Visa Liberalization.

Visa liberalization is another successful case of EU-Georgia's relations. Visa Facilitation agreement between EU and Georgia entered into force in 2011, setting a lower visa fee for Georgian citizens and facilitating the visa application procedures. Later in 2012 the EU started visa liberalization dialogue with Georgia, with the aim "to examine all the relevant conditions for visa-free travel to the EU for Georgian citizens." Since then four progress reports have been released by the European Commission, assessing the implementation of the Action Plan on Visa Liberalization (VLAP) by the Georgian government. The VLAP outlined the concrete benchmarks for Georgia to achieve, including document security, integrated border management, asylum, public security, fight against corruption, etc. In March 2017 the Council decided to grant Georgia visa-free travel to the Schengen Area. Regardless of these successes, Georgia still faces significant democratic, social and economic challenges. Georgia needs to address shortcomings regarding independence of judiciary system and rule of law. Country also needs to focus on building sustainable economic growth and diversification of its economy.

Receiving European perspective would be a very strong message for Georgia, as it would boost country's efforts in implementing various reforms while also giving them a basis to apply for a candidate status in future. With the candidate status Georgia could receive substantially more financial and political support from EU to implement reforms. The next Eastern Partnership summit should bring the new impetus for the EaP and to the most advanced

countries a clear sign of the commitment to differentiation and “more for more” principle from the EU’s side.

Georgia’s benefits after Joining the EEC

Georgia was invited to join the EEC already in 2006 . But the cooperation did not happen. In 2007 Georgia received the observer status. In November 2010 the EC President encouraged Georgia “to formally apply for accession to the Energy Community. This would enable further deepening of our relations and reinforce Georgia’s attractiveness for energy investments”²⁷. There was full silence in response to this invitation until 2013 – the subject has not been discussed on the government level, and it has not been featured in public discussions either.

During private discussions the Ministry and government representatives referred to two main factors:

1. Implementation of the EU third package might have threatened the supply of optional and additional gas through a South Caucasus pipeline under the transit agreement;

2. Operation of vertically integrated companies in the energy and gas sectors is a barrier for Georgia.

The long-term memorandums Georgia negotiated with them directly contradicts EU principles²⁸. Yet, this has never been officially put forward.

Georgian government, both the previous and the current, do not realize the importance of joining European Energy Community for reforming the energy sector, and attracting the investments in this sector on the one hand, and to accelerate the European integration process – on the other

European integration instrument

The energy sector is a basic one for the EU in terms of its expansion. In its 2014 report with regard to the expansion achievements and challenges, the EC underscores that “The Energy Community, which aims to expand the EU’s energy acquis to enlargement and neighborhood countries, should be further strengthened in the light of the EU’s security of supply concerns. This should be achieved by further promoting energy sector reforms in the participating countries, while also supporting the modernization and sustainability of their energy system and their full integration in the EU energy regulatory framework”²⁹. Currently the Georgian society is unaware of the benefits of EEC accession. Consequently, it is not involved in the debate on EEC, and not perceived it as an integral part of European Association. The EEC accession and introduction of appropriate legal framework in Georgia would enhance:

- 1) Creation of a modern and competitive energy system, its sustainability and the customers increased rights (strong independent regulatory authority,

transparent and expenditure-based tariffs, unbundling and networks accessibility);

2) Increase transparency and cut down corruption in the sector;

3) Sustainability of energy system to internal and external factors;

4) Harmonization with European legislation on environmental protection and its execution;

5) Creation of sustainable low-E green energy system, which will contribute to safe delivery – reducing energy consumption through the introduction of renewable energy and energy-efficient systems;

6) Investments in the energy system from European and other investors, including the European Investment Bank, which will boost employment, particularly in renewable energy and energy efficient sectors;

7) Play important role in implementation of the Association Agreement in long-term perspective, will contribute to Georgia's integration in pan-European energy market.

It is noteworthy that having Georgia among its members of the Energy Community, the EU will have to respond adequately to Russia's actions on Georgia's occupied territories

EU directives and Georgia's Institutional and Legal Environment

Relations between Georgia and the EU gained in momentum after signing the association agreement. EU Georgia Association agreement and its core part a Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) aims to deepen political and economic relations between Georgia and the EU and to gradually integrate Georgia into the EU Internal Market. In this chapter, we will describe Georgia's institutional and legal environment in comparison of EU directive's requirements on energy and environmental sector, as well as will try to analyze, what are the major problems and how to address them. The EU member states shall have a five-level legislative structure: European law (comprises the directives and regulations), basic laws of the state, decrees, decisions of regulatory authority and other agreements (e.g. agreement on accession to the network, an agreement on the use of the electric power system etc.).

A directive is the EU legal instrument that applies to all member states. The directive only indicates the goal and the legal status to be achieved. Member states choose themselves how to reach the goal within the deadline set forth in the directive. A directive is a guidance document, and although it is not a regulation it contains detailed description of the requirements that the state's energy system should meet. Besides, the directives in given European state shall be translated into national legislation.

Georgia's accession in the European Energy Community is a special case, while it is an isolated energy system from EnC member countries. Georgia is more integrated with the energy systems of neighboring countries' and in case of emergency situations in their energy system, these countries can help each other. In similar case, if any member of Energy Community faces serious disturbance to the energy networks that cannot be handled at the national level, EnC obliges all member states to help the state in need in the framework of the mutual assistance mechanism². Due to the fact that Georgia is not contiguous with Europe, mutual assistance mechanism for Georgia needs to be exceptionally considered. On the other hand, joining to the EnC can lead to more transparent and clear rules of play on the energy market, greater competition and efficiency among domestic producers in Georgia in line with the principles of European energy market. However, close energy ties with neighboring countries cannot be rejected and must be taken into consideration.

Conclusion and Recommendations

Georgia aims to further deepen relationship with EU which should be considered important policy decision for the long-term development of the country. New cooperation possibilities for Georgia is expected to support reforms in broad range of areas which will accelerate economic growth, faster democratization processes and maintain eventual membership of EU. In this direction harmonization of Georgian energy sector with European Energy Community is a promising long-term strategy to ensure sustainable development of energy sector, security of supply and competition. As an observer country in the EnC, Georgia expresses its interest to become full member of the Energy Community. In this case, Georgia will be required to harmonize its energy legislation and create new market frameworks in line with EU Energy Acquis. Taking into consideration country specific issues such as isolated energy system from EnC member countries, obligations with energy companies operating in Georgia, approximation processes will be challenging. However, in some cases Georgia is able to request for derogations specific issues for certain period of time. This will allow Georgia to implement EU Energy Acquis sequentially not harming public and energy companies' interests. Based on the study following actions are recommended in order to foster harmonization process between Georgia and EU Energy Community:

1) to unbundle competitive activities (generation and supply) from natural monopoly activities (transmission and distribution) in the electricity and natural gas sector based on the options presented in the EU Energy Acquis;

2) to implement competitive energy trading mechanism in order to encourage competition in the market;

- 3) to increase transparency in the electricity and natural gas sectors;
- 4) to define vulnerable customers in order to subsidize their energy bills;
- 5) to develop and to enforce National Energy Efficiency Action Plan (NEEAP);
- 6) to develop and to enforce National Renewable Energy Action Plan (NREAP);
- 7) to develop and to enforce Renewable Energy Law;
- 8) to develop and to enforce Energy Efficiency Law;
- 9) to develop energy audit for old and new buildings.

References

1. Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings.
2. Regulation (EC) No 715/2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) No 1775/2005.
3. Regulation (EC) No 714/2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003.
4. Treaty establishing the Energy Community.
5. Draft Energy Policy of Georgia, Ministry of Energy of Georgia, www.energy.gov.ge.
6. Socio-Economic Development Strategy of Georgia (Georgia 2020), Ministry of Finance of Georgia, July, 2014.
7. URL:http://www.academia.edu/2174668/EnergyCommunity_as_a_promoter_of_the_European_Unions_energy_acquis_to_its_Neighbourhood.
8. URL: http://www.pism.pl/files/?id_plik=10131.
9. URL:http://www.energycommunity.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMUNITY/What_we_do.

LEGAL DILEMMAS IN LIGHT OF THREATS FROM THE GLOBAL NETWORKS

Kiedy 29 października 1969 roku tworzono pierwsze węzłowe sieci nazywane ARPANET-em, nikt nie był w stanie przewidzieć, jaki wpływ na cywilizację ludzką będzie miało powstanie sieci globalnej. Wtedy to na Uniwersytecie Kalifornijskim rozpoczęto eksperyment, którego celem było stworzenie sieci komputerowej nieposiadającej punktu centralnego, który miałby dowodzić pozostałymi podpiętymi komputerami. W tym dniu wysłano wiadomość inauguracyjną do dwuwęzłowego ARPANET-u o treści „login” [4, p. 206]. Moment ten uznaje się oficjalnie za początek Internetu. Współcześnie sieć ma charakter globalny, jest niezwykle rozbudowana i sięga w każdy zakątek globu. Rozwój tej sieci i systemów informatycznych oraz tworzenie ogromnych baz danych (big data) umożliwił rozwój handlu (np. strony Allegro czy Amazon), transportu (strony internetowe linii lotniczych czy kolei), komunikacji (Facebook, Instagram), a przede wszystkim tego, co było główną motywacją twórców sieci, tj. danie powszechnego dostępu do informacji urzeczywistniając ideę pansofii. Cyberprzestrzeń jest ogólnodostępnym miejscem, gdzie każdy może być twórcą. Tam kształtują się relacje społeczne.

Obecnie Internet wykorzystuje się jako narzędzie do wpływania na zachowania obywateli, a także oddziaływania w sferę polityczną. Przykładem tego była kampania wyborcza Donalda Trumpa. Kandydat ten korzystał z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, tworząc w ten sposób szybki kanał komunikacji dający bezpośredni kontakt z wyborcami. Jego wpisy były wprost widoczne dla użytkowników Internetu, bez modyfikacji dokonanych przez media. Jednak warto zwrócić uwagę, iż Trump wykorzystał jeszcze jeden ważny aspekt działalności portali społecznościowych. Internet początkowo był miejscem, gdzie ludzie nawiązywali kontakty lub mogli być twórcami. Obecnie stał się czymś w rodzaju „centrum handlowego”. Jako platforma marketingowa, Internet stał się również narzędziem w kampanii wyborczej. Wykorzystując zaawansowaną analizę danych, sztab wyborczy Trumpa prowadził aktywną kampanię na portalach społecznościowych. Skomplikowane działania oparte na danych, które prowadzone były w sposób niewidoczny dla większości wyborców, zostały opracowane przez Jareda Kushnera i 100 innych współpracowników w San Antonio w Teksasie. W skutek tych działań powstała maszyna, która dostosowywała wiadomości,

pozyskiwała fundusze, sama się doskonaliła, eksplorowała dane oraz planowała kolejne operacje [5, p. 25].

Jednym z zagrożeń, z którymi zmierzyć muszą się systemy prawne państw na świecie jest mikrotargetowanie, czyli adresowanie spersonalizowanych komunikatów do wyselekcjonowanej grupy osób. Różne firmy od lat pozyskują z Internetu dane osobowe nie do końca legalnie i również adresują spersonalizowane komunikaty do wytypowanych osób. Dotyczy to przede wszystkim marketingu konsumenckiego [2, p. 263]. Jednak zauważyć można, iż wykorzystywane jest to także do destabilizacji politycznej, poprzez propagowanie różnych teorii spiskowych, takich jak np. ta, że rząd poprzez nakaz zakładania maseczek próbuje manipulować społeczeństwem i nie informuje o faktycznie podejmowanych działaniach. Państwa, w których demokracja wydawać by się mogło jest głęboko zakorzeniona, są zagrożone destabilizacją, ponieważ jest to w interesie pewnych wpływowych osób. Skutki tego dostrzec można w licznych protestach organizowanych we Francji w 2019 r. czy USA w 2020 r. Portale społecznościowe, takie jak Facebook nastawione są na zysk uzyskany z reklam. Z tego względu podejmowane są działania, które mają maksymalnie skupić uwagę użytkowników. W ostatnim czasie zauważalne jest zainteresowanie teoriami, które naruszają fundamentalne zasady istniejące w nauce. Klasycznym przykładem jest teoria płaskiej ziemi. Wszyscy użytkownicy mają dostęp do stron i blogerów powiązanych z tą teorią, ponieważ skupiają na tym uwagę, co z kolei powoduje to, iż Facebook rekomenduje im coraz więcej podobnych treści. Podobnie działa Google i inne platformy. Informacje, które wyświetlają się pewnej grupie osób, nie wyświetlają się innym użytkownikom Internetu. Prowadzi to do głębokiej polaryzacji społeczeństwa.

Kolejnym zagrożeniem jest handel danymi osobowymi. Coraz powszechniejsza staje się maksyma, że „jeśli coś jest za darmo, to Ty jesteś produktem”. Wiosną 2018 r. wybuchła afera dotycząca cyfrowych korporacji, a mianowicie Facebooka i firmy Cambridge Analytica (CA). Otóż firma Alexa Kogana – Global Science Research w 2013 r. przeprowadziła, za wiedzą i zgodą Facebooka, ankietę wśród ok. 300 000 użytkowników serwisu. Ankieta nosiła miano Thisisyourdigitallife i miała na celu stworzenie profilu psychologicznego badanego. Respondenci za wypełnienie ankiety otrzymywali kilka dolarów pod warunkiem, że udostępnili swoje dane. Zgadzając się na to, udostępniali także dane swoich znajomych, o czym ankietowani nie wiedzieli. Powstała w ten sposób ogromna baza danych, która zawierała profile psychologiczne, informacje o poglądach politycznych, upodobaniach i zainteresowaniach. Co ciekawe odkryto pewne korelacje, np. osoby z upodobaniem do marki Nike miały skłonności antysemickie. Istotne jest jednak

to, że uzyskaną bazę danych sprzedano firmie Cambridge Analytica bez zgody użytkowników [2, p. 263].

Jamie Bartlett postawił tezę, że społeczeństwa znajdują się w epoce, w której emocje górują nad prawdą, uprzedzenia nad bezstronnością, a lojalność grupowa plemienna nad kompromisem. Słowa Trumpa powiedziane w styczniu 2014 r. na wiecu przedwyborczym w Iowa, że mógłby stanąć pośrodku Piątej Alei i zastrzelić kogoś, a i tak nie straciłby wyborców, wskazują na prawdziwość wskazanej wyżej tezy [1, section 2]. Z tego względu na platformach internetowych spoczywa ogromna odpowiedzialność. Skoro czerpią ogromne zyski, to powinny kontrolować udostępniane treści, sposób ich przekazywania, a przede wszystkim mieć na uwadze względy etyczne.

Nastąpiła komercjalizacja Internetu. Powstały zagrożenia, którym można było zapobiec. Sieć globalną wyłączono spod rygorów, które dotyczyły mass mediów, a mianowicie rygorów podatkowych, antymonopolistycznych, związanych z odpowiedzialnością za skutki prowadzonych biznesów. Powstające regulacje, które mogłyby unormować kwestie związane z Internetem były traktowane z podejrzliwością, a nawet wrogością, którą propagowały same platformy. Poza tym - jak sama nazwa wskazuje - sieć miała być globalna, a więc powinna przenikać granice państw i sytuować się ponad stanowionymi przez nie regulacjami. Przedsiębiorstwa internetowe korzystając z tego, lokowały swoje zyski w rajach podatkowych, szukały najtańszej siły roboczej oraz kierowały się takimi regułami dotyczącymi prywatności osób, jakie były dla nich najdogodniejsze. W ten sposób powstał rynek, który zagraża fundamentalnym zasadom cywilizacji [2, p. 320].

Niczym nieograniczona wolność w Internecie przyczyniła się do tego, że w cyberprzestrzeni zawsze jeden podmiot zostaje zwycięzcą. W dziedzinie portali społecznościowych jeszcze kilka lat temu istniała Nasza Klasa, MySpace, Friendster, a obecnie jest podmiot dominujący w postaci Facebook'a; dominującą wyszukiwarką informacji został serwis Google. Przykładów jest wiele. Skoro w przestrzeni rzeczywistej istnieją regulacje związane z ochroną konkurencji, to dlaczego nie ma ich w cyberprzestrzeni?

Dopóki działalność korporacji tworzących platformy w cyberprzestrzeni nie będzie poddana odpowiedniej regulacji, to w dalszym ciągu będą istniały problemy przedstawione w referacie. W kontekście sieci globalnej, w której to ludzie są towarem, nastawienie na zysk bez nałożonych ograniczeń, będzie miało destrukcyjne skutki dla społeczeństwa. Przedsiębiorstwa mają większą korzyść z tego, że osoba patrzy w ekran telefonu, niż stara się rozwijać i korzystać z walorów, jakie daje społeczeństwo czy natura. Konsumentom coraz częściej oferowane są rzeczy odbiegające od celów odbiorców treści czy ich wartości. Należy stworzyć regulacje, również na poziomie

międzynarodowym, których celem byłoby oddziaływanie na portale, aby oferowane przez nie produkty nie działały na szkodę społeczeństw i nie traktowały ludzi jako źródła danych.

Widoczny brak przepisów czy konkurencji ma negatywny wpływ na użytkowników sieci globalnej. Platformy twierdzą, iż same się kontrolują, jednak jest to stwierdzenie pozbawione prawdy. Rozwiązanie problemu powinno unormować kwestie finansowe. Zmiany firmom się nie opłacają, dlatego konieczne są przepisy. Operatorzy komórkowi posiadają dane, które są chronione prawem, ale regulacje te nie dotyczą już prywatności w sieci. Ustawodawcy powinni zastanowić się nad możliwością opodatkowania zbierania i gromadzenia danych. Przedsiębiorcy powinni płacić za przetwarzanie danych, co pozwoli ograniczyć ten proces. Brak przepisów chroniących użytkowników jest w interesie firm dominujących na rynku opartym na sieci globalnej.

Na koniec warto przytoczyć słowa Marcina Kowalczyka: „Jako ludzka społeczność jesteśmy niczym uzupełniające się przeciwieństwa: Ying i Yang, Eros i Tanatos, Doktor Jekyll i pan Hyde. Nigdy nie można jednoznacznie określić, jaka część naszych instynktów przeważy w kształtowaniu wizji przyszłego technologicznie zaawansowanego świata [3, p. 308]”. Za słowami Erika Brynjolfssona, badacza z Massachusetts Institute of Technology, należy przypomnieć, że technologia nie jest sama w sobie przeznaczeniem, ale to my kształtujemy jej przeznaczenie, a obecna sieć globalna zaczyna uwalniać się spod kontroli ludzi.

Literature

1. Bartlett J., Ludzie przeciw technologii: Jak Internet zabija demokrację (i jak ją możemy ocalić), Katowice 2019.
2. Juza M., Między wolnością a nadzorem: Internet w zmieniającym się społeczeństwie, Warszawa 2019.
3. Kowalczyk M., Cyfrowe Państwo. Uwarunkowania i perspektywy, Warszawa 2019.
4. Lambert L., The Internet: A Historical Encyclopedia, vol. 2, New York, 2005.
5. Noam E., How the Internet got Donald Trump elected, “InterMEDIA” vol. 44, issue 4, 2017.

СЕКЦІЯ 2

УКРАЇНА В РЕАЛІЯХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Дідушин В.В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету*

Науковий керівник:

*д.і.н., професор, професор кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ*

Грубінко А.В.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ЗАХИСТ І ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку суспільства суттєво зріс інтерес до збереження культурної спадщини, тому що саме вона є сукупністю всіх матеріальних та духовних здобутків суспільства, в яких накопичується досвід народу, його історична пам'ять. Кожен об'єкт культурної спадщини є унікальним, має індивідуальні особливості, що формують його історико – культурний потенціал, який є складовою частиною національного багатства країни. У багатовіковій історії України наша історико-культурна спадщина – це духовний, економічний і соціальний капітал надзвичайно високої цінності, який є головною складовою національної самоповаги і відповідного представлення нашої країни на міжнародному рівні. Саме тому вивчення особливостей законодавства України про захист і збереження культурної спадщини є сьогодні дуже актуальним, адже це дає можливість відобразити цілісну картину культурного будівництва в той чи інший період розвитку нашої держави.

Теоретичну основу дослідження становлять праці О.Титова, В. Акуленка, М. Бірюкова, О. Гриценка та ін.

Метою даної статті є дослідження системи законодавства України про захист і збереження культурної спадщини, визначення особливостей її розвитку, а також загальний аналіз найбільш актуальних проблем у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб визначити особливості розвитку системи законодавства України про захист і збереження культурної спадщини, спочатку потрібно зрозуміти, що саме носить у собі поняття «культурна спадщина». Отже, культурна спадщина – це сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей.

На законодавчому рівні ставлення до культурної спадщини регулюється Конституцією України, законами України «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», низкою міжнародних конвенцій про охорону спадщини, ратифікованих Україною. У ст. 54 Конституції України зазначено, що «культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [1]. У Законі України «Про культуру» у ст. 3 серед основних засад державної політики у сфері культури визначено «захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури» [2].

Окрім цього, якщо говорити про культурну спадщину нашої держави варто відзначити прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 р. Як наслідок, цим Законом урегульовано низку питань діяльності історико – культурних заповідників, посилено відповідальність за шкоду, завдану пам'яткам, унормовано деякі питання земельного законодавства, що впливали на збереження об'єктів культурної спадщини [5].

Однак постає питання: Чому на такому законодавчому тлі стан збереження культурної спадщини України зараз є критичним й погіршується з кожним днем?

По-перше, аналізуючи сучасний розвиток державного управління культурної спадщини, виявлено, що, на жаль, норми законів часто не мають оформленого підзаконними актами механізму реалізації, а для прямої дії є надто не чіткими. Також негативно на стан пам'яток історії та культури впливає недостатній контроль за виконанням чинних законів, правових актів та прийнятих рішень. Адже попри задекларовані державні гарантії щодо збереження культурної спадщини, вона опинилась під ризиком суцільного руйнування.

Після здобуття незалежності нашої держави з метою врегулювання правових, організаційних та економічних відносин у нових соціально-політичних умовах було прийнято Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000), згідно з яким державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини. «Двовладдя» в управлінні діяльністю з охорони спадщини мало бути подолано визначеним центральним органом виконавчої влади (Мінкультури), якому з 2011 року були підпорядковані всі об'єкти культурної спадщини (історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва). Однак всі питання, що стосуються робіт з нерухомою спадщиною (реставрація, консервація, пристосування, музеєфікація тощо) залишилися у підпорядкуванні Міністерства регіонального розвитку. З переданням матеріалів з одного відомства до іншого розпочався інформаційний хаос, збільшилися труднощі місцевих органів стосовно розробки облікових документів на пам'ятки архітектури, оскільки ця робота потребує спеціальних знань та вмінь [3].

Наразі в Україні, попри наявність низки нормативно-правових актів щодо охорони культурної спадщини, нищівні процеси у вигляді стихійного втручання в історичне середовище набули особливих масштабів. Спадщина, що за законом перебуває під охороною держави, опинилася поза межами економічного життя. Держава не надала інвесторам економічних стимулів для дбайливого ставлення до наявних пам'яток або реконструкції історичного середовища, як це відбувається у розвинених країнах світу. В Україні інвестиції, що вкладаються в будівництво, працюють не на збереження, а на знищення пам'яток, оскільки побудувати новий об'єкт значно дешевше, ніж реставрувати історичний [4].

Висновки. З аналізу наукових розробок можна зробити висновок, що культурна спадщина є сукупністю всіх матеріальних і духовних культурних досягнень суспільства. Різноманітна культурна спадщина України є важливою складовою частиною світових культурних здобутків. Тому основне завдання нашої держави – це підтримувати та вдосконалювати національну культурну спадщину. Беручи до уваги розвиток законодавчого рівня щодо збереження культурних цінностей, то опрацьовані засади нової системи збереження культурної спадщини повинні бути забезпечені відповідними законодавчими змінами (закони, норми, порядки, підзаконні акти) з обов'язковим виконанням вимог та зобов'язань міжнародних документів, ратифікованих та підписаних

Україною в цій царині. Також сфера збереження культурної спадщини має свою специфіку і потребує регулювання насамперед актами спеціального законодавства. Разом з тим вимоги законодавства про культурну спадщину мають бути враховані в актах містобудівного, земельного, екологічного та інших галузей законодавства. Взаємоузгодження норм має відбуватися на засадах гармонізації, виходячи з необхідності забезпечення оптимального співіснування кількох різних систем законодавства, за якими визнається їхній самодостатній характер. Законодавство має забезпечувати не лише охорону об'єктів, що перебувають у державній та комунальній власності, а й містити специфічні норми щодо охорони та обмеження використання цінних у культурному сенсі об'єктів приватної власності.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року №2778- VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року №1805-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
4. Титова О. М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України « *Праці Центру пам'яткознавства* » 2009. Вип. 16. С. 5–10.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини : Закон України від 9 вересня 2010 р.

Кокітко І.В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.*

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Актуальність теми полягає у тому, що правовий звичай сформувався з давніх-давен і був найпершим джерелом права у світі. Його роль у регулюванні правових відносин зазнала змін в ході розвитку цивілізації. Визначальну роль на теренах України звичай мав у Київській

Русі, а також у Запорізькій Січі, де всі норми були закріплені звичаєвим правом. Пізніше закон посів домінуюче місце серед джерел права, і не поступається ним досі. Втім, правовий звичай і зараз є джерелом права в сучасному світі.

Науковці досліджують сьогодні правовий звичай з двох мотивів. Першим є той, що правовий звичай як джерело права мав неабиякий вплив на формування правових систем сучасності. Другий полягає в тому, що на території кожної країни проживають представники різних національностей, які зберігають свої звичаї та традиції.

Серед дослідників правового звичаю можна виокремити праці таких науковців, як А. Гриняк, О. Добров, О. Ковтун, С. Комаров, Л. Корунчак, М. Кравчук, Л. Луць, М. Марченко, В. Озель, С. Пахман, В. Проценко, Н. Толкачова, Л. Шапенко.

Метою статті є дослідження сутності та ознак правового звичаю, його особливостей як джерела права в Україні і світі.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати з визначення поняття «правовий звичай». На думку М.В. Кравчука, правовий звичай — це історично обумовлене, неписане правило поведінки загального характеру, яке увійшло в звичку через багаторазове застосування протягом тривалого часу і санкціоноване державою [1, с.224]. В. Копейчиков, А. Колодій та інші науковці правовим звичаєм також вважають правило поведінки, яке складалося давніше, стало звичкою для суспільства, охороняється державою [2, с. 164].

Поняття «звичай» найчастіше розглядається як правило поведінки, яке склалося в процесі співжиття людей. Правові традиції та звичаєві норми є невід'ємною частиною кожної національної культури. Так В. Озель зазначає, що «будь-який процес розвитку українського законодавства повинен враховувати власну правову традицію, усталену етику, принципи, як джерело правового регулювання суспільних відносин» [3, с.201].

А. Гриняк і В. Проценко підкреслюють, що звичай – це «усталені правила поведінки, природна життєва потреба людей. Як неодноразово із цього приводу зазначається в юридичній літературі, звичаї були і залишаються однією з форм регулювання суспільних відносин у суспільстві, і дотримання звичаю в основному забезпечується засобами суспільного впливу» [4, с. 98].

На думку А. Прейснера звичаєм є певний тип поведінки, який існує впродовж тривалого проміжку часу в конкретній групі суспільства. Натомість правовим він вважає лише той звичай, предметом якого є

діяльність, охоплена інститутом права чи кількома такими інститутами у відповідній правовій системі [5, с.188].

Т. Андрусак називає звичаєве право іншим видом позитивного права, що складається із правових звичаїв. З цих причин він визначив правовий звичай як самостійно сформовану норму позитивного права, яка сформувалася за межами держави чи її санкцій, а ще походить з правосвідомості всіх людей або певних соціальних груп і отримує юридичний ефект завдяки тривалому використанню як примусового закону [6, с.103].

Як слушно вказує І. Сенюта, правовий звичай має такі ознаки: тривалість та регулярність застосування; стабільність; надійність змісту; санкціонованість; гарантоване дотримання звичаю [7, с.62].

Виділяють кілька етапів формування правового звичаю: 1) виникнення певної ситуації, яка спричиняє створення нових відносин; 2) суспільство створює норму, для регуляції цієї ситуації, цих відносин; 3) неодноразове застосування цієї норми, а також прийняття її суспільством; 4) санкціонування норми державою. Всі ці етапи, окрім останнього, існують завдяки суспільству, а у четвертий вступає ще й держава [8, с. 30].

Отож звичай стає правовим лише тоді, коли з'являється держава [9]. У цьому випадку він спирається на можливість застосування примусу з боку державних органів і стає обов'язковим для виконання.

Визнання звичаю джерелом права ґрунтується на суспільних відносинах. Так, Конституція України не надає правовому звичаю статусу джерела. Водночас, незважаючи на це, деякі норми звичаєвого права містяться в законодавчих актах і санкціонуються державою, визнаються нею загальнообов'язковими, гарантуються. Скажімо, встановлення кримінальної відповідальності за порушення звичаїв війни (ст. 438) [10, с.15]. Ця норма є одним із проявів легалізації звичаєвого права. Але якщо говорити про звичаї війни, то тут більша перевага надається міжнародному праву.

Закріплення звичаю як джерела права також впливає з норм Цивільного Кодексу України, де передбачено, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема, звичаєм ділового обороту (стаття 7). Відповідно до Сімейного кодексу України, сімейні суперечки можуть бути вирішені судом з врахуванням місцевих звичаїв (стаття 11); закріплення права на об'єднання більше двох прізвищ при реєстрації шлюбу, якщо це дозволяє звичай національної меншини, до якої належить наречена чи наречений (стаття 35).

Якщо розглядати правовий звичай як джерело права в світі, то спершу звернімося до окремих теоретичних напрацювань іноземних вчених. Британський юрист Р. Уокер вказав, зокрема, на такі характеристики правових звичаїв: античність, наступність, визначеність, послідовність, узгодженість звичаїв між собою, розумність. Ці ознаки відповідають британській правовій традиції. Російські вчені звертають увагу на такі характеристики правового звичаю, як: нормативність; внутрішнє переконання особи в необхідності його існування; систематичність і однаковість застосування; безперервність юридичної дії; визначеність; обов'язковість; розумність; моральність [11, с.20].

Група польських юристів стверджує, що за потреби зміни звичаєвої норми необхідні певні умови: загальне визнання звичаю в середовищі, якого він стосується; формування відносно конкретної моделі поведінки; визнання звичаю судами чи іншими органами влади в актах правозастосування; визнання звичаю в юридичній доктрині [12, с.200].

За новітнього часу в Європі процес еволюції правового звичаю як джерела права проходив від абсолютного заперечення звичаєвого права в XIX ст. (Франція) до визнання звичаю як допоміжного, а в теперішній час — джерела права нарівні із законом (Німеччина). Сьогодні і у французькому цивільному праві звичай також має особливе значення: в окремих випадках він прирівнюється до закону. Так, відповідно до ст. 1135 Цивільного кодексу Франції угоди зобов'язують не лише до того, що в них виражено, а й до всіх наслідків, виконання яких, відповідно до характеру цього зобов'язання, вимагають справедливості, звичай або закон. Загалом українське законодавство, як вже було зазначено вище, у визначених випадках також ставить правовий звичай на один рівень з законом.

В англо-американській правовій сім'ї правовий звичай раніше відігравав значну роль у системі джерел права (особливо в Англії). Нині у праві Великої Британії та США звичаєві норми можуть встановлювати правила, що відрізняються від положень нормативно-правових актів і прецедентів. Однак правовий звичай лише тоді вважатиметься джерелом права, коли він отримав санкцію судді, тобто був підтверджений суддею хоча б в одному його рішенні з конкретної справи.

Висновки. У результаті нашого дослідження можна зробити висновок, що правовий звичай визнається в правовій системі України джерелом права, як і в більшості сучасних держав світу (хоч це і не встановлено законодавчо). Безліч звичаїв знайшли закріплення в правових актах нашої держави, тобто виступили базою діючих законів. Очевидно, що їх роль як джерела права максимально звузилася в наш

час. Сучасні українські звичаї скоріш мають допоміжний характер, зберігають своє значення як чинник правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. Для студ. ЗВО. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.
2. Колодій А. М. та ін. Загальна теорія держави і права / ред. В.В. Копейчиков. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 318 с.
3. Озель В. Звичай у системі права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 201–205.
4. Гриняк А.Б., Проценко В.В. Звичай як джерело правового регулювання договірних відносин. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. Вип. 14, 2015 р. / Редкол. : О.Д. Крупчан (гол. ред.) та ін. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2014. С. 98–102.
5. Preisner A. Zwyczaj i prawo zwyczajowe. Charakter i struktura norm Konstytucji / ed. by Trzcinski J. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1997. S. 185–195.
6. Андрусак Т. Г. Теорія держави і права. Львів, 1997. 198 с.
7. Сенюта І. Я. Правовий звичай як джерело права та регулятор відносин у сфері надання медичної допомоги. *Медичне право*. 2017. № 2 (20). С. 59–70.
8. Корунчак Л.А. Формування правового звичаю: історично-синергетичний погляд. *Право і суспільство*. 2013. № 62. С. 29–32.
9. Основи правознавства: підручник/ Васильків І.Д., Кравчук В.М. Тернопіль: Астон, 2017. 280 с.
10. Шапенко Л.О., Ковтун О.С. Місце звичаю в системі джерел права України. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2015. № 1. С. 13–16.
11. Васильев А.М., Васильева С.М. Понятие и признаки правового обычая. *Вопросы российского и международного права*. 2012. № 9-10. С. 7–28.
12. Chauvin T., Stawicki T., Winczorek P. Wstep do prawoznawstwa. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2016. 296 p.

Прийдун С.В.
*кандидат історичних наук,
асистент кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ ЩОДО АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ ГРУЗІЇ У 2008 Р.

Однією з ключових причин невизначеності сучасного світового устрою є незавершеність процесу трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин від моно- до поліцентричної моделі. Посилення поліцентричності у міжнародній політиці простежується на початку ХХІ ст. та характеризується послабленням геополітичного впливу США, фрагментацією всередині ЄС та активізацією неоімперської зовнішньої політики РФ.

Окреслені зміни геополітичних реалій були озвучені В. Путіним на мюнхенській безпековій конференції 10 лютого 2007 р. Президент РФ відкидав монополярність у міжнародних відносинах та геополітичне лідерство США, звинувачуючи Захід у розширенні НАТО шляхом інтеграції посткомуністичних держав. Головний меседж полягав в активізації РФ на міжнародній арені з метою відновлення свого геополітичного впливу, несприйнятті монополярності міжнародного порядку та курс на забезпечення багатополярності [1]. Цій промові належить ключове значення в загостренні відносин РФ із Заходом. С. Троян, зазначає, що саме вона започаткувала другу холодну війну в міжнародних відносинах [2, с. 53].

Визнання незалежності Косова США та їх європейськими союзниками призвело до активізації дій РФ спрямованих на унеможливлення порушення монопольного лідерства Москви на пострадянському просторі. Особливе занепокоєння у Кремля викликали прагнення Києва і Тбілісі активізувати співпрацю з НАТО з метою отримання ПДЧ. Напередодні Бухарестського саміту НАТО Росія, користуючись відсутністю консенсусу серед європейських держав щодо євроатлантичного майбутнього України та Грузії, заручилась підтримкою Франції та Німеччини, які залежали від імпорту російських енергоносіїв та не бажали посилення впливу США в Центрально-Східній Європі. І як наслідок, замість отримання ПДЧ чи конкретних дорожніх карт активізації співпраці Україна і Грузія отримали

вітання своєму євроатлантичному вибору у підсумковій декларації саміту [3].

Відсутність адекватної підтримки України і Грузії на Бухарестському саміті НАТО сприяло активізації реалізації неоімперських амбіцій на міжнародній арені. Одним з найдієвіших інструментів, які використовував Кремль для унеможливлення дистанціювання пострадянських республік від своїх геополітичних проєктів, була підтримка сепаратистських настроїв і рухів у здебільшого російськомовних регіонах держав пострадянського простору. Використовуючи незадоволення населення ускладненням соціально-економічного становища, маніпулюючи видуманими загрозами російськомовному населенню та можливій війні, апелюючи до культурних та релігійних відмінностей етнічних груп і національностей, Москва здійснювала систематичний тиск на своїх сусідів, ставлячи їх територіальну цілісність і суверенітет під сумнів. Придністров'я, Південна Осетія, Абхазія, Крим, Нагорний Карабах – ситуація, настрої населення в цих територіях і їх статус був і залишається дієвим засобом тиску Росії для залучення пострадянських держав у свої геополітичні та економічні проєкти.

Загострення протистояння Тбілісі з сепаратистськими регіонами – Абхазією та Південною Осетією у 2008 р. – це продовження конфлікту, який розпочався після розпаду СРСР і в якому Кремль позиціонував себе як посередник і гарант забезпечення виконання досягнених домовленостей, хоча сепаратистські регіони отримували повну військову, політичну та економічну підтримку від Росії.

Російському військовому вторгненню на територію Грузії передували численні провокації, артилерійські обстріли, терористичні акти, які змусили Тбілісі вдатись до активних дій щодо нейтралізації загрози зі сторони невизнаних республік. У відповідь Росія розпочала введення регулярних військ на територію Грузії із використанням танків, артилерії та авіації, зокрема авіаційного бомбардування зазнав грузинський порт Поті. Очевидно, що різниця у військовому потенціалі та ресурсному забезпеченні Росії і Грузії уможливлювали реальну загрозу захоплення Тбілісі. Саме тому керівництво Грузії на чолі з М. Саакашвілі розпочало курс на максимальну інтернаціоналізацію конфлікту та пошук союзників, особливі сподівання покладались грузинською владою на США та їхніх європейських союзників. Однак важлива роль відводилась і підтримці сусідів – пострадянських держав.

Очевидно, що Україна не могла не відреагувати на російську агресію проти Грузії, яка за президентства В. Ющенка була одним з ключових стратегічних партнерів нашої держави, особливо в рамках ГУАМу, адже

як Україна, так і Грузія прагнули дистанціюватись від Москви та інтегруватись до євроатлантичних структур, обидві держави мали проблемні сепаратистські регіони, суверенітет над якими постійно ставився під сумнів РФ. Не менш важливе значення належить особистим дружнім відносинам між В. Ющенком та М. Саакашвілі, які прийшли до влади внаслідок електоральних революцій та мали на меті реалізацію реформ, спрямованих на розбудову ринкової економіки та демократичних інститутів. Тому від початку ескалації конфлікту Україна в особі Президента та МЗС зайняли чітку позицію підтримки територіальної цілісності і суверенітету Грузії.

Уже 8 серпня 2008 р. МЗС опублікувало 2 заяви. У першій було висловлено стурбованість щодо загострення ситуації у Південній Осетії, закликано всі сторони вжити заходів для негайного припинення вогню і підтверджено чітку позицію щодо необхідності забезпечення територіальної цілісності і суверенітету Грузії, а також готовності України брати участь у мирному врегулюванні ситуації [4]. Натомість, друга заява уже відображала реальні наслідки загострення ситуації в Грузії, Україна визначає Росію як безпосереднього учасника конфлікту та закликає РФ вивести свої війська з Грузії і здійснити необхідний вплив на сепаратистський режим Цхінвалі [5].

Цього ж дня Президент України направив у Тбілісі Костянтина Єлісєєва, заступника Міністра закордонних справ України як Спеціального Представника, його основним завданням було проведення консультацій з керівництвом Грузії, представниками ОБСЄ, аналіз ситуації в регіоні та пропозиціями Києва щодо врегулювання конфлікту. В основі мирного плану, запропонованого В. Ющенком, було підтвердження територіальної цілісності та суверенітету Грузії. Очевидно, що такий варіант деескалації конфлікту не сприймався Кремлем. Варто зазначити, що К. Єлісєєв став першим високопоставленим дипломатом, який прибув у Грузію після початку російської агресії [5, с. 224]/

Дислокація Чорноморського флоту РФ в Україні була ще однією важливою причиною активної позиції України щодо протидії агресивним діям РФ на Кавказі, адже очевидною була висока ймовірність застосування військових кораблів у цьому конфлікті. За словами В. Ющенка, це фактично означало втягнення України у конфлікт без її погодження. Саме тому 10 серпня 2008 р. МЗС України у своїй заяві застерегло Москву від можливого використання кораблів ЧФ РФ, які дислокуються в Україні, у конфлікті навколо Південної Осетії. Зокрема, МЗС заявило про те, що Україна залишає за собою право заборонити повернення на територію України кораблів та суден, які можуть взяти

участь у вищезгаданих діях. У такий спосіб російська агресія проти Грузії актуалізувала комплекс неврегульованих питань що стосуються тимчасової дислокації ЧФ РФ у Криму, адже Москва ігнорувала усі попередні пропозиції Києва щодо розроблення угод, які б регламентували участь кораблів і суден ЧФ РФ у конфліктних ситуаціях [6].

Уже 11 серпня 2008 р. Грузію відвідав очільник зовнішньополітичного відомства України Володимир Огризко, який підтвердив чітку позицію України щодо підтримки територіальної цілісності України та проінформував про заходи України на міжнародній арені з метою протидії агресивним діям РФ [5, с. 224].

Основна ініціатива в організації міжнародної підтримки Грузії належить В. Ющенко, зокрема, у своїх спогадах третій Президент України пише про те, що 11 серпня у нього відбулась телефонна розмова з М. Саакашвілі, який заявив, що росіяни йдуть на Тбілісі. Після цього розпочинаються активні консультації Президента України з президентом Польщі Лехом Качинським, останній залучив до переговорів лідерів Балтійських держав. За підсумками, було погоджено спільний візит підтримки лідерів 5 держав: Президента України Віктора Ющенка, президента Польщі Леха Качинського, президента Естонії Томаса Ільвеса, президента Литви Валдаса Адамкуса і прем'єр-міністрів Латвії Івара Годманіса [7, с. 449–450].

Окрім цього, лідери України і Польщі намагались донести своє бачення щодо варіанту врегулювання конфлікту президенту Франції Н. Саркозі, який як лідер головуєчої на той час держави в ЄС розробляв план мирного врегулювання, який, виходячи з скептичної позиції Франції щодо євроатлантичних прагнень Грузії, не враховував усіх реалій та особливостей ситуації довкола Південної Осетії.

Варто зазначити, що російська сторона намагалась блокувати візит лідерів 5 держав, зокрема, літак польського президента так і не отримав дозволу повітряного коридору над територією РФ, таким чином курс було змінено на Анкару, а звідти – в Азербайджан. Президент Азербайджану Ільхам Алієв до візиту-підтримки не приєднався. Очевидно, що цей візит був безпрецедентним в історії, коли лідери 5 держав летять одним бортом над територією іншої держави, де тривають бойові дії [7, с. 450–451].

У Тбілісі лідери України, Польщі, Литви, Латвії і Естонії виступили на мітингу, але реально вплинути на варіант врегулювання уже не могли. Адже Н. Саркозі прибув у Грузію після зустрічі Д. Медведєвим, з яким було погоджено сумнозвісний план Саркозі-Медведєва, який був спрямований на заморожування конфлікту та зміцнення позицій РФ,

збройні сили якої мали зайняти лінію зіткнення. Таким чином, прийняття такого варіанту врегулювання підривало суверенітет Грузії, оскільки останній пункт, який передбачав «створення міжнародних гарантій стабільності і безпеки в Південній Осетії і Абхазії», фактично надавав карт-бланш РФ на дії у регіоні, про що свідчить офіційне визнання незалежності обох самопроголошених республік Москвою 26 серпня 2008р.

Акцентуємо увагу, що значення позиції України щодо російської агресії проти Грузії було серйозно послаблено відсутністю внутрішньополітичного консенсусу всередині України. Адже 2008 рік відзначався серйозним внутрішньополітичним протистоянням між Президентом і Прем'єр-Міністром України, і якщо В. Ющенко як Глава держави і МЗС доклали максимум зусиль для інтернаціоналізації цього конфлікту та забезпечення міжнародної підтримки Грузії, то Верховна Рада України, в якій більшість належала депутатам від Партії регіонів та БЮТ, так і не змогла ухвалити постанову про засудження цієї агресії. Зокрема, у парламенті було зареєстровано 7 проєктів постанов про позиції України щодо агресії проти Грузії, але жодна не отримала достатньої кількості голосів.

Таким чином, російська агресія проти Грузії у 2008 р. стала серйозним викликом для міжнародної безпеки, на який світова спільнота не змогла адекватно відреагувати. Це призвело до подальшої кризи постбіполярної системи та посилення поліцентричності у міжнародній політиці. Україна як стратегічний партнер Грузії доклали максимум зусиль для організації міжнародної протидії російській агресії, але внутрішньополітичне протистояння всередині держави вкотре послабило позиції Києва на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
2. Троян С. С. США в системі міжнародних відносин після 1991 року: концептуалізація проблеми. *Уманська старовина*. 2017. Вип. 3. С. 49–55.
3. Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. URL: https://www.nato.int/cps/us/natohq/official_texts_8443.htm

4. Заява МЗС України щодо загострення ситуації у Південній Осетії (Грузія). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007321-08#Text>
5. Заява МЗС України Щодо переходу конфлікту у Південній Осетії (Грузія) у нову фазу із залученням військового потенціалу третьої сторони. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0006321-08#Text>
6. Смиронова І. Дипломатична роль України в урегулюванні російсько-грузинського конфлікту серпня 2008 р. *Науковий вісник УжНУ Політологія. Соціологія. Філософія. Випуск 13*. 2009. С. 221–227.
7. Заява МЗС України Щодо ситуації у Південній Осетії (Грузія). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005321-08>
8. Ющенко В. А. Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам'яті. Харків: Фоліо, 2014. 511 с.

Хоменко П.П.
*аспірант відділу нових
незалежних держав Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»*

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМВІДНОСИН В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ КІНЦЯ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Відомо, яку вагому роль в політичному і суспільному житті Російської імперії відігравало польське питання, в основі якого лежав свого роду сплав усталених у суспільстві стереотипів щодо Польщі і поляків. Часом, в пору політичних криз, воно набувало особливої гостроти залишаючись об'єктом уваги та наукових досліджень сучасних істориків. Їх намагання дати об'єктивну історичну оцінку «фатальному питанню» стає предметом гострих дискусій, які водночас є свідченням наукової актуальності, що часто трансформується у політичне бачення минулого України, Росії та Польщі.

Метою цієї статті є дослідити зміст і еволюцію «польського питання» в російській історичній полоністиці до якої звертаються в дослідженнях М.Кареев, О.Гільфердінг, М.Коялович та ін. Специфіка теми має на увазі, що історичні праці одночасно можуть використовуватися і як джерела, і як історіографія.

Польське питання – це перш за все проблема державного статусу і меж польських земель в міжнародних відношеннях в Європі. Він виник під впливом серйозних політичних змін, пов'язаних з розділами Речі

Посполитої між Росією, Австрією і Пруссією. Розділи проходили в три етапи.

Договори по першому розділі були підписані в 1772 р. Росія і Прусія пішли на нього, стурбовані внутрішніми реформами Анджєя Замойського, канцлера Станіслава Августа Понятовського. Крім того, Конституції 3 травня 1791 р. вводила в Польщі спадкову монархію і скасовувала право на організацію конфедерацій і «liberum veto» (тобто принципу, що дозволяє любому члену сейма своїм протестом відмінити його постанову), була розцінена в Петербурзі, Відні та Берліні «як результат Французької революції» [2,с.167]. Втім, Катерина II планувала спочатку втягнути Австрію і Прусію в антифранцузькі заходи, щоб зайняти їх боротьбою проти Франції, щоб забезпечити свободу рук в польському питанні. Приводом для втручання в польські справи стало «дисидентське питання» про обмеження прав некатоликів («Дисидентів») в Польщі в середині XVIII ст. Понятовський відмовився виконати вимоги Росії та Пруссії про гарантії прав «дисидентів», побоюючись втратити підтримку католицької шляхти. Професор Варшавського ун-ту М.І.Карєєв пише, що «закінчивши війну з Туреччиною, армії Катерини могли навести порядок в Польщі і заодно анексувати декілька провінцій. Але Фрідріх Великий мав отримати Західну Прусію, а Марія-Терезія - Галичину» [1, с. 327]. В підсумку став перший розділ Польщі, за яким Росія отримала Східну Білорусію, Австрія – галицькі землі і частину Малої Польщі, Прусія - Вармію і Помор'я (без Гданська і Торуня).

На 1788-1789 рр. припадає початок діяльності Чотирьохрічного сейму, на якому були реалізовані найважливіші державні реформи Речі Посполитої. З моменту вступу Станіслава Августа на польський трон в 1764 р., здійсненого при підтримці Катерини II, Польща вважалася сферою виключного впливу Росії. Після першого розділу, відзначає М.О.Коялович (член Археографічної комісії в Санкт-Петербурзі), «залежність Польщі від Росії стала ще більшою», «у всіх важливих питаннях король Станіслав Август повинен був рахуватися з російським послом Отто Штакельбергом» [4, с.154]. Однак в перші місяці роботи Чотирьохлітнього сейму Річ Посполита вийшла з сфери впливу Росії, що було пов'язано з посиленням опозиції в зв'язку з невдачами Росії на початку російсько-турецької війни і невдоволенням польського суспільства, викликаним «зловживаннями російських військ під час їх переходів через територію Речі Посполитої» [4, с.177].

Після розділу 1772 року влада Польщі намагалася знайти можливість зберегти залишені у неї території. Частина магнатів і шляхти бачили вихід із ситуації, що склалася навколо союзу з Росією в разі нової війни з

Туреччиною. Та й російський уряд після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. переконливо впевнився в ненадійності старих антиосманських союзів.

У 1783 р. польський король, вважаючи, що приєднання Криму до Росії викличе нову війну з Туреччиною, пише провідний представник Краківської історіографічної школи М.Г.Бобжинський, «запропонував укласти союз Польщі і Росії проти Порти». Переговори про створення 75-тисячної польської армії почалися, але не отримали належного завершення, так як Туреччина «не наважилася в той момент почати нову війну і побічно погодилася на входження Криму до складу Російській імперії» [3, с.161].

У 1793 р. Катерина II зважилася на другий поділ Речі Посполитої. Російський слав'янознавець О.Ф. Гільфердінг аналізуючи Записку Катерини II «Стародавні кордони Русі на сході», додану до протоколу засідання Ради при найвищому дворі від 5 (16) лютого 1792 р. Цей документ міг би прояснити мотиви імператриці. «Записка» відкривається роздумами про західний кордон Київської Русі. Вказується, що кордоном між Руссю і Польщею служив Буг. Далі йде перелік «історичних російських» земель Речі Посполитої. Серед них зазначалося Мінське воєводство з Мозирським і Ржечицьким повітами, Новогрудівське воєводство зі Слонімським і Волковиським повітами і ін.

Проте в документі замовчується «про великі території, які в першу чергу відносилися до Стародавньої Русі і в інтерпретації авторів «Записки» могли б вважатися російськими, але після першого розділу Польщі залишилися в межах Речі Посполитої: про західну частину Оршанського повіту, про південну частину Полоцького воєводства, про південні повіти Троцького і Віленського воєводств, про Брест-Литовське воєводство і Кременецький повіт на Волині». О.Ф. Гільфердінг вважає, що ця помилка могла статися «через недогляд, а можливо, у авторів під рукою просто не виявилось даних, що підтверджують приналежність цих земель до Київської Русі» [2,с.298].

Він пише, що належність «Записки» перу Катерини II не може бути явною, але «навіть якщо Катерина II не писала «Записки» власноруч, це не виключає її авторства» [4,с.198]. Тим більше, що імператриця вважалася серйозним істориком свого часу, автором «Записок щодо Російської історії» та інших наукових праць. Остаточне рішення про другий розділ Польщі було прийнято 23 січня 1793 року, коли Росія і Прусія підписали відповідний проект. До Прусії відійшли Гданськ, Торунь, Велика Польща і Мазовія, до Росії - Білорусія, Правобережна Україна і Поділля. Польщі вдалося зберегти територію площею 212 тис. кв. км. з

населенням 4 млн. чоловік, але вона перебувала під політичним контролем Росії. О.Ф. Гільфердінг робить висновок, що «важко відповісти на питання, якою мірою зміст «Записки» пов'язане з планами другого поділу Речі Посполитої, бо в ній вкладені лише загальні контури анексіоністської політики Росії, для чого і підбиралися відповідні аргументи з області "Історичного права"» [4, с. 204].

У 1795 р. відбувся третій розділ Польщі. Приводом до нього став марш однієї з бригад польської армії на Краків в березні 1794 році під керівництвом Т. Костюшка. Останній очолив повстання і звільнив селян від особистої залежності. Повсталі здобули перемогу під Рацлавіцями, отримали підтримку в Варшаві і Вільно. Під контролем уряду Костюшко виявилася значна частина території Польщі. Була створена велика та боєздатна армія, але росіяни мали чисельну перевагу і після багатомісячних бойових дій Варшава впала перед армією А.В. Суворова. Польські території знову потрапили під розподіл: до Пруссії відійшла частина Мазовії з Варшавою і частина литовських територій, до Австрії – Мала Польща і частина Подляшшя, до Росії – українські землі.

Король Станіслав Август Понятовського був вивезений до Петербурга, де помер в 1798 р. Польська держава перестала існувати. Сучасні історики піднімають питання про причини падіння Речі Посполитої, але не дають однозначної відповіді. Так, М.І.Карєєв пише з цього приводу наступне: «Ніякий аналіз соціально-економічних чинників не в змозі пояснити, чому стара Річ Посполита не могла бути перетворена і модернізована, а повинна була бути "з'їдена" сусідами» [5,с.80]. Російський публіцист і слав'янофіл Ю.Ф.Самарін стверджує, що, «аналізуючи міжнародні чинники поділів Польщі ...їх можна розглядати з різних точок зору: як функцію європейської системи держав, як наслідок Французької революції кінця XVIII ст., як результат прусько-австрійського суперництва в імперії і німецької політики територіальних обмінів і «заокруглень», як наслідок «негативної» польської політики і т.д.» [3,с.160].

Академік Петербурзької АН О.М. Пипін пише про «внутрішні» і «зовнішні» причини занепаду Речі Посполитої, згадані в польській історіографії з кінця XVIII ст. внутрішні причини - це «польська анархія», умови розвитку країни, призвели до катастрофи, відповідальність за яку покладалася «на саму шляхетську націю» Речі Посполитої» [7, с. 241]. Зовнішні причини спочатку пояснювалися порушенням політичної рівноваги і тільки в XIX ст. інтерпретації цих причин стали відображати «кризу міжнародної системи старого устрою».

Російський історик В.А Францев (Празький університет) спирається на те, що після розділів змінилося не тільки міжнародне становище Польщі, а й її статус стосовно Росії на морально-психологічному рівні. «Якщо раніше, – пише В.А. Францев, – «Схід» сприймався не просто як культурно нижчий, але і як принципово слабший (в наслідок самої своєї «східної» специфіки), то тепер Польща сама виявилася в підпорядкуванні у «східного деспота». В результаті в ХІХ ст. увага поляків переключилася з цивілізаторської місії на Сході «на ідею протистояння Росії як священної боротьби із захисту Європи від «орд зі Сходу» [6, с. 825].

З 1795 року доля поляків в значній мірі залежала від політики держав, які поділили польські землі. Так, Прусія створила на щойно потраплених до неї територіях нові адміністративні одиниці: Західну Пруссію, Південну Прусію, Новосхідну Прусію з жорсткою політикою онімечення. Польські землі, що увійшли до складу Австрії, отримали назву Королівство Галіції і Лодомерії, а після третього розділу - Нова Галіція. Вона підкорялася губернатору у Львові та управлялася за допомогою абсолютистсько-бюрократичними органами. Положення польського населення в монархії Габсбургів було самим важким. Росія ж поділила належні до неї землі на губернії, ще не ліквідувавши там попередньо діючі інститути та залишивши мовою судочинства польську мову. В цілому ж, як зазначає польський історик М.Бобжинський, «більшість державних інститутів колишньої Речі Посполитої після розділів зникли разом з нею» [7, с. 874]. Однак, жителі Польщі зуміли пережити її падіння, а разом з ним «їх культуру, мову, релігію, соціально-політичні погляди» [7,с.876]. Польське питання стало відігравати серйозну роль в європейській дипломатії вже на початку ХІХ ст.

Отже, проблема самого питання в російській полоністиці запропонована ще Катериною ІІ. Російська великодержавна трактовка обставин розділів Речі Посполитої ствержувала положення про те, що «Литва, Україна, Білорусь – російські землі або населені росіянами» була підтримана та утверджена в історико-суспільній думці. Ці положення стали класичними і для всієї радянської історіографії, що сприймала всі основні принципи падіння польської державності виключно внутрішніми причинами. Участь Росії інтерпретувалися не як агресія, а як повернення «исконно русских земель».

Список використаних джерел

1. Кареев Н. И. «Падение Польши» в исторической литературе. СПб.: Типография В. С. Балашева, 1888. 407 с.

2. Гильфердинг А. Ф. Польский вопрос // Гильфердинг А. Ф. Собр. соч. Т. 2 СПб.: Печ. В. Головина, 1868. С. 291–363.
3. Самарин Ю. Ф. Современный объем польского вопроса // Самарин Ю.Ф. Сочинения. Т. 1. Статьи разнородного содержания и по польскому вопросу. М.: Типография А. И. Мамонтова и К°, 1877. С. 325–350.
4. Дьяков В. А. Польская тематика в русской историографии конца XIX начала XX века (Н. И. Кареев, А. А. Корнилов, А. Л. Погодин, В. А. Францев) // История и историки. Историографический ежегодник. 1978. М.: Издательство «Наука», 1981. С. 147–161.
5. Кручковский Т. Т. Проблемы разделов Речи Посполитой в русской историографии второй половины XIX начала XX века // Славяноведение. 1993. № 5. С. 76–85.
6. Лаптева Л. П. История славяноведения в России в XIX веке. М.: Издательство «Индрик», 2005. 847 с.
7. Пыпин А. Н. Рецензия на выход I-го тома «Очерка истории Польши» М. Бобжиньского // Вестник Европы. Кн. 4. 1892. С. 874–880.

Штокалюк Д.З.

*аспірант кафедри всесвітньої
історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

**ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ
УКРАЇНИ**

У 2014 році РФ напала на ослаблену прокремлівським режимом Віктора Януковича Україну та анексувала Крим і розпочала військові дії на Сході України. Ще починаючи з 1991 року Кремль проводить гібридну війну проти України під приводом уявного «братерства і спільності», які є складовою кремлівської ідеології. Це підтверджують слова В. Путіна на інвестиційному форумі «Росія кличе», у жовтні 2016 року: «Я багато разів про це говорив і хочу ще раз наголосити: попри всю трагедію, яку ми зараз спостерігаємо, особливо на південному сході, український народ завжди був і залишається найближчим для нас, братнім народом. Нас пов'язує спільність етнічна, духовна, релігійна, історична. Спираючись

саме на ці фундаментальні засади нашої взаємодії, ми будемо розвивати наші відносини» [11, с. 247].

Мета – розкрити ментальні особливості українців та росіян у контексті інформаційно-військової агресії РФ проти України.

Основні ментальні відмінності між українцями і росіянами криються у світогляді. Українці – носії європейського менталітету, звідси волелюбність, самостійність, демократизм та індивідуалізм, які беруть початок з часів Русі-України, коли історично вели індивідуальні господарства, звідси цей індивідуалізм, росіяни – психологічні раби, колективісти та імперіалісти, вбачаючи силу в єдності, терплячі до знущань.

Різняться ставлення до влади. Українці – нащадки Києво-Руської держави критично сприймають будь-яку владу, критикують, вважають її тимчасовою, тому з цієї причини в Україні є свобода преси і відсутня цензура. Ще за часів Київської Русі українці збирались на віче біля церкви і вирішували важливі питання. Росіяни – нащадки золотоординців, предки яких потрапили під владу монголів, позбулись цього індивідуалізму на користь колективізму. Вони сакралізують владу, всіляко підтримують її, навіть якщо вона корумпована і проводить політику геноциду щодо власного народу. З тих часів так повелось, що цар або правитель є важливою персоною подібно до монгольського типу влади [7].

Яскраво ці відмінності проявились у 1930-х роках в Радянському Союзі, коли антигуманна і комуністична влада на чолі зі Йосипом Сталіним розпочали колективізацію та індустріалізацію: на території сучасної РФ вона пройшла легко, але на території України наštтовхнулась на сильний опір, зважаючи на попередньо зазначене. Нащадки русичів скинули і змусили за результатами Революції Гідності (18 листопада 2013 – 22 лютого 2014) тікати в РФ В. Януковича. Росіяни, починаючи з 2000 року терплять при владі диктатора В. Путіна, котрий придушує народні хвилювання за допомогою силовиків [6; 8; 9].

Українці є звитяжцями, що відображено в низці перемог над московитами – битві під Оршею (8 вересня 1514), поході українців та їхніх союзників на Москву у 1610 та 1618 роках, коли козаки на чолі з П. Сагайдачним змусили капітулювати московитів, підписати принизливий мирний договір – Деулінське перемир'я (1 грудня 1618). Для посилення психологічного ефекту і деморалізації ворога козаки спустошили навколишні землі навколо Кремля, тим самим наганяючи жах на ворогів. Крім того, слід згадати ганебну поразку московитів під Конотопом 29 червня 1659 року, коли козаки у союзі з кримським ханом розгромили знахабнілих ворогів, знищивши «військову еліту» Московії. Тоді сам

московський цар та його двір готувався ганебно тікати з Кремля, але відсутність єдності серед козаків навряд дозволили сповна скористатись цієї перемогою. Московити розуміють мову сили й одними з перших на території північної частини Київської держави стали колаборантами після завоювання території колишньої території Північної частини Русі-України, коли Олександр Невський побратався із Сартаком, сином золотоординського хана, коли наші правителі король Данило Романович і Михайло Чернігівський вели боротьбу з окупантами [1; 2; 3; 4; 12; 13; 14].

Кардинально різниться ставлення до релігії та церкви. В РФ РПЦ є одним із засобів впливу на людей та маси й церква підпорядковується світській владі – цезаропапізм. В Україні церква є незалежною і дійсно виконує свої функції за призначенням – духовний орієнтир нації.

Українці – це нація гуманістів, які турбуються про своїх людей та воїнів, які знаходяться в кремлівському полоні. Московити керуються висловом: «русские своих не бросают». Цей крилатий вислів означає зовсім протилежне – кидають і дуже часто. Прикладом слугує ставлення до полонених українців у період російсько-української війни, коли українці та українська влада всякими способами намагаються визволити свої людей з кремлівського полону, росіяни натомість «забувають» своїх людей і військових. Наприклад, вони відмовляються від військовослужбовців за принципом «их там нет». Особливої уваги заслуговує історія з полоненими військовослужбовцями ГРУ Є. Єрофеевим та О. Александровим, від яких відмовились влада і навіть рідні люди. Після обміну їх на Н. Савченко їх фізично ліквідували [4].

Ментальні відмінності кидаються у вічі при зустрічі полонених українців та росіян. Українських бранців влада та їхні родичі зустрічають як героїв, росіяни – після звільнення з українських в'язниць як терористів і сепаратистів, очікує тюрма за зраду. Розуміючи це, бойовики з терористичних угруповань Д/ЛНР воліють туди не повертатись, бо знають, що їх очікує [10].

Різниться ставлення до живих і полеглих воїнів. В Україні їх шанують і поважають, полеглих героїв ховають з усіма почестями, люди зустрічають їх, стоячи на колінах. У РФ «их там нет», закопують в безіменних могилах й грішми або погрозами змушують мовчати їх родичів.

Таким чином, кремлівська ідеологія щодо спільності й братерства русько-українського та російського народів розбивається об ментальні відмінності між українцями та росіянами, які дуже відрізняються психологічно. Українці є демократичні й волелюбні індивідуалісти, які критично ставляться до влади, росіяни – імперіалісти та колективісти, які

сакралізують владу. Останні носії азійського менталітету як правило емоційно черстві, українці – гуманісти, носії європейського менталітету.

Список використаних джерел

1. Александр Невскій – святий чи зрадник. URL: https://pravoslav.fandom.com/uk/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%94%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9D%D1%94%D0%B2%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%B9_-_D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9_%D1%87%D0%B8_%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA (дата звернення: 09.03.2021).
2. Битва під Оршею. Князь Острозький проти князя Московського URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/24/131707/> (дата звернення: 09.03.2021).
3. До 400-річчя московського походу гетьмана Петра Сагайдачного URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/kozaky-bilya-vorit-kremlya> (дата звернення: 09.03.2021).
4. Єрофеев та Александров, яких свого часу обміняли на Надію Савченко, уже мертві - журналіст ТСН URL: <https://tsn.ua/svit/yerofeyev-ta-aleksandrov-yakih-svogo-chasu-obminyali-na-nadiyu-savchenko-uzhe-mertvi-zhurnalist-tsn-1407732.html> (дата звернення: 09.03.2021).
5. Конопська битва: перемога, що обернулася на поразку URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/7/45098/> (дата звернення: 09.03.2021).
6. Масові протести в Росії: затримали Навальну і ще тисячу людей, бійки і крики «Путін – злодій» URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55778467> (дата звернення: 09.03.2021).
7. Микола Костомаров. Дві руські народности URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/Kostomarov/DviNarodnosty.html> (дата звернення: 09.03.2021).
8. Повстання проти радянської влади і колективізації Сталін придушив голодомором URL: <http://www.golos.com.ua/article/338737> (дата звернення: 09.03.2021).
9. Виклики історії: Революція гідності. АТО – війна за незалежність URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3350> (дата звернення: 29.03.2017).
10. Хронологія обмінів полоненими: 2014-2020 рр. URL: https://jfp.org.ua/blog/blog/blog_articles/58 (дата звернення: 09.03.2021).
11. Штокалюк Д. Рукопис розкаже про людину багато. Тернопіль: Вектор, 2019. 476 с.

12. Як українські козаки Москву здобували. URL: <https://nationalcorps.org/yak-ukrainski-kozaki-moskvu-zdobuvali/> (дата звернення: 09.03.2021).
13. 1659 – битва під Конотопом. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lypen/7/1659-bytva-pid-konotopom> (дата звернення: 09.03.2021).
14. 400 років тому гетьман Петро Сагайдачний здійснив успішний похід на Москву і взяв її в облогу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29529175.html> (дата звернення: 09.03.2021).

Anna Majer

*Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Prawa i Administracji,
studentka III roku Prawa (Polska)*

IMPOSITION OF ISOLATION PENALTIES – THE PENITENTIARY SYSTEMS OF POLAND AND UKRAINE

Pojęcie systemu penitencjarnego jest niejednorodne, oznacza bowiem zarówno przepisy prawa penitencjarnego, wszelkie zasady oraz instytucje tym prawem przewidziane, ale również jest to określenie struktur organizacyjnych i kadrowych, które realizują metody oddziaływania na więźniów oraz osadzonych wobec, których orzeczono karę pozbawienia wolności [1]. Więzienie to instytucja wieloaspektowa stanowiąca element polityki kryminalnej państwa. Poza izolacją przestępców od społeczeństwa, spełnia też rolę resocjalizacyjną, bowiem ma zniechęcić osadzonych do kontynuacji działalności przestępczej po odbyciu wyroku [2, s. 669]. Analogiczne zadania ma realizować sama kara pozbawienia wolności. Cele kary pozbawienie wolności implikują ogólne dyrektywy prawa i polityki penitencjarnej. Istnienie właściwie działającego systemu penitencjarnego jest niezbędne z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa oraz funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Zakres przedmiotowy regulujący problematykę penitencjarną jest obszerny – od prawa krajowego po regulacje międzynarodowe.

Zarówno system penitencjarny Polski, jak i Ukrainy przeszedł szereg gruntownych zmian. Najbardziej istotne przemiany dokonały się po upadku ZSRR. W Polsce nieco wcześniej, gdyż do zmiany systemowej doszło już w 1989 roku.

Biorąc pod uwagę funkcjonowanie systemu penitencjarnego w dobie komunizmu można wyodrębnić kilka okresów. Na Ukrainie wskazuje się następujące okresy charakteryzujące funkcjonowanie systemu więziennictwa:

- 1) penitencjarno-karny (lata 20-te XX wieku),

2) represyjno-karny (lata 30-50-te XX wieku) oraz
3) pracy naprawczej (lata 60-80- te XX wieku), który szczególnie rozwinął się w ostatniej dekadzie swego trwania. Kolejny etap przypisywany ukraińskiemu więziennictwu datuje się od momentu zdobycia przez Ukrainę w 1991 r. pełnej niepodległości oraz państwowości, kiedy to jego przemiany toczą się już w duchu poszanowania praw człowieka.

Natomiast proces przemian systemu penitencjarnego w Polsce można podzielić na pięć okresów:

- 1) okres II Rzeczypospolitej (1918-1939);
- 2) okres totalitaryzmu radzieckiego (od 1945 roku po 1956 rok);
- 3) okres tzw. „odwilży” (od 1956 roku po 1969 rok);
- 4) okres przejściowy (od 1970 roku po 1988 rok) i wreszcie
- 5) okres zasadniczej reformy (od 1989 roku), skoncentrowany na odbudowie państwowości oraz przystąpieniem do Unii Europejskiej [2].

System penitencjarny w Polsce

W Polsce głównymi aktami normatywnymi dotyczącymi więziennictwa jest Kodeks karny wykonawczy oraz Ustawa o Służbie Więziennej. Ponadto istnieje ponad 100 różnych aktów, które częściowo lub całościowo odnoszą się do problematyki systemów penitencjarnych. Obecna struktura systemu więziennictwa polskiego oparta jest na hierarchicznej konstrukcji paramilitarnej. Wiele współczesnych rozwiązań stanowi konsekwencję poprzednich aktów normatywnych, w szczególności Kodeksu karnego z 1932 r. i regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności z 1931 roku [3].

Po przemianie systemowej w 1989 roku dokonano zmian w warunkach socjalno-bytowych w placówkach odbywania kary pozbawienia wolności. Bodźcem do przemian były powszechnie uznawane wartości ogólnoludzkie wyrażone w dokumentach międzynarodowych, takich jak: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Reguły Minimalne, Europejskie Reguły Więzienne. [4] Kodeks karny wykonawczy z 1997 roku, obok przepisów regulujących samo wykonanie kary pozbawienia wolności, wprowadził również, podobnie jak poprzednie regulacje, szereg innych form i mechanizmów wykonywania kar (grzywna, kara ograniczenia wolności, pozbawienie praw publicznych, przepadek przedmiotów, naprawienie szkody, nawiązka i świadczenie pieniężne, podanie wyroku do publicznej wiadomości, środki zabezpieczające, wykonywanie tymczasowego aresztowania, odroczenie, zawieszenie i przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności, warunki udzielania pomocy skazanym opuszczającym zakłady, pomoc postpenitencjarna, uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu kary, część wojskową, z tym, że obecnie został położony znacznie większy nacisk na resocjalizację skazanych) [4, s. 675]. Istotnymi zmianami w zakresie regulacji ustawowych było określenie statusu skazanego, a szczególnie regulujące zakres praw i obowiązków osoby pozbawionej wolności. Kolejne zmiany w polskim systemie penitencjarnym zostały podyktowane wejściem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. W 2010 roku resort sprawiedliwości opracował reorganizację więziennictwa, powołującą tzw. oddziały penitencjarne przejmujące funkcje dotychczasowych działów penitencjarnych. Głównym celem była zmiana struktury oraz odstąpienie od powszechnej biurokratyzacji. Kolejna reforma miała miejsce w

2018 roku, w której skupiono się na rozbudowie systemu dozoru elektronicznego [5].

Głównym problemem polskiego systemu penitencjarnego jest spore wypełnienie zakładów karnych i aresztów śledczych, a także długi okres oczekiwania na możliwość odbycia kary pozbawienia wolności. W Polsce jest 87 zakładów karnych, 34 oddziały zewnętrzne zakładów karnych innego typu, co stanowi łącznie 81 725 miejsc. Na ten moment stan faktycznie osadzonych wynosi 71 936, co daje zaludnienie w granicach 88% [17]. W polskich więzieniach jest więc przestrzegane prawo minimum 3 m² w celi na osadzonego.

W Polsce zakłady karne są organizowane ze względu na typ, rodzaj oraz system wykonywania kary. Jednak główny punkt odniesienia stanowią typy zakładów, ponieważ to od nich zależy reżim izolacji, sposób organizacji oraz system zabezpieczeń. Wyróżnia się typ: otwarty, półotwarty i zamknięty. Zakład karny typu zamkniętego funkcjonuje w następujący sposób: cele mieszkalne mogą być otwarte w dzień na określonych zasadach, zatrudnienie skazanych poza zakładem karnym odbywa się w pełnym konwojowaniu, a skazani na terenie zakładu poruszają się w sposób zorganizowany i pod nadzorem, zajęcia sportowe, kulturowo-oświatowe i nauczanie odbywają się na terenie zakładu. Skazani mogą dysponować własną bielizną i obuwem. Półotwarty zakład karny charakteryzuje się: otwartymi celami w dzień, skazani mogą pracować, uczestniczyć w dokształcaniu, zajęciach terapeutycznych, sportowych, kulturalno-oświatowych, organizowanych poza zakładem karnym. Ponadto posiadają oni prawo do realizacji trzech widzeń w miesiącu, natomiast rozmowy telefoniczne i korespondencja mogą podlegać kontroli. W typie otwartym natomiast cele są otwarte całą dobę, osadzeni pracują poza zakładem karnym, często bez udziału konwojenta. Ich widzenia, korespondencja, rozmowy telefoniczne nie podlegają kontroli, mogą też oni korzystać z zajęć oświatowych i sportowych poza obrębem zakładu. W zakładach typu otwartego i półotwartego więźniowie mogą skorzystać z przepustek; jest to odpowiednio – 28 i 14 dni, nie częściej niż raz w miesiącu. [6] Zgodnie z zasadą wolnej progresji przewidzianej w art. 89 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego skazany, którego postawa i zachowanie za tym przemawia, może zostać przeniesiony z typu zamkniętego do półotwartego lub otwartego. Zasada ta przede wszystkim ma charakter uznaniowy i znajduje odstępstwa. Otóż skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności (ten rodzaj kary początkowo zawsze jest odbywana w zakładzie typu zamkniętego) można ich przenieść do zakładu typu półotwartego po odbyciu co najmniej 15 lat kary, a do zakładu otwartego po odbyciu co najmniej 20 lat. Co więcej, zgodnie z ustawowymi regulacjami, bezpośrednie przeniesienie z zakładu zamkniętego do otwartego, możliwe jest dopiero po odbyciu przez skazanego połowy tej części kary, po której mógłby się on ubiegać o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Realizacją kary pozbawienia wolności przez skazanych zajmuje się Służba Więzienna, która została powołana w 2010 roku jako formacja uzbrojona i umundurowana. Funkcjonariusze stanowią najważniejszy element systemu więziennictwa, ich działalność polega głównie na utrzymaniu porządku w jednostkach penitencjarnych i współpracy z osadzonymi. Służba Więzienna to formacja apolityczna podległa Ministrowi

Sprawiedliwości. Struktura Służby Więziennej w sposób hierarchiczny, kształtuje się w następujący sposób:

- 1) Dyrektor Generalny Służby Więziennej, zwany dalej „Dyrektorem Generalnym”;
- 2) Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej, zwany dalej „dyrektorem okręgowym”;
- 3) Dyrektor Zakładu Karnego i Dyrektor Aresztu Śledczego;
- 4) Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, Komendant Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej i Komendant Ośrodka Doskonalenia Kadr Służby Więziennej.

Na najwyższym szczeblu jest Centralny zarząd Służby Więziennej, dalej mamy piętnaście Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej i na najniższym szczeblu znajdują się Zakłady Karne i Areszty Śledcze, których łącznie mamy 157 w całej Polsce [6].

Zadania Służby więziennej określa ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 roku oraz Kodeks karny wykonawczy. Do podstawowych zadań Służby Więziennej należy:

- 1) prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych;
- 2) wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- 3) zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej;
- 4) humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności;
- 5) ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych;
- 6) zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa;
- 7) wykonywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności jeżeli mają być wykonywane w zakładach karnych i aresztach śledczych i jeżeli wynikają z realizacji orzeczenia wydanego przez właściwy organ;
- 8) współdziałanie z odpowiednimi formacjami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych [7].

System penitencjarny na Ukrainie

Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego a uzyskaniem niepodległości przez Ukrainę w 1991 roku, rozpoczęto szereg przemian politycznych, w tym systemu poprawczego Ukrainy oraz systemu kryminalno-wychowawczego. W

latach 1992-2000 na Ukrainie przyjęto 16 ustaw i 3 uchwały Rady Najwyższej Ukrainy, 11 dekretów Prezydenta Ukrainy oraz 15 dekretów Gabinetu Rady Ministrów Ukrainy, mających na celu implikację zasady humanitaryzmu do ustawodawstwa krajowego. Jednocześnie skupiono się na usprawnieniu działalności organów i instytucji systemu wykonawczego i wzmocnienia rządów prawa w zakresie wykonywania kar kryminalnych. Ustawą z dnia 17 czerwca 1992 roku została zniesiona kara śmierci, co zagwarantował również Kryminalny Kodeks z 2001 roku [2, s. 127]. Odpowiednikiem tej ustawy w prawie polskim jest Kodeks karny. Ukraińska nazwa kodeksu pochodzi od łacińskiego sformułowania *crimen*, tłumaczonego jako „przestępstwo”. Dlatego też nazwę tę należałoby przetłumaczyć dosłownie jako *Kodeks o przestępstwach*. Ukraińska literatura prawnicza posługuje się również nazwą *Ustawa o odpowiedzialności karnej*. [8] Powyższa regulacja była swoistą bazą dla opracowania Kodeksu karnego wykonawczego i Kodeksu postępowania karnego. W 2004 roku wszedł w życie Kodeks karno-wykonawczy Ukrainy, który zastąpił obowiązujący Kodeks Pracy poprawczej UkrSRR. Ustawodawstwo Ukrainy przewiduje obecnie 12 rodzajów kar kryminalnych. Ze względu na procedurę (sposób) wymierzania, wszystkie kary podzielono w art. 52 Kodeksu karnego Ukrainy na trzy grupy: zasadnicze (§ 1), dodatkowe (§ 2) oraz kary, które można wymierzać zarówno, jako zasadnicze, jak i dodatkowe (§ 3). O wyborze kary decyduje przede wszystkim wiek sprawcy, determinuje on również wysokość orzeczonej kary w stosunku do niego. Stosownie do treści art. 52 § 1 Kodeksu karnego Ukrainy do grupy kar zasadniczych należą: prace społeczne, prace poprawcze, ograniczenia służbowe dla żołnierzy, areszt, ograniczenie wolności, umieszczenie żołnierza w batalionie dyscyplinarnym, pozbawienie wolności na czas określony, kara dożywotniego pozbawienia wolności. Podstawowe, a jednocześnie najczęściej orzekane środki resocjalizacji to praca społeczno-wychowawcza, edukacja i oddziaływania społeczne. Wszelkiego rodzaju środki orzekane względem sprawców są determinowane przez rodzaj zagrożenia karnego przewidzianego za dane przestępstwo, ale też brane pod uwagę są właściwości osobowe skazanego, rodzaj i stopień niebezpieczeństwa społecznego, motywacja oraz prognoza kryminologiczna przestępcy w czasie odbywania kary [9].

Po przemianach na przełomie 1990/1991 reformie więziennictwa nadano trzy główne kierunki przemian:

- 1) humanizacja ustawodawstwa w zakresie w stosowania i wykonywania kary;
- 2) poprawa warunków bytowych i socjalnych w więzieniach;
- 3) poprawa warunków i jakości pracy personelu organów i instytucji penitencjarnych.

Dnia 22 kwietnia 1998 r. dekretem № 344 Prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy utworzono Państwowy Departament Ukrainy Wykonania Kary jako centralny organ władzy wykonawczej. W 2010 roku utworzono Państwową Służbę Penitencjarną Ukrainy, która została podporządkowana Departamentowi Wykonywania Kary [10]. Z dniem 18 maja 2016 roku Departament został zlikwidowany, zaś wspomniana Państwowa Służba Penitencjarna została przekazana pod kontrolę Ministerstwa Sprawiedliwości.

[2, s. 128]. W 2017 roku dokonano gruntownych przemian w systemie penitencjarnym Ukrainy. Rada Gabinetowa podjęła decyzję o utworzeniu Państwowej Służby Kryminalnej. Formacja ta rozpoczęła działania z początkiem roku 2018 [11]. Postępująca reforma ukraińskiego systemu penitencjarnego sprzyja nawiązywaniu współpracy o charakterze międzynarodowym. Dnia 12 maja 2011 roku zawarto umowy o współpracy między Państwową Służbą Penitencjarną Ukrainy i Generalną Dyrekcją Służby Więziennej Rzeczypospolitej Polskiej. Współpraca międzynarodowa ma szczególne znaczenie w funkcjonowaniu Służby Więziennej i stanowi czynnik wpływający na jej rozwój oraz doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy i pracowników. Współpraca odbywa się zarówno na poziomie centralnym, jak i międzyterytorialnym. Głównie koncentruje się na wymianie doświadczeń, wzbogacaniu form oddziaływań wychowawczych, stosowanych w innych systemach penitencjarnych, ich doskonalenia i zróżnicowania wobec różnych kategorii osób pozbawionych wolności, doskonalenia opieki psychologicznej nad osobami pozbawionymi wolności [12]. Kolejne porozumienie zostało zawarte w 2016 roku. Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu – płk Danuta Kalaman podpisała porozumienie o współpracy z generałem – majorem dr. hab. Yevgenem Barashem, kierownikiem Instytutu Służby Więziennej Ukrainy. Głównym celem porozumienia jest współdziałanie w zakresie zadań związanych z optymalizacją i efektywnością kształcenia oraz doskonalenie kadry penitencjarnej [13]. W administracji Państwowej Służby Penitencjarnej Ukrainy dział 148 instytucji i 589 poddziałów inspekcji wykonawczej. W zakładach karnych i aresztach śledczych przebywa ok. 62 749 osób. Za sprawne działania Państwowej Służby Penitencjarnej Ukrainy odpowiada 37,7 tys. pracowników [14].

W 2015 roku weszła w życie Ustawa regulująca działalność kapelanów w placówkach Państwowej Służby Więziennej. Warto w tym kontekście wspomnieć, że 13 października 2015 roku odbyło się pierwsze spotkanie Rady Duszpasterskiej w Ministerstwie Sprawiedliwości Ukrainy. Duszpasterska Rada Opieki Religijnej w systemie penitencjarnym Ukrainy jest przedstawicielskim organem doradczym działającym w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy [15]. W Polsce 1 września 1987 roku Episkopat Polski ustanowił Urząd Naczelnego Kapelana Więziennictwa, a osadzonym zapewniono prawo do wykonywania praktyk religijnych, co zostało zagwarantowane również w regulacji kodeksowej z 1997 roku. W zakładach karnych, obok psychologów i pedagogów, pojawili się właśnie kapelani [16].

Podsumowanie

Służba Więzienna, jako instytucja funkcjonująca w poprzednim systemie politycznym, pozostawała przez wiele lat zamknięta nie tylko dla przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości instytucji zagranicznych, ale przede wszystkim pozostawała w izolacji od własnego społeczeństwa. Transformacja systemowa państwa po 1989 roku spowodowała m.in. otwieranie się więziennictwa na współpracę międzynarodową, a tym samym implikację ogólnoswiatowych norm z zakresu praw człowieka. Szczęśliwie dotąd prowadzona współpraca zagraniczna, podobnie jak inne obszary działalności Służby Więziennej, zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie, zaczęła rozwijać się

dynamiczniej i szerzej. Obecnie Ukraina stoi w obliczu kluczowych reform politycznych, które niewątpliwie odgrywają istotną rolę dla systemu kraju w tym, systemu penitencjarnego i sądowego. Współpraca z Centralnym Ośrodkiem Szkolenia Służby Więziennej w Polsce zakłada udzielenie merytorycznego wsparcia w ramach planowanych zmian poprzez przybliżenie europejskich standardów wykonania kary pozbawienia wolności oraz programów szkolenia funkcjonariuszy polskiej Służby Więziennej.

Bibliografia

1. Śliwowski J., *Prawo i polityka penitencjarna*, Toruń 1978.
2. Krupnyk L., *Więziennictwo w Polsce i Ukrainie: od dziedzictwa totalitarnego do współczesnego europejskiego systemu penitencjarnego* „Resocjalizacja Polska” 2018, nr 15.
3. Kołodziej J., *Geneza i funkcjonowanie systemu penitencjarnego w Polsce*, [w:] <http://m.wspia.eu/file/20302/63-kołodziej+jakub.pdf> (dostęp: 24.04.2020).
4. M. Adamczyk, *Systemy penitencjarne w Polsce. Współczesne problemy oraz możliwości reformacyjne*, „Horyzonty bezpieczeństwa” 2015, nr 1 (1).
5. Dubiel K. *Krótką historią resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce*, red. M. Marczak, Kraków 2009.
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 523).
7. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1427).
8. Litwin K. *Prawo karne Ukrainy – system i rodzaje kar*, [w:] <http://www.litwin.rzeszow.pl/katarzyna-litwin-prawo-karne-ukrainy-system-i-rodzaje-kar/> (dostęp: 27.04.2020).
9. Ustawa z dnia 5 kwietnia 2001 r. Kodeks Karny Ukrainy, <http://robocza.iei.org.pl/index.php?c=RoleBook&a=show&id=19&p=9> (dostęp: 27.04.2020).
10. *Право України – Юридичний журнал Міністерства юстиції України*, red. А.Д. Святоцкий, 2007, № 8.
11. URL: <https://www.infosecurity24.pl/pelzajaca-reforma-nowa-policja-ukrainy-analiza> (dostęp: 28.04.2020)
12. URL: <https://sw.gov.pl/strona/wspolpraca-miedzynarodowa> (dostęp: 28.04.2020).
13. URL: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Porozumienie-o-wspolpracy-z-Ukraina-01> (dostęp: 28.04.2020).
14. URL: <http://prison-pastoral.blogspot.com/2016/09/1-2016.html> (dostęp: 28.04.2020).
15. Pierzchała K. *Resocjalizacyjna rola kapelana więziennego w polskim systemie penitencjarnym*, Toruń 2012.
16. Informacja o zaludnieniu jednostek penitencjarnych, [w:] <https://sw.gov.pl/assets/53/03/16/43c7c6ac5fb7bf0be30c34b910cfe17681f5b572.pdf> (dostęp: 24.04.2020).

Margarita Khoperia
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
Wydział Prawa i Administracji,
studentka III roku Prawa (Polska)

CIVIL RIGHTS IN CONSTITUTIONS OF POLAND AND UKRAINE – DIFFERENCES AND SIMILARITIES

Prawa obywatelskie w świetle Konstytucji polskiej i ukraińskiej – podobieństwa i różnice/

Prażródół zamysłu jakim są prawa człowieka, jak i powiązane z nimi ściśle prawa i wolności obywatelskie, możemy doszukiwać się już w filozoficznej myśli społecznej starożytnych Greków i Rzymian. Te dwie cywilizacje jako pierwsze w swoich pismach i teoriach rozważały pojęcia wolności, równości oraz sprawiedliwości w rozumieniu społeczno-politycznym [1].

W starożytności jednostka była władzą we wszystkich prawie sferach publicznych, natomiast w życiu prywatnym – niewolnikiem. Wolność polegała na możliwości publicznego obradowania w sprawach wojny i pokoju, zawieraniu przymierzy z cudzoziemcami, uchwalaniu praw, badaniu rachunków. W pewnym stopniu były to prawa. Tylko czy te prawa w dzisiejszych czasach miałyby tak duże znaczenie, gdybyśmy dalej w życiu prywatnym pozostawali niewolnikami? Człowiek bez wolności w nowożytności, w zmieniającej się bardzo szybko epoce byłby kolokwialnie mówiąc – słaby. Po co prawa, kiedy nie mamy wolności w sferze prywatnej? Wszelkie prywatne poczynania w starożytności były poddawane surowemu nadzorowi. Przejawiał się absolutny brak indywidualnej niezależności pod względem sądów, jak i religii i innych dziedzin życia. Wybór własnego kultu, całokształtu praktyk religijnych i obrzędów, będących w czasach nowożytnych jednym z zasadniczych aspektów religii, jednego z najcenniejszych dla nas praw, w oczach starożytnych byłaby zbrodnią i świętokradztwem. Sprawy, które dla nas są niewiele znaczące, wkraczał autorytet społeczności, krępując wolę jednostki. Z takim pojmowaniem wolności starożytni nie znali pojęcia praw osobistych. Ludzie byli wówczas bardziej podporządkowani, podchodzącymi pod maszyny, których funkcjonowanie wyznaczało prawo. W czasie, gdy cywilizacja rzymska rozkwitała, to samo uzależnienie charakteryzowało ją. Jednostka zagubiła się w narodzie, a obywatel w mieście [2]. Mogli nie znać pojęcia praw obywatelskich, ale w pewnym stopniu je praktykowali. Prawa te, mając charakter publiczny, pozostają w relacji między państwem a obywatelem. Dla ówczesnych ludzi to, co było podyktowane przez *polis* było

dobrze, były to relacje człowiek a naród. W dzisiejszych czasach prawa obywatelskie nabrały innego znaczenia. Dostosowane są do potrzeb nowożytnych ludzi.

W czasach nowoczesnych podstawowym obowiązkiem państwa, jak i jego organów jest skuteczna ochrona praw i wolności człowieka. W Polsce normatywny zakres tych praw wyznacza Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [3] oraz ustawy zwykłe. Prawa człowieka na Ukrainie zapewnia natomiast Konstytucja Ukrainy z 28 czerwca 1996 r. [4] Zarazem Polska, jak i Ukraina jako członkowie społeczności międzynarodowej są stronami całego szeregu traktatów regulujących prawa i wolności człowieka. Jednymi z ważniejszych, których dokonam porównania w obu państwach, są prawa obywatelskie. Dla lepszego zrozumienia tekstu, wytłumaczę czym owe normy są. Prawa obywatelskie są to prawa obywatela danego państwa, zagwarantowane przez konstytucję, których celem jest ochrona jego interesów. W odróżnieniu od praw człowieka, prawa obywatelskie są prawami o charakterze publicznym, pozostają bowiem w relacji między państwem a obywatelem. Najważniejsze z nich to prawo do pracy, prawo do nauki i prawo wyborcze. Na wyróżnienie zasługują również prawa polityczne i ekonomiczne.

Źródłem praw i wolności każdego obywatela jest jego godność, która jest nienaruszalna, nie można się jej zrzec, znieść, ograniczyć czy zawiesić. Przysługuje ona każdemu człowiekowi w jednakowym stopniu bez względu na płeć, rasę, narodowość, obywatelstwo, wykształcenie, wyznawaną religię czy też pozycję społeczną. Źródłem godności człowieka jest prawo naturalne, a więc przysługuje każdemu obywatelowi niezależnie od tego, czy prawo stanowione wprost odwoła się do tej zasady. Stanowi fundament porządku konstytucyjnego, a więc inne normy i wartości zawarte w tym porządku muszą być odnoszone do zasady godności, w tym i prawa obywatelskie.

W Konstytucji RP, jak i Ukrainy, prawa obywatelskie znajdują się w rozdziałach II i w obu przypadkach rozdziały przez ustawodawcę zostały nazwane tak samo: „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Jedno z ważniejszych praw obywatelskich, o ile nie najważniejszych, zostało uregulowane w obu aktach państwowych. Mowa tutaj o prawie do życia. Konstytucja RP zapewnia, iż każdemu człowiekowi przysługuje prawna ochrona życia [3]. W podstawowym akcie prawnym Ukrainy to prawo również zostało uregulowane, podkreślone zostaje, iż to prawo jest niezbywalne, nikogo samowolnie nie można pozbawić życia. Państwo ma obowiązek bronięcia życia. W wypadku bezprawnych zamachów na ludzkie życie, każdy ma prawo do obrony życia i zdrowia własnego, jak i innych [4].

Kolejną ważną normą jest prawo do wolności religijnej. Zaczynając analizę od polskiej Konstytucji, każdemu zapewnia się wolność sumienia i

religii. W polskiej ustawie zasadniczej prawo to zostało bardziej rozbudowane, wytłumaczone. Oznacza ono wolność w wyznawaniu i przyjmowaniu religii według własnego wyboru, uzewnętrzniania samemu lub z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie, jak i nauczanie. Wolność ta obejmuje również prawo do posiadania świątyń bądź innych miejsc kultu, w których mogą się zrzeszać osoby różnych wyznań. Wówczas, gdy któraś z religii kościoła lub innego związku wyznaniowego ma uregulowaną sytuację prawną to może być ona nauczana w szkołach pod warunkiem, że nie będzie naruszała wolności sumienia i religii innych osób różnych wyznań. Jeżeli zachodzi sytuacja, iż dana osoba nie jest wierząca, jest innego wyznania niż religia, która jest nauczana w szkołach to nie może być zmuszona do uczęszczania na owe zajęcia. Wolność co do religii może być ograniczona jedynie poprzez ustawę, gdy zachodzi konieczność dla ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania nikt nie może zostać zmuszony, nie może być obowiązany do ich ujawnienia przez organy władzy publicznej. [3] Prawo ukraińskie w zakresie prawa do religii przejawia się w niektórych aspektach inaczej. Zacznę omawianie od podobieństw, jakie występują także na Ukrainie. Przede wszystkim każdy ma prawo do swobodnego wyboru światopoglądu i wyznania. Prawo to obejmuje możliwość wyznawania wybranej przez siebie religii, jak i nie wyznawania żadnej, uprawiania bez przeszkód kultu, obrzędów rytualnych, pojedynczo bądź grupowo, jak i prowadzenie działalności religijnej. W ukraińskiej Konstytucji stosowanie prawa do religii może być ograniczone przez ustawę tylko w interesie obrony porządku społecznego, moralności publicznej, obrony praw i wolności innych ludzi. Przechodząc dalej wskażę na znaczące różnice, jakie występują w Konstytucji Ukrainy w odróżnieniu od Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Cerkiew, jak i organizacje religijne są całkowicie oddzielone od państwa, a szkoła od cerkwi. Żadna religia nie może być uznawana za państwową lub obowiązującą. W Polsce przyjęło się, że jesteśmy narodem chrześcijańskim, na Ukrainie religia może być jedynie jako przedmiot fakultatywny i nie jest przynależna do żadnego z wyznań. Z powodu swoich przekonań religijnych nikt nie może zostać zwolniony z obowiązków wobec państwa, wykonywania postanowień ustawy. Jeżeli wykonywanie służby wojskowej jest sprzeczne z przekonaniami religijnymi, to wówczas obowiązek ten może być zamieniony na służbę alternatywną, tak zwaną niewojskową. [4] W Polsce nie ma ograniczeń co do wyznawania swojej religii. Jeżeli nie jest to zgodne z

wyznaną wiarą, to obywatele nie są zmuszani do realizowania zadań i poleceń wbrew swojemu sumieniu.

Innym z ważnych praw zamieszczonym w obu Konstytucjach jest prawo do nauki. Konstytucja Rzeczypospolitej gwarantuje prawo do nauki, zastrzegając jednocześnie, iż do 18 roku życia jest ona obowiązkowa. Nauka jest bezpłatna, lecz ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością. Każdy obywatel ma powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu ustawa określa różne środki, świadczenia, systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Ważnym aspektem jest to, że rodzice mają prawo wyboru miejsca w jakim ich dziecko będzie się uczyło, czy to będzie szkoła publiczna czy prywatna. Obywatele, jak i instytucje wyznaniowe również mają prawo do zakładania placówek poczynając od szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych, jak i zakładów wychowawczych. [3] Przechodząc do Konstytucji Ukrainy, tak jak i w Polsce, każdemu przysługuje prawo do wykształcenia. Zmienia się to, do jakiego okresu w życiu, jest obowiązek nauki. Na Ukrainie powszechnym obowiązkiem szkolnym jest objęte wykształcenie średnie. Państwo dla swoich obywateli zapewnia bezpłatny dostęp i opiekę przedszkolną, ogólne wykształcenie średnie, wykształcenie zawodowo-techniczne i wyższe w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania. Istnieje możliwość pobierania stypendiów, jak i ulg państwowych przez uczniów i studentów. Na Ukrainie jest możliwość bezpłatnego wyższego wykształcenia w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania, do których są przyjmowani na zasadzie konkursu, czego w Polsce nie ma. Konstytucja Ukrainy zwraca również na osoby, które są innej narodowości. Obywatelom należącym do mniejszości narodowych gwarantuje się – zgodnie z ustawą – prawo do nauki w języku ojczystym lub nauki języka ojczystego w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania albo w ośrodkach kultury narodowej. Ustanawiając to prawo w Konstytucji, podkreśla się, jak ważne są również inne narody, których nie można dyskryminować, a wręcz należy dać im wolną przestrzeń do tak ważnego aspektu w życiu człowieka, jaką jest nauka.

Praw obywatelskich w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Konstytucji Ukrainy jest oczywiście znacznie więcej. Omówiłam te z nich, które potrzebowały czasu by znaleźć prawną ochronę ich przestrzegania. Prawo do życia w czasach nowożytnych jest wartością najwyższej chronioną, w czasach dawniejszych zabijanie często było czymś normalnym, w czasach wojennych zabijano, aby przeżyć. Prawo do religii nie dopuszcza do żadnej formy prześladowań na tym tle. Prawo do nauki, wykształcenia odzwierciedla się w fakcie, iż w wielu krajach ludzie nie mają możliwości nauki, istnieje wysoki

odsetek analfabetów. Prawo to jest cennym darem dla państw mających możliwość jego realizacji. Zarówno Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Konstytucja Ukrainy odnoszą się do najważniejszych, najbardziej istotnych współcześnie praw. Różnice w ich postrzeganiu przez oba państwa wynikają z ich ustrojów i realiów codzienności, jakie w nich panują. Pomimo tego jednak obie Konstytucje postanowiły te właśnie prawa uregulować.

Bibliografia

1. Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, *Prawa i wolności obywatelskie po 1918r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, grudzień 2011.
2. Benjamin Constant, *O wolności starożytnych i nowożytnych*, przeł. Z. Kosno, „Arka” 1992, nr 42 (listopad-grudzień).
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
4. Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r. (Dz.Ust. RN Ukrainy 1996, No 30, poz. 141).

СЕКЦІЯ 3

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ДВОСТОРОННЬОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ СПІВПРАЦІ ТА В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Жоу Янджі

*аспірантка історичного факультету
Тенопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

СПІВПРАЦЯ КИТАЮ ТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРОЕКТУ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ»

Обмін між Китаєм та Україною в історії.

Згідно з історичними джерелами співпраця між Китаєм та Україною тривала з давніх-давен. Країни підтримували дружні зв'язки упродовж світової історії. У ХХ столітті в Китай вторглися вороги. Україна була радянським пілотом і брала участь у протистоянні Китаю Японії. Згодом китайський уряд встановив пам'ятник героям в знак шани і вдячності за допомогу. Це свідчить про відсутність в історії конфлікту чи ненависті між Китаєм та Україною. У 50-х роках минулого століття багато молодих китайців поїхали в Україну вчитися та жити. Відтоді співпраця між Китаєм та Україною заклала міцну основу. Сьогодні, з часу проголошення незалежності України, вона значно активізується.

Деякі проекти Китаю та України в рамках ініціативи «Один пояс – один шлях».

Ініціативу «Один пояс – один шлях» започаткував президент Китаю Сі Цзіньпін у вересні–жовтні 2013 року. Як європейська країна, Україна є однією з перших держав, що відповіла та підтримала її. 2014 та 2015 роки були важкими для української економіки. Багато китайських компаній в Україні не покинули Україну. Вони вирішили об'єднати людей та компанії двох держав, сприяючи спільному розвитку та дружньому обміну між народами. У 2015 році Міністерство економіки та торгівлі України й Міністерство торгівлі Китаю підписали угоду про співпрацю щодо «Економічного поясу Шовкового шляху». Сторони створили інвестиційну

робочу групу відразу після підписання угоди про співробітництво. Хоча китайські компанії стикаються з економічними труднощами в Україні, їх наполегливість також поглибила дружбу, культуру та економіку між країнами. Економіка України має широкі можливості для розвитку, і китайські компанії мають повну довіру до економічного ринку України. Китай та Україна співпрацюють у багатьох сферах... Сторони досягли хороших результатів у співробітництві у сільському господарстві, інфраструктурі, аерокосмічній галузі, освіті та інших галузях. У травні 2017 р. Китай та Україна знову підписали план реалізації «Один пояс – один шлях» та «План інвестиційного співробітництва аграрно-промислового консорціуму». З побудовою та розвитком ініціативи «Один пояс – один шлях» в Китаї та Україні багато китайських компаній поїхали в Україну для вивчення ринків та можливостей для бізнесу. У майбутньому економічний обмін між Китаєм та Україною буде продовжувати поглиблюватися.

Співпраця між Китаєм та Україною у сільському господарстві.

Як відомо, населення Китаю становить 1,4 млрд, що означає його найбільш густонаселеною країною у світі. Тому китайці мають великий попит на продукти харчування. Україна відома хорошими земельними ресурсами, а китайці називають чорнозем дорогоцінним ґрунтом для фермерів. З метою посилення сільськогосподарського економічного та торгового співробітництва між двома країнами та реалізації спільних інтересів за допомогою різних проектів, Україна має можливість експортувати сільськогосподарську продукцію до Китаю. Після приєднання України до проекту «Один пояс – один шлях» також імпортовано велику кількість сільськогосподарської продукції з Китаю. Україна має високоякісні сільськогосподарські продукти без ГМО, й Китай придбав велику їх кількість. У 2015 році китайська компанія Jiusan Grain and Oil Industry Group Co., Ltd. співпрацювала з деякими пов'язаними компаніями в Україні. На цей час співробітничать понад 10 китайських та українських компаній. У 2020 році Китай імпортує з України 300 млн тон соєвої олії. На цю соєву олію припадає 30% імпорту Китаю з України. У 2020 році відзначалася 28-а річниця встановлення дипломатичних відносин між Китаєм та Україною. Нині експорт України до Китаю зріс на 70%. На українську кукурудзу припадає 90% попиту на китайському ринку. Очевидно, що найбільшим постачальником кукурудзи в Китаї є Україна. У 2019 році Китай та Україна домовились посилити сільськогосподарську кооперацію та розширити сферу економічної взаємодії. Крім того, Китай та Україна досягли консенсусу щодо багатьох аспектів, таких як торгівля сільськогосподарською продукцією, інвестиції та вивчення досвіду. Український експорт сільськогосподарських товарів становив 40% від

загального – 1,955 млрд доларів США, що склало 8,7% від загального експорту сільськогосподарської продукції України. У тому ж 2019 році Китай став найбільшим покупцем в Україні сільськогосподарської продукції. Імпорт китайської сільськогосподарської продукції склав 923 млн доларів США. На частку США припадає приблизно 10% українського сільськогосподарського експорту. Після того, як Україна отримала величезну перевагу у спільній сільськогосподарській торгівлі з Китаєм, є сподівання повністю розвинути сільськогосподарський потенціал країни.

Співпраця в інших сферах.

З метою відновлення економіки Україна активно запрошує китайські компанії до України. Окрім великих сільськогосподарських інвестицій китайських компаній в Україну, також проведено масштабне інвестиційне співробітництво в інфраструктуру України, природний газ та різні інші проекти. Україна сподівається, що китайський ринок допоможе економічному відновленню.

З точки зору промислового співробітництва ініціатива України та Китаю «Один пояс–один шлях» об'єднана, щоб спробувати повернути Україну до індустріалізації. Через розпад Радянського Союзу Україні серйозно не вистачає продуктів легкої промисловості та продуктів харчування. Протягом періоду китайсько-українського торгового співробітництва Україна експортувала до Китаю сировину, добрива та сталь. Китай також продає в Україну різні побутові товари та текстиль. З часом, з розвитком та змінами суспільства, частка продукції легкої промисловості у двосторонньому торговому співробітництві почала зменшуватися. У нинішній китайсько-українській торгівлі основною продукцією, що займає ринок, є механічна та електрична продукція китайського виробництва. Ініціатива «Один пояс–один шлях» створила більше можливостей для співпраці між Україною та Китаєм у сферах інвестицій, торгівлі, інфраструктури та технологій.

Сила країни невіддільна від рівня освіти її жителів. Співпраця між Китаєм та Україною в галузі освіти розпочалася у 1950-х роках. Через незручності під час подорожей кількість китайських студентів, які хочуть навчатися в європейських країнах, обмежена. Для малозабезпечених сімей навчання за кордоном – дуже складний та клопіткий процес. У XXI ст. держава надає всебічну допомогу студентам, які навчаються за кордоном. Це також відкрило шлях для іноземних студентів. У рамках ініціативи «Один пояс – один шлях» освітня співпраця – це проект, який не можна ігнорувати. У галузі освітньої взаємодії Китай та Україна об'єднали багато університетів. Окрім приватних установ у Китаї, Китайський національний канал також повідомляє про загальну ситуацію

в українських університетах. Китайський уряд зняв спеціальний документальний фільм про співпрацю та розвиток «Один пояс—один шлях» за кордоном. Під час зйомок в Україні здійснювались культурні обміни та освітня співпраця. Трансляція документального фільму дозволила більшій кількості китайських студентів дізнатися про Україну та вибрати навчання в Україні. Китай також надає стипендії видатним українським студентам, які можуть навчатися в Китаї. Освітня співпраця між Китаєм та Україною орієнтована не лише на студентів, а й освітян. Обидві сторони запрошують до спілкування і викладання чудових та досвідчених викладачів. Обмін і співпраця між різними культурами сприяють подальшому розвитку країн.

Китай та Україна спільно досягають прогресу у співпраці «Один пояс – один шлях».

Спільний розвиток – це концепція «Один пояс – один шлях», а взаємовигідна співпраця – мета. Для Китаю – забезпечити власні інтереси, реалізуючи цю ініціативу. Це допоможе всім країнам-члена.

«Один пояс – один шлях» шукати спільні інтереси. Економіка є наріжним каменем національного розвитку. Лише коли люди мають високий добробут країна може розвиватися в довгостроковій перспективі. Китайсько-українське співробітництво втілює дух взаємодопомоги. Співпраця – це також своєрідне партнерство, розуміння різних культур, економічна інтеграція та взаємна довіра до політики один одного. Ми розподіляємо обов'язки, й обидві сторони виграють одна від одної. Міждержавна співпраця і надалі розвиватиметься до вимог та запитів сьогодення.

Список використаних джерел

1. 纪录片《一带一路》.
2. 纪录片《一带一路》系列节目《远方的家》.
3. 梁雪秋. «一带一路»背景下黑龙江省与乌克兰农业合作研究.商业经济. 2019.05.30.F740. 18.21.
4. 张弘.“一带一路”在乌克兰有了落实路线图.瞭望.2018.(3). X75.TQ1.54.55.
5. 袁帅. 乌克兰搭上»一带一路»的快车.小康·财智.2018.08.23.58.60.
6. Україна-Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи. Київ, 2018, 392 с.

Знак В.М.

*аспірант кафедри всесвітньої
історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

УКРАЇНА – НАТО: ОСНОВНІ ЕТАПИ І ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ

Для України співпраця з НАТО є історичною необхідністю, а кількість спільних військових навчань та кількість сумісних із натівськими стандартами реформ з боку Української держави, означають не лише покращення якості цих відносин у майбутньому, вони ще й узаконюють та легітимізують дійсний прозахідний політичний вектор для нашої держави. Це історична закономірність, яку ми не можемо оминати.

Варто зауважити, що історичні етапи співпраці, Україна - НАТО, походять від найпростіших форм до поглибленої євроатлантичної інтеграції [1, с. 129]. Це певні тенденції, які об'єднують країни Західної Європи, і до яких добровільно долучилася наша держава після здобуття незалежності. Зауважимо, що в той період деякі західні історики охарактеризували ці тенденції: "Заходом, що розростається до світового розміру". Проте, прагнення України до НАТО почалося з розділення світу на два вектори, на два моральних табори, чим він був і раніше, оскільки "імперією зла" називали Радянський Союз, а після його розвалу ворогів Заходу називають загальним визначенням, терористами, а це має своє відповідне відображення в документах та статутах Північноатлантичного альянсу, які багато приділяють миротворчим операціям та проблемам світового тероризму. Отже, для нашої країни ці етапи були такими:

- перший етап, 1991 - 1997 рр. – полягав у розбудові нормативно-правових та інституційних осередків, а також у визначенні теоретико-концептуальних основ державної політики в цілому [1; 2], характеризувався також і тим, що в українській владі та суспільства на певний час посилювалось бажання дистанціюватися від Москви, влада була переконаною, що вливаючись у наступний Союз з Росією на чолі з Єльциним, Україна в жодному разі не здобуде міжнародного впливу, не сподівались і на відродження свого впливу в Москві як за колишніх часів;

- другий етап, 1998 - 2000 рр. – продовження політичного діалогу обох сторін, пошук нових форм та шляхів співпраці України з НАТО [1, с. 129; 2, с. 182]. Здійснення візитів та проведення консультацій щодо програмних завдань зовнішньої політики України тут також відігравали

свою роль, а на початковому етапі вони призвели до підписання "Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО" 1997 р., проте сама Хартія не була визначеною абсолютною стратегією, чи спеціальним міжнародним документом що відноситься до принципу регіональності, а виступала радше методикою роботи організації із колишніми соціалістичними державами. А у той самий час сам Альянс переживав трансформацію на тлі загострення югославського конфлікту, НАТО був під міжнародним тиском "спробувати себе у діях" [4]. Це призвело до складання Альянсом оновленої Стратегічної концепції із посиленою увагою до тероризму, а для України участь у масштабних миротворчих операціях з її вагомим внеском для врегулювання міжнародних конфліктів, та остаточне прийняття концепції Північноатлантичного альянсу про боротьбу з тероризмом;

- третій етап, 2001 - 2004 рр. – змінна інтенсивність політичних контактів та динаміка партнерства між Україною та Альянсом (1; 2). Співробітництво України з НАТО було розширене підписанням договорів після Хартії 1997 р., їхньою метою було зміцнити пронатовський курс України, поглибити зв'язки виконавчої влади з відповідними структурами Північноатлантичного альянсу, та вивести нашу державу на наступний етап співпраці [3]. У рамках боротьби з міжнародним тероризмом Україна закріпила свій внесок, надавши в 2001 р. членам НАТО свій повітряний простір для здійснення військового маневру в рамках спільних військових навчань. Але водночас сама Україна мала власне волевиявлення, влада не бажала втягуватися у суперечності між наддержавами, чим саме вважала Альянс, та прагнула якнайдалі відтягувати питання щодо своєї приналежності до військових блоків. Хоча під час російсько-українського конфлікту навколо о. Тузла наша держава дала відсіч, але недавній вплив з Росії таки проявився до середини 2004 р., коли поступ до НАТО було згорнуто [1];

- четвертий етап, 2004 - 2009 рр. - постреволуційні відносини України з НАТО після помаранчевої революції перестали набувати очевидної послідовності. Роль партій в українському політичному вимірі значно зросла, бо їх ставало дедалі більше, а на саміті в Стамбулі в 2004 р. Україна мала найкращий шанс отримати План дій членства НАТО [5], але партнери, що спостерігали українські вибори затягували, аргументуючи про доцільність проведення демократичних виборів в нашій державі. Сам Північноатлантичний альянс під час цього періоду активно не шукав нових членів, але запровадив політику "відкритих дверей";

- п'ятий етап, 2010 - 2019 рр. – послаблення україно-натівських відносин за президенства В. Януковича, та поживавлення за часів П.

Порошенка [1]. Це період, коли динамічні умови ХХІ століття протиставили нові виклики для НАТО та України, світ у якому умовні, але не оголошені війни, що дестабілізують цілі регіони та загроза краху державної влади актуалізувалися та торкнулися нашої держави більше, ніж це було за весь час її незалежності. Північноатлантичний альянс також удосконалює свою політику, відтепер вона має напрямок "від безпеки країн, до безпеки людей, до безпеки особистості". А курс на НАТО в 2019 р. закріплюється в Конституції України;

- шостий етап, 2019 - 2021 рр. – характеризується тим, що перед політикою української нації знову відчиняються декілька дверей для її розвитку, а досвід інших держав та її власний чітко вказує на те, що навіть якщо перед державою лежать декілька шляхів, сама нація або цілісне громадянське суспільство не повинні розділятися, а зберігати свою однаковість. Після чергових виборів в 2019 р. така непевна однаковість минулих років знову під загрозою. Політичний інстинкт народу за кризових умов набуває характеру автоматизму, що задля власного збереження скеровує національну політику, але часто це може відбуватися в протилежні напрями. В 2019 р. Україну відвідала Північноатлантична рада НАТО, найважливіший орган ухвалення політичних рішень організації, і українська газета висвітлила цю подію як символічну на тлі дискусій в самій державі, оскільки формат співробітництва України з НАТО зазнавав змін. Представники організації наголосили, що нашій державі немає необхідності подавати якісь додаткові заяви, а ті що подані на отримання ПДЧ досі чинні [6].

Держави-члени Північноатлантичного альянсу відстоюють свою прихильність до західних цінностей та гарантують дотримання Статуту, саме тому для організації важливо щоби і Україна могла гарантувати свій вибір. Але є певні особливості такої співпраці у живій політичній дійсності, бо це дві сторони, які важко примирити між собою. Перш за все, трансатлантичний союз є не тільки архітектором НАТО, але і його головним геополітичним театром, колискою і серцем його історії, особливо це стосується Західної Європи. Партійні системи та політичні виміри тих країн більш відкриті та публічні, тому те що ми називаємо західними цінностями проникають у громадську думку не як нав'язування, але як універсальний метод до благополуччя в їхніх державах; це не дає змоги кожному новообраному урядові тих країн робити ідею необхідності союзу своєю політичною програмою або інструментом абсолютного панування. Україна у складі Східної Європи і її політичні установи дещо різняться, тут за звичкою одразу ж після розвалу СРСР кожна політична сила шукає саме такий інструмент абсолютного панування, і якщо ці

українські політичні сили будуть доводити про історичну необхідність в НАТО, то лише у цьому ключі, з метою переобрання. Це історична закономірність, але всі шляхи для розвитку нашої держави відкриті, український народ уже неодноразово доводив свою підтримку владі, якщо вона піде шляхом розвитку та благополуччя.

Список використаних джерел

1. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект. Український історичний журнал. 2020. №1. С. 127-142
2. Alexiyevets L., Alexiyevets M. Ukraine – the NATO: mutual relations and partnerships main states. Skhidnoievpropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin], 14. 2020. 175-189.
3. Знак В. Свобода і рівність України в НАТО // Україна–Європа–Світ = Ukraine–Europe–World : міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 24. С. 118–133.
4. Знак В. Пріоритети співпраці України з НАТО 1991–2019 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Сер. Історія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 2. С. 89–96.
5. Марчук Є. К. На шляху до НАТО. Київ — Париж — Дакар, 2016. 608 с.
6. День, 2019. – Газета «День» № 200-201, п'ятниця-субота 1-2 листопада 2019. С. 4

Куценко К.Д.

*аспірант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл.
проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ СУДУ

Правові засади діяльності апарату суду – це основа, яка визначає та регламентує процес виникнення, становлення й розвитку діяльності інституту судової влади. Задля ефективної діяльності апарату суду потрібно забезпечити якісне правове регулювання, чільне місце в якому об'єктивно належить адміністративно-правовому.

Важливе місце у державному механізмі судової системи України становить формування цілісної нормативно-правової бази організації та функціонування, а також закладення необхідних механізмів реалізації судової влади й правових гарантій здійснення правосуддя судами в Україні [1, с. 59]. Однак в системі правового регулювання діяльності із забезпечення роботи судів існує значна кількість прогалин і недоліків, що перешкоджають ефективній організації функціонування органів правосуддя.

Як відомо, сукупність правових актів, що забезпечують регулювання суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються за їх участю є правовими основами діяльності судів [2, с. 17]. Система нормативних актів регламентує й регулює відносини, що виникають між суб'єктами (зокрема, у сфері діяльності апарату суду), а також вимагає відповідного правового впливу з метою їх організаційного впорядкування та досягнення працівниками апарату суду поставлених завдань.

Серед основних джерел адміністративного права у сфері регулювання діяльності судової гілки влади виділяють Конституцію України та Закон України «Про судоустрій та статус суддів». Вказані законодавчі акти були прийняті з метою упорядкування правового змісту та надання йому властивостей владно-державного характеру. Так, відповідно до положень Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3]. Водночас в Основному Законі визначено, що здійснення правосуддя в Україні належить виключно до компетенції судів.

Адміністративно-правове регулювання судової влади та здійснення правосуддя в державі, що функціонує на засадах верховенства права і забезпечує кожному право на справедливий суд, здійснюється на підставі та з урахуванням положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Вказаний нормативно-правовий акт визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, регламентує функціонування апарату суду, служби організаційного забезпечення роботи й охорони суду, а також регулює інші питання судоустрою і статусу суддів [4].

Слід зазначити, що правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу», який визначає посади керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів, керівників апаратів апеляційних та місцевих судів, керівників структурних підрозділів апаратів судів, що належать до категорій посад державної служби; регламентує особливості проходження державної служби в окремих державних органах; встановлює

загальні права та обов'язки керівника апарату суду як державного службовця; регулює порядок прийняття на роботу і звільнення державних службовців; закріплює особливості проходження ними державної служби [5].

До законодавчих актів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади, належать закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про доступ до судових рішень», «Про запобігання корупції», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації» тощо.

У системі джерел адміністративно-правового регулювання діяльності апарату суду чільне місце належить підзаконним нормативно-правовим актам. Зокрема, особливу роль у формуванні правових засад діяльності апарату суду мають укази Президента України «Про заходи щодо забезпечення належних умов діяльності судів», «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» та інші. Водночас важливе значення мають постанови Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні», «Про структуру і штатну чисельність апарату Верховного Суду України» тощо. Не менш значуща роль відводиться постановам Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень», «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» та іншим, а також правовим актам органів судової влади щодо роз'яснення питань застосування норм права, аналізу та узагальнення судової практики.

Вивченню Типового положення про апарат суду, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України, потрібно приділити належну увагу під час дослідження правових засад діяльності апарату суду. У цьому положенні окреслено основні функції апарату суду, визначено повноваження та особливості діяльності керівника апарату суду, закріплено повноваження й особливості діяльності керівників структурних підрозділів та інших працівників апарату суду [6].

Із метою поліпшення організації діяльності місцевих загальних судів та забезпечення єдності у визначенні посадових обов'язків працівників апарату місцевого загального суду наказом Державної судової адміністрації України затверджено Типові посадові інструкції працівників апарату суду [7].

Відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про доступ до публічної інформації» та інших нормативних актів розроблено Положення про автоматизовану систему документообігу суду, яке затверджене рішенням Ради суддів України, Інструкцію про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), що затверджена наказом Державної судової адміністрації України; Інструкцію про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду, затверджену наказом Державної судової адміністрації України.

Принагідно зауважимо, що значущість і місце апарату суду в процесі здійснення судочинства детально закріплено на міжнародному (зокрема, європейському) рівнях. При вивченні цього питання важливими є такі міжнародні нормативно-правові акти: Загальна Декларація прав людини (1948 р.), Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Основні принципи незалежності судових органів (1985 р.), Європейська хартія «Про статус суддів» (1998 р.), Рекомендація № (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо незалежності, дієвості та ролі суддів (1994 р.), Бангалорські принципи поведінки суддів (2006 р.) та інші. Вказані міжнародні акти містять численні норми, що визначають роль суддів загалом та працівників апарату суду зокрема при вчиненні правосуддя.

Отже, вагомість місця адміністративно-правового регулювання в правових засадах діяльності апарату суду пояснюється як організаційним, так і управлінським спрямуванням. Проаналізувавши значну кількість нормативно-правових актів, зауважимо, що саме адміністративно-правове регулювання у сфері діяльності судової гілки влади здійснюється усіма видами джерел адміністративного права – Конституцією, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, (насамперед органів суддівського самоврядування), джерелами міжнародного права у сфері правосуддя, рішеннями Конституційного суду України, Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів, рішеннями Європейського суду з прав людини та рішеннями інших міжнародних установ, які у своїй сукупності становлять правові засади діяльності апарату суду. Однак сьогодні існує нагальна потреба в чіткій і детальній регламентації всіх адміністративно-правових аспектів створення, організації, функціонування,

діяльності та взаємодії апарату суду, що, у подальшому, має стати перспективним напрямом наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2014. 400 с.
2. Бондар С. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.01.2021).
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 23.01.2021).
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 23.01.2021).
6. Про затвердження Типового положення про апарат суду: Наказ, Положення від 08.02.2019 № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#n14> (дата звернення: 23.01.2021).
7. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду: Наказ, Інструкція від 20.07.2005 № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text> (дата звернення: 23.01.2021).

Росінець С.С.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В ПРАВОВОМУ НАПРЯМКУ ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – це глобальна міжнародна організація, яка була заснована 24 жовтня 1945 на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою

діяльності організації є підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу.

Україна є однією з країн-засновниць ООН. З 1945 по 1991 рік вона брала участь в роботі ООН як УРСР, а з моменту проголошення незалежності – як Україна. Делегація України взяла активну участь у конференції в Сан-Франциско, зробивши вагомий внесок у розробку Статуту ООН (зокрема, координувала процес підготовки Преамбули та Цілей і Принципів Статуту ООН). На даний час, ООН в Україні співпрацює з урядом і народом України з метою розбудови культури гідності, завдяки розумінню та повазі до прав людини, для забезпечення миру та перетворень в Україні [4, с.52].

Україна є активним учасником діяльності органів системи ООН у сфері прав людини, стороною всіх основних документів ООН з прав людини, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Факультативні протоколи до них та Міжнародну конвенцію з ліквідації всіх форм расової дискримінації [2, с.10].

На даний момент в Україні, триває російсько-український збройний конфлікт. Він розпочався після розповсюдження російських загонів, які вторглися в квітні 2014 року на територію українського Донбасу після захоплення Російської Федерації Криму, серії проросійських вступів в Україну та проголошення «державних суверенітетів» ОРЛО. Даний конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. У зв'язку з даними подіями, участь України в правовому напрямку діяльності ООН була значно збільшена.

З березня 2014 р. в Україні на запрошення нашої держави діє Моніторингова місія ООН у галузі прав людини, що фіксує правозахисні наслідки російської агресії.

Попри триваючу агресію з боку РФ, Україна приділяє особливу увагу діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Основним пріоритетом роботи України у Раді Безпеки ООН у 2016-2017 рр. стало належне інформування членів Ради та міжнародного співтовариства про будь-які намагання російської сторони загострити ситуацію в тимчасово окупованому Криму та на Сході України. З початку російської агресії відбулося понад сорок засідань РБ ООН на цю тему, які переконливо засвідчили ізоляцію Росії в ООН з українського питання [1, с.1].

Попри те, що вже відбулося понад сорок відповідних засідань РБ ООН у зв'язку з російсько-українським конфліктом, наявність права

«вето» у РФ виявилось визначальним фактором у неспроможності Ради схвалити субстантивні рішення, які могли б сприяти припиненню російської агресії проти України. РБ ООН змогла прийняти лише два рішення: резолюцію 2166 від 21 липня 2014 р. із засудженням збиття літака малайзійських авіаліній MH-17 та резолюцію 2202 від 17 лютого 2015 р. на підтримку «Комплексу заходів з імплементації Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р.».

Через позицію Росії також залишається невирішеним питання розгортання на звернення України операції ООН з підтримання миру на сході України.

Таким чином, очевидно є потреба проведення глибокої реформи РБ ООН, одним з елементів якої має бути перегляд існуючого інституту права «вето» постійних членів Ради.

Україна розглядає реформу РБ ООН як питання виняткового міжнародного значення, як основний елемент успіху реформи ООН в цілому. Україна відкрита для обговорення всіх прогресивних варіантів і нових підходів до реформи.

Україна виступає за поступову ліквідацію інституту права «вето» та, відповідно, підтримує Кодекс поведінки щодо дій Ради Безпеки ООН в питаннях геноциду, злочинів проти людяності та військових злочинів, розроблений за ініціативою групи держав «АСТ» (Accountability, Coherence and Transparency), та є підписантом Політичної заяви стосовно обмеження застосування вето у випадках масових важких злочинів, (Political statement on the suspension of the veto in case of mass atrocities), яка було підготовлена Францією та Мексикою [2, с.7].

В рамках міжурядових переговорів з реформування РБ ООН українська делегація послідовно просуває ідею про необхідність обмеження права «вето» для постійних членів РБ ООН, які є стороною конфлікту, під час розгляду Радою відповідних ситуацій.

В сучасній міжнародно-правовій доктрині не викликає сумнівів основоположне значення Статуту ООН для нормативно-правового закріплення обов'язку поважати і захищати права людини. Враховуючи дану ситуацію на сході України дана концепція є дуже важливою для захисту прав цивільного населення на території збройного конфлікту[3,с.15].

Концепція захисту прав людини в Статуті ООН включає найширші повноваження організації, які можуть бути реалізовані органами ООН. Ця концепція є динамічною, що означає широкі повноваження ООН та її органів щодо застосування положень Статуту ООН у галузі прав людини. Саме наявність таких норм у Статуті ООН створила правове підґрунтя

для прийняття Загальної декларації прав людини, укладення під егідою ООН основоположних міжнародних договорів про права людини, створення Комісії ООН із прав людини та інших органів такого рівня. Саме статутні норми ООН створюють необхідне найбільш загальне міжнародно-правове підґрунтя для діяльності органів ООН із прав людини. Формування статутних зобов'язань дотримання прав людини очевидно пов'язане з визначенням головними статутними органами ООН переліку таких прав або з формуванням загальної звичаєвої норми міжнародного права, якою визнається відповідне право.

Безсумнівно, багато зроблено для організації та гуманізації воєнних конфліктів, але ще більше потрібно зробити. Події в Україні привернули увагу міжнародної спільноти до того, які проблеми на даний момент є актуальними в процесі ведення воєнних конфліктів, які вади в міжнародному законодавстві потрібно виправити задля захисту цивільного населення в умовах воєнних конфліктів, та які правки потрібно внести в міжнародне законодавство для недопущення повторення цих подій в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Діяльність в рамках ООН. Постійне представництво України при ООН. – 2020. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/activities-in-un/>.
2. Реалізація міжнародної правосуб'єктності України шляхом участі в діяльності міжнародних організацій : дис. канд. юр. наук : 12.00.11. Київ, 2005. 13 с.
3. Роль ЄС у врегулюванні війни на сході України. Політико-економічний вимір. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2017. С. 35.
4. Міжнародний захист прав людини та права біженців : [навч. посібник]. Київ: Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, 2002. 160 с.

Сергєєва А.О.
*аспірантка кафедри
історії світового українства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УКРАЇНА В МОНДІАЛЬНОМУ СВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ГУАМ (1997-2021рр.)

Інституціональна історія міжнародних і регіональних організацій у новому поліцентричному світі ХХІ століття набуває особливої актуальності [1, с. 26-29]. У контексті трансформації та еволюції мондіального світу посилюється й інтерес до історії тих організацій, до складу яких входить Україна, так зокрема – ГУАМ (Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ).

Україна зустріла кінець ХХ – початок ХХІ століття новою незалежною державою, однак умови в яких необхідно було вже самій приймати зважені, життєвоважливі рішення без достатнього інституціонального та іншого досвіду за плечима, були також новими. Пошуки альтернативних шляхів та інструментів забезпечення національних інтересів України актуалізувалися в особливих міжнародно-політичних умовах [2].

Одним з прикладів подібних шляхів є Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, яка, незважаючи на тривалий період інституціоналізації з його завершенням у 2006 році, залишається ще нерозіграною картою. У глобальному аспекті, неможливо не згадати теорію Гартленда з Маккіндеровим «Хто контролює Східну Європу, той керує Гартлендом, хто контролює Гартленд, той керує Світовим островом, хто контролює Світовий острів, той керує Світом» [3, с. 150]. Іншими словами – у стабільності регіону зацікавлені всі (чи майже всі).

Однак, варто відзначити, що за сучасних умов, коли зобов'язання про гарантії безпеки [4] взяті на себе згідно із Будапештським меморандумом були не тільки не виконані, а й порушені однією зі сторін, не варто переоцінювати можливості цього аспекту співробітництва. Принаймні, у контексті оборонного співробітництва перспективи у 2021 році не видаються обнадійливими.

Розглядаючи безпекове співробітництво в контексті боротьби з організованою злочинністю, забезпечення енерго- та кібербезпеки, боротьби з тероризмом, обігом наркотиків, протидії торгівлі людьми та незаконній міграції і т.д., варто відмітити, що з більшості питань в рамках ГУАМ створені робочі групи, а програми головування Азербайджану за

2016 рік [5], Грузії за 2017 [6] рік та Молдови за 2018 [7] чітко прописують пріоритетність вищезгаданих питань. Інша справа з Україною, пріоритети діяльності якої (на офіційному інтернет ресурсі ОДЕР-ГУАМ сама програма відсутня), серед іншого, фокусуються на створенні зони вільної торгівлі (ЗВТ), посилення двостороннього співробітництва з не-членами організації та реформа робочих механізмів ГУАМ [8]. Окремо підкреслюється важливість політичного співробітництва задля забезпечення суверенітету та територіальної цілісності, а також протидії агресії, окупації та анексії. Однак, зважаючи на вище дану оцінку можливого безпекового (оборонного) співробітництву, нажаль, навряд чи можна вважати цей напрямок співробітництва операційно можливим, а не декларативним. Інша справа з транскордонним співробітництвом, незаконним перетином кордонів, незаконним обігом зброї та наркотиків, особливо у зв'язку з не підконтрольністю всіх кордонів в Україні. Повноцінна активізація діяльності в безпековому форматі, зважаючи на внутрішні обставини держав-членів, як і в інших напрямках, вбачається можливою за рахунок включення до процесів третіх сторін, таких як ЄС, США, Японія, Канада та Туреччина.

Стосовно економічної складової співробітництва в рамках ГУАМ, варто знову згадати про відмінність політико-економічних інтересів, а також рівнів та специфік економічного розвитку країн-членів. Не зважаючи на існування ЗВТ з 2002 року (фактично на папері), вона не дала відчутних результатів з низки причин. Це і галузева специфіка розвитку національних економік, і різний рівень економічного розвитку, і розбіжності в гео економічних, часом і геополітичних пріоритетах. У той же час, сторони Угоди про створення ЗВТ не перестають наголошувати на необхідності її актуалізації, вбачаючи взаємовигоди в активізації економічного співробітництва. Вирішенню проблемних питань в організації багатосторонньої торгівлі в межах ГУАМ також сприяє підписання у 2017 році Протоколу між митними адміністраціями держав – членів ГУАМ про взаємне визнання окремих результатів митних процедур щодо товарів та транспортних засобів, які переміщуються через державні кордони країн-членів ГУАМ. Включення партнерів з поза меж ГУАМ до реалізації конкретних проектів економічного сенсу може також стати фактором економізації спільної діяльності у 2021 році.

Окрема увага приділяється співробітництву по осі ТРАСЕКА-ГУАМ. Україна, як і інші члени ГУАМ, є учасником Транспортного коридору Європа-Кавказ-Азія, мультимодальної транспортної мережі, що з'єднує Азію з Європою через Кавказ і Україну/Молдову. Згідно зі Стратегією розвитку галузевого співробітництва ГУАМ, основною метою

співробітництва України та ГУАМ в енергетичній сфері є розробка пропозицій з оптимізації використання та розвитку існуючих нафто-, газотранспортних маршрутів, визначення перспективних маршрутів поставки енергоресурсів, пошук шляхів зменшення залежності держав від імпорту енергоресурсів. Енергетичне співробітництво в рамках ГУАМ, окрім участі в газотранспортних проектах, полягає в участі у відновленні малої та середньої гідроенергетики, високовольтних ЛЕП держав-членів ГУАМ та постачанні енергетичного обладнання. Особливий інтерес енергетичного співробітництва характерний для Азербайджану, що має спільні двосторонні енергетичні та транспортні проекти з Грузією. У той же час, Україна, свого часу, також планувала приєднатися до них в частині залізничного транспортного коридору «Україна-Китай».

Оцінюючи мало виражену активність ОДЕР-ГУАМ, можна сказати, що це, певною мірою, зумовлено не стільки не зацікавленістю у роботі по погодженим напрямом, скільки відсутністю політичної волі, зокрема України, як чи не найпотужнішої держави угруповання, яка могла б стати її рушійною силою. Гарним прикладом цього є Віртуальний торговельний вузол, який був запущений у грудні 2019 за часів головування України [9]. Метою його функціонування у 2020-2021 роках є створення умов для надання електронних послуг при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в межах ЗВТ і транспортного коридору, однак, при детальнішому його розгляді, стає очевидним, що відповідні секції ресурсу пустують, і лише, в секції України [10]. Безвідносно оцінки ефективності новоствореного е-хабу, жоден інструмент не стане застосовним без наявності відповідного доступу до цього інструменту [11].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто зазначити, що задля ефективної роботи по різних напрямом, у першу чергу, необхідна гармонізація інтересів, пошук точок дотику задля консолідації зусиль. Виходячи із назви організації – Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ, стає зрозумілим, що основною метою є реплікація західної моделі соціально-економічних відносин задля процвітання та сталого розвитку держави, шляхом реалізації ініціатив у різних дотичних сферах. І хоча, першочерговий інтерес при визначенні цих сфер членами ГУАМ може відрізнятись, основна мета, до якої діяльність в цих сферах веде, залишається незмінною.

Аналізуючи та оцінюючи інституціональне минуле (1997-2021pp.), стає зрозумілим, що далеко не всі спільні проекти (Projects) були реалізовані в рамках ГУАМ, однак, оскільки вони часто залишалися на етапі декларування намірів, їх варто розглядати радше як проектні пропозиції (Project Proposals). В цьому контексті стає зрозумілим, що ці

пропозиції можливо просто не були належним чином розроблені для залучення ресурсів зацікавлених сторін та переведу їх у практичну площину. Зважаючи на певну черговість етапів сплесків активності та періодів застою, закономірним та логічним є питання: на якому інституціональному етапі ГУАМ ми зараз перебуваємо і, у випадку періоду спаду, чи не буде він останнім. У той же час, ми переконані, що ГУАМ як інструмент субрегіонального співробітництва, який має як внутрішню так і зовнішню підтримку, ще не виконав своєї історичної інституціональної ролі.

Список використаних джерел

1. Ціватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26-29.
2. Газета «Сьогодні». URL: <https://www.segodnya.ua/politics/ukraina-ne-rojdet-v-odkb-199152.html> (дата входження: 09.03.2021).
3. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, p. 150
4. Будапештський меморандум. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/52241/Part/I-52241-0800000280401fbb.pdf> (дата входження: 10.03.2021).
5. Програма головування Азербайджану в ОДЕР-ГУАМ на 2016 рік. URL: <https://guam-organization.org/wp-content/uploads/2017/03/azerbaijan-chairmanship-2016.pdf> (дата входження: 06.03.2021).
6. Програма головування Грузії в ОДЕР-ГУАМ на 2017 рік. URL: <https://guam-organization.org/wp-content/uploads/2017/03/2017programme.pdf> (дата входження: 12.03.2021).
7. Програма головування Молдови в ОДЕР-ГУАМ на 2018 рік. URL: <https://guam-organization.org/wp-content/uploads/2018/02/Moldova-Chairmanship-Program-2018.pdf> (дата входження: 14.03.2021).
8. Пріоритети головування України в ГУАМ на 2019 рік. URL: <https://guam-organization.org/predsdatelstvo-ukrainy-2019> (дата входження: 01.03.2021).
9. Офіційний веб-сайт ОДЕР-ГУАМ. URL: <https://guam-organization.org/zapusk-virtualnogo-torgovogo-uzla-guam> (дата надходження: 11.03.2021).
10. Digital Trade Hub of GUAM. URL: <https://guamtrade.net> (дата входження: 09.03.2021).
11. Chekalenko L.D. *Foreign Policy of Ukraine: monograph / Based on the scientific concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific editor*

Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. G. Tsivatyi. Kyiv, 2016. 396p.

Madej Bartłomiej

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wydział Prawa i Administracji,

student 2 roku Prawa (Polska)

ROLA KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W ZWALCZANIU PRZESTĘPCZOŚCI PRZECIWKO ŚRODOWISKU NATURALNEMU

Celem artykułu jest przedstawienie charakterystyki niektórych organizacji pozarządowych (Non Government Organisation, NGO), które odgrywają rolę w edukacji ekologicznej społeczeństwa, a przez to w prewencji przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu. NGO są ważną częścią społeczeństwa obywatelskiego. Ich istnienie świadczy o aktywności i umiejętności samoorganizacji obywateli. Zrzeszenia te przyczyniają się także, do szczyrzenia paradygmatu sprawiedliwości ekologicznej. Teoria ta jest interpretowana różnie, jednak uogólniając na potrzeby artykułu przyjęto, że jest to postulat równego, niedyskryminacyjnego, dostępu do dóbr środowiska naturalnego oraz sprawiedliwy podział zasobów ziemi. [1, s. 20] W niniejszym artykule scharakteryzowano wybrane instytucje działające w Polsce, ale także na terenie Europy oraz całego świata, które mają wpływ na edukację ekologiczną społeczeństwa oraz na bezpośrednie zwalczanie przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu.

W polskim systemie prawnym funkcjonuje legalna definicja organizacji pozarządowych. Znajduje się ona w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W treści art. 3. ust. 2. definiuje się organizacje pozarządowe, jako: „Osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, (...) lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi niedziałające w celu osiągnięcia zysku” [2].

Wyraźne wyłączenie z tej definicji zawarte jest w ust. 4 wyżej wspomnianego przepisu, z zakres definicji nie obejmuje: partii politycznych,

europiejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne, europejskich fundacje politycznych. Kondensując tę rozbudowaną definicję można przyjąć, że organizacje te to podmioty prawa działające na rzecz określonego interesu i niedziałające w celu osiągnięcia zysku.

Karanie czynów przeciwko środowisku przewidują liczne konwencje międzynarodowe zajmujących się ochroną przyrody. Jako przykład można tu podać m.in.: Konwencję o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, zwaną konwencją CITES lub waszyngtońską [3]. Penalizacja przestępstw przeciwko środowisku naturalnemu w polskim systemie prawnym została przewidziana przede wszystkim w rozdziale XII kodeksu karnego [4]. Znajdują się tam stypizowane przestępstwa takie jak: m.in. zanieczyszczanie środowiska, nieprawidłowe postępowanie z odpadami. Sankcjonowanie czynów przeciwko środowisku przewidują też pozakodeksowe akty prawne, m.in. ustawa o odpadach [5], ustawa o ochronie przyrody [6]. Powyższe akty prawne, ich stosowanie oraz egzekwowanie kar, w nich zawartych stały się przedmiotem licznych badań prawnych i kryminologicznych, szczególnie w ostatnim czasie. Z wynikami owych prac można zapoznać się w licznych publikacjach prof. W. Pływaczewskiego i pracowników katedry Kryminologii i Kryminalistyki WPIA UWM w Olsztynie [7].

Już 300 lat temu ludzie dostrzegli potrzebę ochrony środowiska i zwracania uwagi opinii publicznej na sprawy z nią związane [8, s. 261]. W następnych dekadach ruch proekologiczny rósł w siłę, aby w obecnych czasach przyjąć znaczące rozmiary [9, s.86]. Dziś, praktycznie każdy może założyć stowarzyszenia lub fundacje, które zajmowałyby się ochroną przyrody i działały na jej rzecz. Jako, że NGO może utworzyć liczne grono podmiotów, nierzadko w tym gronie znajdują się ludzie, wręcz fanatycznie oddani swoim ideom. Organizacje pozarządowe często przyjmują niekonwencjonalne metody wpływania na ustawodawstwa państw lub decyzje konsorcjów, dlatego też w powszechnej opinii kojarzą się z walką z wielkimi koncernami międzynarodowymi lub władzami państw.

Walka ta nie przybiera jednak form konfliktu zbrojnego, zazwyczaj jest to bitwa o wpływy, na ustawodawstwa państw oraz tworzenie aktów prawa międzynarodowego [9, s. 89]. Znaczący wpływ na jego stanowienie mają NGO, ale też jednostki „hybrydowe”, które zrzeszają jednostki pozarządowe i rządowe. Jedną z nich jest Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody (IUCN). Powstała ona we francuskiej miejscowości Fontainebleau w 1948 roku, w ramach UNESCO. Jest to najstarsza i największa organizacja zajmująca się problematyką środowiska naturalnego. Obecnie jej siedziba znajduje się w

Gland (Szwajcaria). Zrzesza ona ponad 1600 organizacji i instytucji z ponad 160 krajów: państwa, agencje rządowe, duże i małe organizacje pozarządowe, instytucje naukowe i akademickie, a także stowarzyszenia przedsiębiorców. Organizacja pełni rolę dostawcy danych, analiz i ocen dotyczących ochrony przyrody oraz wdraża różne programy ochronne, mające na celu zapobieganie niszczeniu światowych zasobów przyrodniczych. Dodatkowo zajmuje się szeroko pojętą działalnością edukacyjną oraz naukową. Wspiera także inicjatywy krajowe, które wpływają na rozwiązywanie aktualnych problemów środowiska naturalnego. Misją IUCN jest również wspieranie podmiotów zajmujących się ochroną integralności i zachowania przyrody oraz eksploatacji zasobów naturalnych zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Ważną i powszechnie docenianą na świecie inicjatywą Unii jest publikacja „Czerwonych Ksiąg”, w których przedstawiane są cenne obszary oraz gatunki roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem [10]. Rola tej organizacji w zapobieganiu przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu sprowadza się do prewencji ogólnej. Poprzez dostarczane analizy zwraca uwagę rządzących na najważniejsze obszary ochrony. Wdrażając różne ochronne przyczynia się również do obejmowania ochroną coraz szerszych obszarów oraz większej ilości gatunków zagrożonych wyginięciem.

Kolejną organizacją pozarządową jest Światowy Fundusz na rzecz Przyrody (WWF). Jest to jedna z najpopularniejszych i najbardziej rozpoznawalnych fundacji na świecie. Powstała w 1961 roku, za sprawą dyrektora generalnego UNESCO Juliana Huxley'a. Jej siedziba mieści się w Morges (Szwajcaria). Organizacja jest finansowana ze źródeł prywatnych, posiada oddziały w ponad 90 krajach, zrzesza około 5 mln członków. Kieruje się takimi zasadami jak: niezależność, apolityczność, wielokulturowość, podejmowanie decyzji na podstawie zweryfikowanych badań naukowych, a także poszukiwanie dialogu ze społecznościami lokalnymi, zamieszkującymi cenne obszary przyrodnicze [8, s. 267]. Dlatego też głównym celem WWF jest powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego i edukacja społeczna, aby kiedyś ludzie żyli w harmonii z przyrodą. Fundusz wychodzi również z założenia, że: „myśląc globalnie trzeba działać lokalnie, aby uświadomić małym społecznościom oraz poszczególnym osobom ich wpływ na przyrodę” [11]. Jednym z głównych sukcesów WWF jest utworzenie, wspólnie z IUCN oraz UNEP Światowej Strategii w Zakresie Ochrony Przyrody. Stanowi ona obecnie punkt wyjścia do patrzenia na środowisko naturalne oraz jego ochronę, a także wykorzystywanie zasobów Ziemi. Należy zauważyć, że dokument ten został sygnowany przez Sekretarza Generalnego ONZ. Na początku lat 90. Fundusz odegrał znaczącą rolę w wprowadzeniu międzynarodowego moratorium na handel kością słoniową. Poprzez swoich

działacze zachęcali rząd Chin do współpracy z innymi NGO oraz rządami. Program TRAFFIC, który powstał dzięki współpracy WWF i IUCN zapewniał także wsparcie w monitorowaniu rynków kości słoniowej oraz pomoc w przystosowaniu organów ścigania specjalizujących się w zwalczaniu handlu kością słoniową. [12] Na terenie Polski WWF działa od lat 90., jednym z jego sukcesów w naszym kraju jest przyczynienie się do utworzenia Biebrzańskiego Parku Narodowego. WWF działa poprzez programy edukacyjne, przez co buduje świadomość ekologiczną społeczeństwa. Można śmiało stwierdzić, że większa wiedza o stanie przyrody oraz możliwościach jej ochrony wpływa na zapobieganie przestępczości skierowanej na ten przedmiot ochrony prawnej. Należy także zauważyć działania bezpośrednie przeciwko przestępczości, takie jak udział we wprowadzeniu wspomnianego moratorium.

Najbardziej rozpoznawalną, a jednocześnie kontrowersyjną organizacją pozarządową zajmującą się problematyką ochrony środowiska naturalnego jest Greenpeace. Została założona, jako fundacja, w 1971 r. w Vancouver (Kanada). Obecnie główna siedziba znajduje się w Amsterdamie (Holandia). Działa na terenie 55 krajów. Źródłem finansowania, w celu zachowania niezależności od firm i rządów jest ofiarność osób prywatnych i organizacji charytatywnych. Do zadań statutowych zalicza się: spowolnienie zmian klimatu, ochrona lasów, ochrona oceanów, powstrzymanie wielorybnictwa, sprzeciw wobec wykorzystywania energii atomowej i popieranie energii odnawialnej, sprzeciw wobec inżynierii genetycznej, eliminacja z użycia toksycznych związków chemicznych. Jak podaje sama organizacja: „jej misją jest wykorzystywanie pokojowych działań, by dążyć do zapewnienia przyszłości w której ludzie i środowisko będą bezpieczni” [13]. Jednak aktywiści Greenpeace nie zawsze działają za pomocą pokojowych środków. Działalność niektórych jej członków może być traktowana jako ekoterroryzm. Znane są protesty tej organizacji, w których wykorzystywano m.in: liczne wtargnięcia na teren platform wiertniczych, elektrowni (także polskiej w Bełchatowie). Organizacja wstąpiła się także poprzez zwalczanie wielorybnictwa. Aktywiści Greenpeace utrudniali połowy japońskiej flocie, m.in. poprzez nadawania komunikatów radiowych, ale także tworzenie kurtyn wodnych, które uniemożliwiały dostrzeżenie ssaków przez poławiających. [14]. Ekoterroryzm i jego zgodność z przepisami wykracza poza obszar niniejszego artykułu. Szerzej tym problemem zajmuje się dr hab. P. Chlebowicz z WPiA UWM w Olsztynie [15]. Greenpeace szeroko angażuje się także w promowanie sprawiedliwości ekologicznej, o której wspomniano na wstępie.

Bezpośredniemu przeciwdziałaniu przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu zajmuje się Agencja Badania Środowiska (EIA). Jej siedziby

znajdują się w Stanach Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii. Głównym zadaniem Agencji jest ochrona naturalnych zasobów Ziemi [16], a także współpraca z innymi organizacjami na całym świecie, nie tylko pozarządowymi: Interpolem, Światową Organizacją Celną. EIA często korzysta z niekonwencjonalnych metod, aby zwalczać przestępczość. Jej członkowie przenikają do grup przestępczych, w celu ich dekonspiracji. Często uświadamia ona też światową opinię publiczną o skali i sposobach działania przestępców przeciwko środowisku naturalnemu.

Ciekawym przykładem jest także działalność organizacji na szczeblu regionalnym. Można tu przywołać Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Jest to inicjatywa bezstronna, neutralna i obiektywna obejmująca swoim zasięgiem działania państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Jej głównym celem jest pomoc poszczególnym krajom w rozwiązywaniu problemów związanych z ochroną środowiska. Władze organizacji koordynują wymianę informacji oraz wspierają udział społeczności lokalnych. Do jej zadań należy także wspieranie instytucji wdrażających w życie prawo ochrony środowiska oraz przeprowadzanie szkoleń dla policjantów, prokuratorów oraz sędziów z zakresu prawa ochrony środowiska [8, s. 273].

Niewątpliwie trzeba docenić wpływ NGO działających na arenie międzynarodowej, jednak należy zwrócić także uwagę na zrzeszenia działające m.in. w Polsce. Pierwszą z nich jest Liga Ochrony Przyrody (LOP). To najstarsze stowarzyszenie na ziemiach polskich, działające od 1927 r., które zajmuje się ochroną przyrody. Działalność Ligii opiera się na organizacji: obozów przyrodniczych, wojewódzkich sejmików młodych działaczy LOP, młodzieżowych sesji popularnonaukowych, inwentaryzacji zieleni miejskiej, wycieczek przyrodniczo-krajoznawczych, konkursów. Gromadzi także informacje oraz występuje z wnioskami o objęcie cennych obiektów przyrodniczych ochroną prawną. Liga występuje także z postulatami do rządzących. Na tym polu jej sukcesami są m.in. utworzenie resortu ochrony środowiska, powołanie Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska, opracowanie przez rząd zasad polityki państwa zgodnej z wymogami ekologii, objęcie ochroną prawną obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych, tworzenie parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, użytków ekologicznych. Ponadto w latach 80. Liga uzyskała uprawnienie pozwalające na opiniowanie każdego aktu prawnego dotyczącego środowiska przed jego uchwaleniem przez ustawodawcę. Na końcu należy wspomnieć, że LOP jest także członkiem-założycielem Światowej Unii Ochrony Przyrody [17]. Liga poprzez swoją działalność edukacyjną w poszczególnych szkołach, ale także poprzez organizację

obozów letnich upowszechnia wiedzę o środowisku naturalnym. W działalności tego stowarzyszenia również można zauważyć rolę, prewencji przestępstw przeciwko środowisku naturalnemu. Należy też podkreślić, że w celach statutowych Ligii (§ 11) zostało wyszczególnione „współdziałanie w zakresie ujawniania i ścigania przestępstw oraz wykroczeń przeciwko środowisku przyrodniczemu” [18]

Kolejnym NGO działającym na terenie kraju jest Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra” (PTOP). Towarzystwo powstało w 1993 r. i jest koordynowane przez specjalistów nauk przyrodniczych. Jego celem jest konserwatorska ochrona przyrody oraz szeroko pojęta edukacja ekologiczna. Główne kierunki działalności PTO to: ochrona nietoperzy, program SUSEŁ, ochrona ptaków w miastach, ochrona walorów przyrodniczych Doliny Noteci, ochrona popielicy w Polsce Zachodniej. Towarzystwo prowadzi również działania prawne i lobbingowe oraz zajmuje się programami i konkursami edukacyjnymi. Opisywana organizacja przyczynia się zarówno do edukacji ekologicznej, jak też bezpośredniej ochrony przyrody, m.in. przez wspomniane programy. Należy w tym miejscu podkreślić działalność prawno-lobbingową, która bezpośrednio może wpływać na penalizację określonych czynów przeciwko środowisku. Przykładami takich działań jest np. opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących ochrony przyrody, wprowadzanie w życie tak zwanych: Dyrektywy Odpowiedzialnościowej i Ustawy Szkodowej [19].

Jak zostało wspomniane na początku artykułu, organizacje pozarządowe są ważną częścią społeczeństwa obywatelskiego, dlatego na koniec warto zwrócić uwagę na najwęższy zakres terytorialny, tzn. na inicjatywy lokalne. Jako przykład, posłużyć tu może stowarzyszenie „Przygarnij psiaka lub (i) kociaka”. Nie zwracając uwagi na poprawność logiczną nazwy, trzeba docenić jego działania na rzecz społeczności lokalnej w gminie Biskupiec (województwo warmińsko-mazurskie, powiat olsztyński). Organizacja została założona przez grupę młodzieży, która za główny cel postawiła sobie opiekę nad opuszczonymi zwierzętami oraz pomoc w znajdowaniu im miejsca schronienia, ale także edukację młodzieży w zakresie ochrony zwierząt. Znacząca działalność Stowarzyszenia doprowadziła do wybudowania przez władarzy miasta schronienia w miejscach, na terenie Biskupca, gdzie najczęściej przebywały opuszczone zwierzęta. Autor celowo wspomina o inicjatywie lokalnej, aby podkreślić rolę edukacyjną NGO, która może spełniać funkcję zapobiegawczą. Należy zwrócić uwagę, że działania edukacyjne warto podejmować nie tylko na poziomie organizacji zrzeszających setki osób, ale może przede wszystkim na terenie mniejszych miast i wsi.

Po zarysowaniu charakterystyki poszczególnych organizacji pozarządowych działających zarówno na szczeblu międzynarodowym, regionalnym, krajowym jak i lokalnym warto podsumować wpływ wyżej wymienionych zrzeszeń na walkę z przestępczością przeciwko środowisku naturalnemu. Nie wszystkie przywołane w tym artykule stowarzyszenia i fundacje mają w swoich celach statutowych zwalczanie przestępczości, przez co ich znaczenie dla przedmiotowej tematyki, na pierwszy rzut oka, może wydawać się marginalne. Jednak autor poprzez przedstawienie wspomnianych zrzeszeń, starał się szczególnie zaznaczyć ich rolę edukacyjną, zwiększającą świadomość społeczną w zakresie ochrony przyrody, która może wspomagać zapobieganie czynom zabronionym przeciwko środowisku. W tym kontekście trzeba wspomnieć o teorii kryminologicznej – zróżnicowanych powiązań, stworzonej przez E. Sutherlanda. W świetle tejże nikt nie rodzi się przestępcą, zachowania przestępczego można się wyuczyć w wyniku interakcji ze społeczeństwem. Skoro możemy wyuczyć się zachowań prowadzących do naruszenia prawa, tym bardziej możemy (a nawet powinniśmy) dbać o prawidłową edukację, aby takim zachowaniom zapobiegać [20].

Należy także wspomnieć o bezpośrednim wpływie na walkę z przestępczością przeciwko środowisku. Zgodnie z art. 44 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku [21] organizacje, w których celach statutowych znajdują się kwestie związane z ochroną środowiska oraz zgłoszą chęć udziału w określonym postępowaniu (administracyjnym), wymagającym udziału społeczeństwa, mogą w takim postępowaniu uczestniczyć na prawach strony. Podobne uprawnienie, dla całości organizacji społecznych ogólnie, znajduje się w art. 31 kodeksu postępowania administracyjnego [22]. Na podstawie tych dwóch przepisów widać, że organizacje pozarządowe mają szerokie spektrum działania, wyznaczone przez polskiego ustawodawcę. Mogą one brać w postępowaniach i zapobiegać przyszłym naruszeniom prawa przeciwko środowisku naturalnemu.

Od wielu lat nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie, wzrasta liczba organizacji pozarządowych [23]. Niewątpliwie świadczy to o rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także o wzroście świadomości obywateli w kwestii brania udziału w życiu społecznym. Świadczy to również, o często budzącej się chęci pomocy innym. Należy też zwrócić uwagę na przyrost organizacji skierowanych na ochronę środowiska naturalnego, co również świadczy o zwiększającej się świadomości ekologicznej, a także chęci zadbania o środowisko będące dobrem wspólnym. Niektóre z nich, aktywnie angażują się także w zwalczanie przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu. Jednak nie można zapomnieć o roli powszechnej edukacji o

środowisku, która może pełnić rolę profilaktyczną, może mieć także w przyszłości większy wpływ na zapobieganie temu typowi czynów zabronionych. Nie od dziś przecież wiadomo, że lepiej zapobiegać, niż leczyć.

Bibliografia

1. Ekhaton E., The Role of Non-Governmental Organisations in the Environmental Justice Paradigm, „Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law and Jurisprudence”, vol. 8 (2017), no. 2, p. 28-37. HeinOnline, dostęp 30.04.2020.
2. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2019 r., poz. 688 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r., poz. 1950 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz.U. z 2019 r., poz. 701 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r., poz. 55).
6. Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112 z późn. zm.).
7. Spis publikacji wydanych przez Katedrę Kryminologii i Polityki Kryminalnej na Wydziale Prawa i Administracji UWM w Olsztynie (obecnie Katedra Kryminologii i Kryminalistyki), http://www.uwm.edu.pl/kryminologia/?page_id=35, dostęp: 30.04.2020.
8. Pływaczewski W., Nielegalny rynek chronionych gatunków fauny i flory. Geneza i przeciwdziałanie, Szczytno 2016.
9. Pearson Z., Non-Governmental Organisations and International Law: Mapping New Mechanisms for Governance. Australian Year Book of International Law, 23, 2004, p. 73-104. HeinOnline; dostęp: 30.04.2020.
10. IUCN, <https://www.iucn.org/pl/pl/o-nas/iucn>, dostęp: 30.04.2020.
11. WWF, <https://www.wwf.pl/o-nas>, dostęp: 30.04.2020.
12. Moratorium na handel kością słoniową, <https://www.wwf.pl/aktualnosci/koniec-handlu-koscia-slioniowa>, dostęp: 30.04.2020.
13. Greenpeace, <https://www.greenpeace.org/poland/dowiedz-sie/o-nas/>, dostęp: 30.04.2020.
14. Zwalczenie wielorybnictwa, <https://www.greenpeace.org/usa/news/greenpeace-confronts-japanese>, dostęp: 30.04.2020.

15. Chlebowicz P., Kryminologiczne aspekty zjawiska ekoterroryzmu, [w:] Kotowska M., Pływaczewski W. (red.), Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych, Olsztyn 2011.
16. EIA, <https://eia-international.org/about-us/>, dostęp: 30.04.2020.
17. LOP, https://www.lop.org.pl/O_nas, dostęp: 30.04.2020.
18. Statut LOP, <https://www.lop.org.pl/lib/andiyw/statut-LOP-ii6e9dba.pdf>, dostęp: 30.04.2020.
19. PTOPI, <http://www.salamandra.org.pl/osalamandrze.html>, dostęp: 30.04.2020.
20. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., Kryminologia, Gdańsk 2007.
21. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2020 r., poz. 283 z późn. zm.).
22. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 256 z późn. zm.).
23. NGO, <https://publicystyka.ngo.pl/organizacje-spoleczne-odrobina-historii>; dostęp: 30.04.2020.

Для нотаток

Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій (ЦСАМС) – структурний підрозділ Університету, що здійснює навчально-просвітницьку, науково-дослідну та інформаційно-аналітичну діяльність. ЦСАМС створений відповідно до наказу ректора ЗУНУ № 946 від 26 грудня 2018 року.

Метою діяльності Центру є дослідження проблем формування стратегії політичного, правового та соціально-економічного розвитку

України в контексті реалізації її зовнішньої політики, позиціонування в міжнародному середовищі на регіональному (європейському) та світовому рівнях, аналіз визначальних тенденцій функціонування системи міжнародних відносин.

Центр відповідно до мети реалізує основні завдання:

- проведення дослідницької роботи з метою розробки та оприлюднення матеріалів щодо стратегії розвитку України в умовах сучасних трансформацій та викликів системи міжнародних відносин;
- моніторинг, аналіз і прогнозування процесів державно-правового та соціально-економічного розвитку України, її залучення до міжнародного співробітництва на регіональному та глобальному рівнях, а також сучасних тенденцій розвитку системи міжнародних відносин;
- провадження інноваційної діяльності, залучення студентів до науково-дослідної та інформаційно-просвітницької роботи, сприяння підготовці аспірантів;
- інші завдання, пов'язані з основними напрямками діяльності юридичного факультету та Університету.

Адреса:

- 46400 м. Тернопіль,
- вул. Микулинецька 46а (каб. 302),
- Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій,
- Інтернет-адреса: csais@wunu.edu.ua
- Фейсбук-сторінка: <https://www.facebook.com/center.tneu/>

Наукове видання

**Збірник тез доповідей
Міжнародної міждисциплінарної
наукової конференції**

**“УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ:
ІСТОРИЧНІ УРОКИ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ”**

18 березня 2021 року

Тернопіль

Видавництво
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
46027, Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, тел. 43-57-97
Свідоцтво про державну реєстрацію ТР № 241 від 18.11.97

Підписано до друку 07 квітня 2021 р.
Формат 60x90 1/16. Ум. друк. арк. 5,3. Обл.-вид. арк. 6,2. Папір
офсетний. Друк Rezo.
Замовлення № 45. Наклад 100 прим.